

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πολιτικές για τη μετανάστευση, τις κοινωνικές διακρίσεις και την ιδιότητα του πολίτη

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: *Ο ρόλος των Κοινωνικών Υπηρεσιών στην κοινωνική ένταξη των δικαιούχων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος. Μελέτη περίπτωσης οι Προνοιακές Δομές του Δήμου Βόλου.*

Μαρκέλλα Βαλσάμη

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Ανδρέας Φερόνας, αναπληρωτής καθηγητής, επιβλέπων

2^ο Μέλος: Εμμανουήλ Σπυριδάκης, καθηγητής

3^ο Μέλος: Φωτεινή Γαζή, καθηγήτρια

Κόρινθος, Ιούνιος 2023

Copyright © Μαρκέλλα Βαλσάμη, 2023

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου του Τμήματος Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα αποτελεί ένα κοινωνικό «δίκτυ-ασφαλείας» το οποίο στοχεύει τα νοικοκυριά χωρίς επαρκείς πόρους και σε κίνδυνο αποκλεισμού, να μην πέφτουν κάτω από ένα εισοδηματικό ποσοστό αντίστοιχο μιας βάσης αξιοπρεπούς διαβίωσης. Η παρούσα μελέτη αφορά τη διερεύνηση της συμβολής του ελαχίστου εγγυημένου εισοδήματος ως προς την αξιοπρεπή διαβίωση των ωφελούμενων, την επίτευξη της ενεργού ένταξης, της πρόληψης από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό υπό το πρίσμα της συνεισφοράς των Κοινωνικών Υπηρεσιών στον Δήμο Βόλου. Αποσκοπεί στην προβολή των σημείων του προγράμματος που χρήζουν βελτίωσης επιχειρώντας την αναζήτηση της βιωμένης εμπειρίας, των στάσεων και των αντιλήψεων των ωφελούμενων αλλά και των επαγγελματιών που δραστηριοποιούνται σε τοπικό επίπεδο. Η έρευνα ακολούθησε την ποιοτική μεθοδολογία με τη χρήση συνεντεύξεων για τη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων. Συμμετείχαν οκτώ επαγγελματίες χειριστές των Κοινωνικών Δομών του Τμήματος Προγραμματισμού της Κ.Ε.Κ.Π.Α.-Δ.Ι.Ε.Κ. Δήμου Βόλου, καθώς και οκτώ δικαιούχοι ελαχίστου εγγυημένου εισοδήματος ωφελούμενοι των συγκεκριμένων δομών. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα αποτελεί ένα πρώτο εργαλείο εκσυγχρονισμού στον προνοιακό χάρτη της χώρας. Ωστόσο, απαιτούνται ριζικές αλλαγές τόσο στο σχεδιασμό όσο στον τρόπο εφαρμογής του προκειμένου να εκπληρώσει τους στόχους του.

Λέξεις-κλειδιά: δικαιούχοι, δίκτυ-ασφαλείας, ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα, ενεργητική ένταξη, κοινωνικές υπηρεσίες, κοινωνικός αποκλεισμός, φτώχεια

ABSTRACT

The Minimum Guaranteed Income is a social "safety net" which aims to ensure that households without sufficient resources and at risk of exclusion do not fall below an income percentage corresponding to a decent living basis. The present study concerns the investigation of the contribution of the minimum guaranteed income in terms of the dignified living of the beneficiaries, the achievement of active inclusion, the prevention of poverty and social exclusion in the light of the contribution of Social Welfare Services in the Municipality of Volos. It aims to highlight the points of the program that need improvement by seeking the lived experience, attitudes and perceptions both for the beneficiaries and the professionals active at the local level. The research followed the qualitative methodology using interviews to collect the research data. Eight professional operators participated from the Social Structures of the Planning Department of K.E.K.P.A.-D.I.E.K. of the Municipality of Volos, as well as eight beneficiaries of the minimum guaranteed income benefiting from the specific structures. The results of the research showed that the minimum guaranteed income is a first modernization tool in the welfare map of the country. However, radical changes are needed in both its design and implementation in order to fulfill its objectives.

Keywords: beneficiaries, minimum guaranteed income, active inclusion, social welfare services, social exclusion, poverty

*Στην πατρική μου οικογένεια
που η ανάμνηση της φωτίζει κάθε μέρα της ζωής μου...
στα αγαπημένα μου αδέρφια!*

Ευχαριστίες

Στο πλαίσιο της εκπόνησης της παρούσας μελέτης αισθάνομαι την ανάγκη και την υποχρέωση να εκφράσω τις εγκάρδιες μου ευχαριστίες σε όλους εκείνους που με στήριξαν σε αυτήν τη διαδρομή. Αφετηριακό σημείο αποτέλεσε η τελευταία διαιρεμένη πρωτεύουσα της Ευρώπης, η Λευκωσία και ο Διευθυντής μου στην Υπηρεσία Ασύλου της Κοφίνου κος Αντρέας Βαρνάβα, ο οποίος με ενθάρρυνε να κυνηγήσω έναν προσωπικό μου στόχο.

Το ταξίδι αυτό ξεκίνησε στις 17 Σεπτεμβρίου 2021, μέσω της ευκαιρίας που μου προσέφερε η τριμελής επιτροπή κατατάσσοντάς με στην πρώτη βαθμολογική θέση στο πλαίσιο της εισδοχής στο μεταπτυχιακό της Κοινωνικής Πολιτικής «Πολιτικές για τη Μετανάστευση, τις Κοινωνικές Διακρίσεις και την Ιδιότητα του Πολίτη» του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Έτσι, οι πιο ελκρινείς μου ευχαριστίες απευθύνονται σε αυτούς τους ανθρώπους που στη συνέχεια είχα την τιμή να έχω Καθηγητές και σήμερα πλαισιώνουν για δεύτερη φορά την τριμελή εξεταστική επιτροπή της μεταπτυχιακής μου εργασίας. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στον επιβλέπων καθηγητή μου κο Ανδρέα Φερόνα για την ανιδιοτελή του στήριξη σε μία ιδιαίτερα ευάλωτη περίοδο της ζωής μου, καθώς και στους συμφοιτητές μου οι οποίοι ήταν οι συνεπιβάτες μου στο ταξίδι της μάθησης.

Είμαι περισσότερο από ευγνώμων για τους πρωταγωνιστές της ερευνητικής μελέτης που φώτισαν μέσω των συνεντεύξεων τα σημεία εκείνα που κρίνουν καθοριστικά για την επίτευξη της ενεργού ένταξης. Αναμφισβήτητα, χωρίς τη συμβολή τους η εργασία μου δεν θα είχε ολοκληρωθεί. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Προϊστάμενό μου κο Νικόλαο Αντωνάκη που αδιαλείπτως ήταν στο πλάι μου εκφράζοντας γνήσιο ενδιαφέρον για την πορεία και ολοκλήρωση της μελέτης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ABSTRACT.....	4
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	5
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ.....	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	12
ΜΕΡΟΣ Α'— ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ — ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ	
1.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός της φτώχειας.....	14
1.2. Η φτώχεια ως κοινωνικός αποκλεισμός.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ — ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΜΕΛΗΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ	
2.1 Η κοινωνική ένταξη ως «ενεργητική ένταξη» (active inclusion) στο πλαίσιο της .Ε.Ε.....	20
2.2. Η εφαρμογή της Στρατηγικής της Ενεργητικής Ένταξης στην Ελλάδα.....	22
2.2.1 Συζήτηση για την επικαιροποιημένη Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική ένταξη και τη Μείωση της Φτώχειας.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΤΟ ΕΛΑΧΙΣΤΟ ΕΓΓΥΗΜΕΝΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ	
3.1 Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα και ενεργητική ένταξη.....	26
3.2 Ιστορική αναδρομή της εφαρμογής του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην Ευρώπη.....	28
3.2.1 Το ιστορικό εφαρμογής πολιτικών Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην Ελλάδα.....	29
3.2.2 Το Υφιστάμενο Θεσμικό Πλαίσιο της Εφαρμογής του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος.....	32

3.3 Κριτική προσέγγιση της εφαρμογής του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος στην Ελλάδα.....	33
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ — Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΕΕΕ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟ ΒΟΛΟΥ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

4.1 Ο ρόλος των Κοινωνικών Υπηρεσιών του Δήμου Βόλου στην εφαρμογή πολιτικών κοινωνικής ένταξης δικαιούχων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος.....	36
--	----

4.1.1 Αρμοδιότητες της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας Δήμου Βόλου.....	36
--	----

4.1.2 Η περίπτωση του Τμήματος Προγραμματισμού της ΚΕΚΠΑ-ΔΙΕΚ.....	37
--	----

ΜΕΡΟΣ Β'— ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ, ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΈΡΕΥΝΑΣ

5.1 Αντικείμενο και ερευνητικά ερωτήματα	41
--	----

5.1.1 Στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα.....	42
--	----

5.2 Πληθυσμός-Δείγμα.....	43
---------------------------	----

5.2.1 Δειγματοληψία.....	44
--------------------------	----

5.3 Εργαλείο συλλογής δεδομένων.....	44
--------------------------------------	----

5.4 Περιορισμοί έρευνας.....	45
------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ

6.1 Θεματική ανάλυση περιεχομένου.....	47
--	----

6.1.1 Δημογραφικά δεδομένα και σύνθεση προφίλ δικαιούχων και επαγγελματιών.....	47
---	----

6.1.2 Πρώτος πυλώνας: Εφαρμογή και Επάρκεια ΕΕΕ.....	50
--	----

6.1.3 Συνοδευτικές Κοινωνικές Υπηρεσίες.....	52
--	----

6.1.4 Διασύνδεση με την αγορά εργασίας.....	55
---	----

6.1.5 Αποτίμηση και προτάσεις για βελτίωση.....	57
---	----

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ — ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΒΔΟΜΟ: ΣΥΖΗΤΗΣΗ

7.1 Σύνοψη.....	63
7.2 Εισηγήσεις.....	66
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	69
Παράρτημα I Δείκτης AROPE-Σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού.....	81
Παράρτημα II Σχεδιασμός και Υλοποίηση του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος.....	82
Παράρτημα III Τμήμα Προγραμματισμού και Κοινωνικές Δομές.....	88
Παράρτημα IV Διαδικαστικά Επιστημονικής Έρευνας.....	95
Παράρτημα V Οδηγός Συνέντευξης και Σύμβολα Μετεγγραφής.....	100

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	
Ελληνικές	
Α.με.Α.	Άτομα με Αναπηρία
Α.Μ.Σ.	Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού
Α.Σ.Δ.	Ατομικό Σχέδιο Δράσης
Α.Σ.Ε.Π.	Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού
Δ.Ε.Δ.Δ.Η.Ε.	Διαχειριστής Ελληνικού Δικτύου Διανομής Ηλεκτρικής Ενέργειας
Δ.Ε.Η.	Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού
Δ.ΥΠ.Α.	Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Ε.Ε.	Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα
Ε.Κ.Δ.Δ.Α.	Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης
Ε.Κ.Ε.	Ελάχιστο Κοινωνικό Εισόδημα
Ε.Κ.Τ.	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΛ.ΣΤΑΤ.	Ελληνική Στατιστική Αρχή
Ε.Ο.Κ.	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
Ε.Ο.Π.Υ.Υ.	Εθνικός Οργανισμός Παροχής Υπηρεσιών Υγείας
Ε.Σ.Κ.Ε.	Εθνικό Σχέδιο Κοινωνικής Ένταξης
Ε.Σ.Π.Α.	Εταιρικό Σύμφωνο για το πλαίσιο Ανάπτυξης
Ε.Φ.Κ.Α.	Εθνικός Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης
Η.ΔΙ.Κ.Α.	Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης
Κ.Ε.Α.	Κοινωνικό Επίδομα Αλληλεγγύης
Κ.Ε.Κ.Π.Α-Δ.Ι.Ε.Κ.	Κοινωνική Επιχείρηση Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης-Δημοτικό Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης
Κ.Κ.	Κέντρο Κοινότητας

Κ.Λ.	Κοινωνικός/η Λειτουργός
Κ.Μ.	Κράτη Μέλη
Κ.Ο.Τ.	Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο
Κ.Υ.Α.	Κοινή Υπουργική Απόφαση
Κ.Υ.	Κοινωνική/ες Υπηρεσία/ες
Μ.Μ.Ε.	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
Ν.Π.Ι.Δ.	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
Ο.Α.Ε.Δ.	Οργανισμός Ανάπτυξης Εργατικού Δυναμικού
Ο.Ο.Σ.Α.	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
Ο.Π.Ε.Κ.Α.	Οργανισμός Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης
Ο.Τ.Α.	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
Π.Τ.	Παγκόσμια Τράπεζα
Σ.Β.Α.Α.	Στρατηγική Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης
Σ.Κ.Λ.Ε.	Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδας
ΣΥ.ΡΙΖ.Α.-ΑΝ.ΕΛ.	Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς- Ανεξάρτητοι Έλληνες
Τ.Ε.Β.Α.	Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους
Υ.Π.Ε.	Υγειονομική Περιφέρεια
Φ.Ε.Κ.	Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως
Ξενόγλωσσες	
ILO	International Labour Organization
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
R.M.I.	Revenu minimum d'Insertioy
<i>Συνομογραφίες</i>	
Δικ.	Δικαιούχος

Επ.	Επαγγελματίας
κ.ά.	και άλλα/και άλλοι
κ.λπ.	και άλλα πολλά
κ.ο.κ.	και ου το καθεξής
κ.τ.λ.	και τα λοιπά
παρ.	Παράγραφος
π.χ.	παραδείγματος χάριν

Εισαγωγή

Στην ανά χείρας μεταπτυχιακή διατριβή επιδιώκεται η θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση της συνδρομής των Κοινωνικών Υπηρεσιών στην κοινωνική ένταξη των δικαιούχων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος (εφεξής Ε.Ε.Ε.). Ο σκοπός της φιλοδοξεί να εμβαθύνει στο πρόγραμμα του Ε.Ε.Ε. και τη συμβολή του στην αξιοπρεπή διαβίωση των ανθρώπων αυτών που βρίσκονται στο μεταίχμιο ή πλήττονται από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό στο Δήμο Βόλου. Επιπλέον, εξετάζεται ο ρόλος που διαδραματίζουν οι Κοινωνικές Υπηρεσίες (εφεξής Κ.Υ.) της πόλης στην ενεργό ένταξη, η επίδραση του προγράμματος στον πληθυσμό αναφοράς αλλά και η βιωματική τους εμπειρία.

Το αφετηριακό σημείο του ερευνητικού ενδιαφέροντος για τη συγκεκριμένη θεματολογία προέκυψε μέσω του ζήλου, της ευαισθησίας και της δημιουργικής επαγγελματικής εμπειρίας της ερευνήτριας στο πεδίο των Κ.Υ., καθώς και της επιθυμίας της να μελετήσει επαρκώς τη συμβολή του Ε.Ε.Ε. στη βελτίωση της καθημερινότητας των δικαιούχων. Αξίζει να σημειωθεί πως η πρωτοτυπία της συγκεκριμένης μελέτης ενυπάρχει στο γεγονός ότι μέχρι πρότινος δεν είχε ερευνηθεί ο Δήμος Βόλου στο πλαίσιο επίτευξης της ενεργού ένταξης των δικαιούχων Ε.Ε.Ε.. Έτσι, τα ευρήματα που συλλέχθηκαν μέσω των απόψεων για τον αντίκτυπο της εφαρμογής και της βιωμένης εμπειρίας δύναται να προσφέρουν επαρκείς πληροφορίες για τη βελτίωση του προγράμματος σε τοπικό επίπεδο.

Η εργασία διαρθρώνεται σε τρία μέρη μέσω επτά κεφαλαίων. Ειδικότερα, οι ερευνητικοί άξονες των κεφαλαίων έχουν ως εξής:

Στο *πρώτο κεφάλαιο*, προσεγγίζεται το εννοιολογικό πλαίσιο της φτώχειας, οριοθετείται το ερμηνευτικό πεδίο του κοινωνικού αποκλεισμού, η εξελικτική του πορεία και η σύνδεση των δύο φαινομένων.

Στο *δεύτερο κεφάλαιο*, περιγράφεται η θεσμική θεμελίωση της ενεργητικής ένταξης, η εξελικτική της πορεία στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής Ε.Ε.) έως τις εγχώριες στρατηγικές για την κοινωνική ένταξη και τη μείωση της φτώχειας.

Στο *τρίτο κεφάλαιο*, αναλύεται εκτενέστερα το Ε.Ε.Ε., η ιστορική του εξέλιξη στα Κράτη Μέλη (εφεξής Κ.Μ.) της Ε.Ε. αλλά και το ισχύον θεσμικό του πλαίσιο με έμφαση στην εφαρμογή αυτού στις χώρες του Νότου. Ιδιαίτερη βάση δίδεται στο παράδειγμα της Ελλάδος. Ταυτόχρονα, ασκείται η σχετική κριτική ως απόρροια της καθυστερημένης εφαρμογής του

προγράμματος στη χώρα μας αλλά και η βιβλιογραφική αποτίμηση από την εμπειρία της ολιγόχρονης λειτουργίας του.

Στο *τέταρτο κεφάλαιο*, αναφέρονται οι αρμοδιότητες των Κ.Υ. της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στο Δήμο Βόλου με τη διάρθρωση του Τμήματος Κοινωνικής Προστασίας. Συγχρόνως, υπό το πρίσμα της εφαρμογής του Ε.Ε.Ε. σε τοπικό επίπεδο, επιχειρείται να διερευνηθεί ο ρόλος που διαδραματίζουν οι Κ.Υ. στο πλαίσιο της κοινωνικής ένταξης των ομάδων-στόχου. Έτσι, παρουσιάζεται το Τμήμα Προγραμματισμού της Κοινωφελούς Επιχείρησης Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης-Δημοτικό Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης (εφεξής Κ.Ε.Κ.Π.Α.-Δ.Ι.Ε.Κ.). Επιλέχθηκε το εν λόγω Τμήμα καθώς υπό τη σκέπη του λειτουργούν οι Κοινωνικές Δομές που υλοποιούν το πρόγραμμα Ε.Ε.Ε., υποστηρίζοντας τους δικαιούχους στο μονοπάτι της ενεργού ένταξης.

Στο *πέμπτο κεφάλαιο*, εισαγόμαστε στην Ποιοτική έρευνα. Ειδικότερα, αναλύεται το αντικείμενο της μεθοδολογίας, οι στόχοι και η μελέτη περίπτωσης που υλοποιήθηκε. Το ερευνητικό πλαίσιο οριοθετείται στις Κοινωνικές Δομές της Κ.Ε.Κ.Π.Α.-Δ.Ι.Ε.Κ., στους επαγγελματίες που τις στελεχώνουν και ιδιαιτέρως στην ομάδα-στόχο, τους δικαιούχους του Ε.Ε.Ε.. Παρουσιάζεται το ερευνητικό εργαλείο της εις βάθος συνέντευξης ενώ δημιουργήθηκαν δύο διαφορετικοί οδηγοί συνέντευξης με ημι-δομημένες ερωτήσεις. Ακριβέστερα, το ένα μέρος του Οδηγού απευθυνόταν σε επαγγελματίες επόπτες ή χειριστές αιτημάτων Ε.Ε.Ε., ενώ το άλλο στους ίδιους τους δικαιούχους. Έτσι, έγινε απόπειρα να διερευνηθούν υπό δύο διαφορετικές οπτικές γωνίες τα εξής ερωτήματα: α) η συμβολή του προγράμματος στο βαθμό εκπλήρωσης της ενεργού ένταξης, της πρόληψης από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, β) της συνδρομής των Κ.Υ., γ) τα σημεία προς βελτίωση λαμβάνοντας υπόψη τη βιωμένη εμπειρία, τη στάση, τις αμφίδρομες αντιλήψεις επαγγελματιών και ωφελουμένων. Η ολοκλήρωση του κεφαλαίου συντελείται με τους περιορισμούς της έρευνας.

Στο *έκτο κεφάλαιο*, παρουσιάζονται οι άξονες της θεματικής ανάλυσης περιεχομένου και αναλύονται τα αποτελέσματα της έρευνας. Στο *έβδομο κεφάλαιο*, διαμορφώνεται η συζήτηση των αποτελεσμάτων, η σύνοψη συμπερασμάτων και οι σχετικές εισηγήσεις.

Για την προσέγγιση της θεματολογίας και την εκπόνηση της μελέτης χρησιμοποιήθηκε ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία συνδυαστικά με έντυπη και ψηφιακή αρθρογραφία, διατριβές και ακαδημαϊκές σημειώσεις ενώ συλλέχθηκε πρωτογενές υλικό Δημοσίων, Κυβερνητικών, Ευρωπαϊκών Φορέων και Διεθνών Οργανισμών.

ΜΕΡΟΣ Α΄ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ — ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός της φτώχειας

Η παρουσία του φαινομένου της φτώχειας συναντάται σε κάθε ιστορική κοινωνία, ενώ ο τρόπος που εφαρμόζεται για την αντιμετώπισή της αντανακλά τα ιδεώδη και το αξιακό της σύστημα (Procacci, 2013). Η συζήτηση περί φτώχειας είναι ανεξάντλητη ενώ η ύπαρξη που της προσδίδει η ακραία της μορφή, αντλεί τις θεωρητικές της ρίζες από την αγγλοσαξονική παράδοση του 19^{ου} αιώνα. Με μία σύντομη αναφορά στην έρευνα του Γιορκ της Βορείου Αγγλίας που εκπονήθηκε το 1898, παρατηρούμε την μετατόπιση της μέχρι τότε επικρατούσας αντίληψης, περί επικέντρωσης της φτώχειας στους δρόμους του Λονδίνου, να επεκτείνεται και στην ευρύτερη επαρχία (Ματσαγγάνης, Λεβέντη, Καναβίτσα, & Φλεβοτόμου, 2017).

Αναμφισβήτητα, η φτώχεια αποτέλεσε ένα μείζον κοινωνικό ζήτημα που σφράγισε τον 19^ο αιώνα. Με το βλέμμα στο σήμερα, παρατηρούμε το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης της φτώχειας καθώς το συναντούμε ανά την υφήλιο και είναι παρών στο δημόσιο διάλογο. Ταυτόχρονα, ο ορισμός της 17^{ης} Οκτωβρίου ως Διεθνούς Ημέρας για την εξάλειψή της υπενθυμίζει τις ευθύνες που χρειάζεται να αναληφθούν για τον τερματισμό αυτής της σοβαρής παραβίασης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (International Day for the Eradication of Poverty | United Nations).

Η βιβλιογραφική επισκόπηση ανέδειξε ποικίλες ερμηνείες ενώ οι αναφορές που εντοπίζονται πλαισιώνουν το ζήτημα υπό διαφορετικές οπτικές γωνίες (Μπαλούρδος, 2012). Σύμφωνα με την Διεθνή Οργάνωση Εργασίας η φτώχεια ορίζεται ως: «το αποτέλεσμα δομικών αποτυχιών και αναποτελεσματικών οικονομικών και κοινωνικών συστημάτων, ενώ συνιστά προϊόν ανεπαρκών πολιτικών απαντήσεων, χρεοκοπημένης και ανεπαρκούς διεθνούς υποστήριξης» (ILO, 2003: 1 στο Οικονόμου & Φερόνα, 2006: 145). Κατά τον Alcock (1997: 252), η φτώχεια παρομοιάζεται ως: «το απαράδεκτο πρόσωπο της ανισότητας», ενώ το Συμβούλιο της Ευρώπης (1975), ορίζει ως φτωχούς: «άτομα ή οικογένειες, των οποίων οι πόροι είναι τόσο περιορισμένοι ώστε να αποκλείονται από τον ελάχιστο αποδεκτό τρόπο ζωής στο κράτος μέλος στο οποίο ζουν» (EEC, 1981, στο Μπαλούρδος & Πετράκη, 2012: 25).

Συνεχίζοντας, το φαινόμενο της φτώχειας προσεγγίζεται ερμηνευτικά και με βάση τη διάκρισή της σε απόλυτη (absolute approach) και σχετική (relative approach). Ειδικότερα, η Παγκόσμια Τράπεζα (εφεξής Π.Τ.) τονίζει ιδιαιτέρως το κατώφλι της απόλυτης φτώχειας και την ορίζει ως αδυναμία επίτευξης ενός ελαχίστου επιπέδου διαβίωσης (World Bank, 1990: 96).

Συγκεκριμένα, η Π.Τ. αναφέρεται στην ανθρώπινη διαβίωση με λιγότερο από 2,15 δολάρια την ημέρα (The World Bank, 2019) και ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών αναφέρει την αδυναμία πρόσβασης και απόλαυσης βασικών αγαθών στο πλαίσιο της επιβίωσης του ατόμου (Ζάννης, 2020: 30). Με άλλα λόγια, η απόλυτη φτώχεια σκιαγραφείται ως η οικονομική αυτήν κατάσταση η οποία χαρακτηρίζεται από έλλειψη επαρκών πόρων αναγκαίοι για την ικανοποίηση βασικών αναγκών όπως π.χ. η εξασφάλιση τροφής, στέγασης, ένδυσης κ.α. (Petmesidou, 1996: 4, στο Φερόνας, 2019: 14).

Έτσι, η περιγραφή της απόλυτης φτώχειας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αδυναμία επιβίωσης. Ωστόσο, το ημερήσιο όριο των αμερικανικών δολαρίων που θέτει η Π.Τ. δε συνιστά μία «διεθνή γραμμή φτώχειας» (poverty line) διότι αφορά κυρίως τις αναπτυσσόμενες χώρες (Πετμεζίδου & Παπαθεοδώρου, 2004: 62). Στην ουσία, αναφέρεται σε ένα όριο επιβίωσης το οποίο δε σχετίζεται με τη γενικότερη κατάσταση μεταξύ διαφορετικών ανθρώπων και κοινωνιών (Κατσίκας, Καρακίτσιος, Φιλίνης & Πετραλιάς, 2014: 15).

Στον αντίποδα, οι επίσημες στατιστικές στην Ε.Ε. δε λαμβάνουν ως μέτρο σύγκρισης την απόλυτη φτώχεια, αλλά η προσέγγιση τους πραγματοποιείται υπό την οπτική του ορίου της σχετικής. Για την ακρίβεια, σε επίπεδο αναπτυσσόμενων χωρών θεωρείται ως η πλέον αποδεκτή προσέγγιση για τη μέτρηση του φαινομένου καθώς η πλειονότητά τους έχει υπερβεί του θέματος της απλής επιβίωσης των πολιτών τους (Atkinson 1998, European Commission and European Council 2004 στο Κατσίκας κ.α., 2014: 16). Κατά τον Φερόνα (2019: 27), η έννοια της σχετικής φτώχειας (relative poverty): «πηγάζει από την αντίληψη ότι οι ανθρώπινες ανάγκες δεν είναι βιολογικά καθορισμένες αλλά κοινωνικά και πολιτικά προσδιορισμένες». Έτσι, στην προσπάθεια να καταγραφεί στατιστικά η φτώχεια μέσω συνήθως χρησιμοποιείται μία παραμετροποίηση συγκεκριμένων δεικτών ανάλογα προσαρμοσμένοι στις θεσμικές δεσμεύσεις, στις κοινωνικοπολιτικές προτεραιότητες αλλά και στις οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στην εκάστοτε χώρα.

Στην Ελλάδα, η δειγματοληπτική Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης η οποία υλοποιείται από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ.) αποτυπώνει το στατιστικό όριο της σχετικής φτώχειας. Ακριβέστερα, κατά τη ρήτρα της παρ. 3 του άρθρου 1 του Ν. 3631/2008 «Σύσταση Εθνικού Ταμείου Κοινωνικής Συνοχής» το στατιστικό της όριο ορίζεται ως εξής: «το εξήντα τοις εκατό (60%) της διαμέσου ισοδύναμου του συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος» (Αμίτσης, 2016: 69). Η ερμηνευτική προσέγγιση της φτώχειας στο παράδειγμα της Ελλάδος, πραγματοποιείται σύμφωνα με την μέθοδο που έχει οριστεί από την Ε.Ε. ώστε οι μετρήσεις δυνητικά να αποτυπώνουν συγκρίσιμα αποτελέσματα μεταξύ χωρών με διαφορετικό οικονομικό επίπεδο (Αλτάνης, 2006: 286). Επιπρόσθετα, σε επίπεδο Ε.Ε. η Ελλάδα παραμένει

σταθερά το δεύτερο μετά τη Βουλγαρία κράτος με τα υψηλότερα ποσοστά πληθυσμού σε υλική στέρηση μεταξύ 2015 έως και 2021 (Ελληνικό Δίκτυο για την Καταπολέμηση της Φτώχειας, 2022).

Συνοψίζοντας, με επίκεντρο την προσέγγιση της σχετικής φτώχειας σκιαγραφείται μία κατάσταση όπου ένα νοικοκυριό δεν έχει στην κατοχή του τα αναγκαία μέσα για διασφάλιση μιας αξιοπρεπούς διαβίωσης, ενώ ως φτωχοί χαρακτηρίζονται τα πρόσωπα αυτά των οποίων η εισοδηματική τους κατάσταση είναι χαμηλότερη από το μισό του μέσου εθνικού εισοδήματος (Αλεξίου, 2007 στο Γκουγιάννου-Ζιακά, Δεκαβάλλα & Τσίγκου, 2015). Με άλλα λόγια, η σχετική έννοια της φτώχειας θεμελιώνεται γύρω από τη σύγκριση στο πεδίο της διαβίωσης των χαρακτηριζόμενων ως φτωχών συγκριτικά με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας που ζουν και τις επικρατούσες συνήθειες.

1.2. Η φτώχεια ως κοινωνικός αποκλεισμός

Επιχειρώντας μία σύντομη αναδρομή παρατηρούμε πως η έννοια που αποδίδεται στην τωρινή μορφή του αποκλεισμού έλκει την καταγωγή της από τη Γαλλία της δεκαετίας του '60, όταν στο δημόσιο λόγο προστέθηκε το προσωνύμιο των «αποκλεισμένων» στην απόδοση για τους φτωχούς. Εντούτοις, το 1974 θεωρείται «έτος ορόσημο» με την πατρότητα του όρου να αποδίδεται στο ανώτατο στέλεχος της Γαλλικής Κρατικής Διοίκησης τον Rene Lenoir (Καυταντζόγλου, 2006: 56).

Ειδικότερα, ο Lenoir αναφέρθηκε σε διάφορες πληθυσμιακές ομάδες οι οποίες διαβίωναν στο περιθώριο της κοινωνίας και δεν ελάμβαναν την κάλυψη της κοινωνικής ασφάλισης. Οι αναφορές του παρέπεμπαν σε ομάδες όπως τα άτομα με αναπηρία (εφεξής Α.με.Α), οι ηλικιωμένοι, οι μονογονεϊκές οικογένειες κ.α. (Gore, 1995:1, Silver, 1995:63, Παπαδοπούλου, 2004:369 στο Οικονόμου & Φερώνα, 2006:10). Έτσι, η σύγχρονη εκδοχή του όρου αφορμάται από το κοινωνικοασφαλιστικό σύστημα του Γαλλικού προτύπου όπου οι αποκλεισμένοι — “Les exclus”, θεωρούνταν αυτοί οι οποίοι δεν καλύπτονταν από το δίκτυο κοινωνικής προστασίας της εποχής (Evans, 1998, στο Οικονόμου & Φερώνα, 2006: 11).

Η ανασκόπηση της διεθνούς και εγχώριας βιβλιογραφίας αποτυπώνει την ποικιλία των ερμηνευτικών προσεγγίσεων και συνάμα την αδυναμία για την οικοδόμηση μιας κοινά αποδεκτής θεωρίας περί του κοινωνικού αποκλεισμού. Ειδικότερα, ερχόμαστε αντιμέτωποι όπως εύστοχα αναφέρει και ο Τσιάκαλος (1998): «με μια περιπλάνηση σε έναν κόσμο ποικίλων ορισμών» (Δημουλάς, 1998: 43 στο Κασιμάτη, 2007). Αναντίρρητα, παρατηρούμε

πληθώρα απόψεων και συζητήσεων γύρω από την προσέγγιση του όρου ως απόρροια του πολυδιάστατου χαρακτήρα του φαινομένου.

Η Παπαδοπούλου (1999: 24) υποστηρίζει πως: «οι θεωρητικές του παράμετροι άλλοτε διαφωτίζουν και άλλοτε περιπλέκουν το ίδιο το φαινόμενο». Συγχρόνως, συμπληρώνει ότι η φύση του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα προσεγγίζεται υπό το πρίσμα της χαλάρωσης του κοινωνικού δεσμού σε μία κοινωνία, ενώ αναφέρει την άποψη του Χιβεργας (1994) ότι: «ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι η ακραία και η συσσωρευμένη κοινωνική ανισότητα» (Παπαδοπούλου & Κουραχάνης, 2017: 22).

Με επίκεντρο την ελληνική κοινωνία, υποστηρίζεται ότι οι ομάδες που βιώνουν εντονότερα το φαινόμενο είναι κατά βάση οι λεγόμενες «παραδοσιακές κοινωνικές κατηγορίες», καθώς τοποθετούνται σε ευάλωτη θέση λόγω των επιπτώσεων που συνοδεύεται η διάρρηξη του κοινωνικού τους δεσμού (Πετμεζίδου & Παπαθεοδώρου, 2004: 22). Συνεχίζοντας, η Παπαδοπούλου (2002) αναφέρει πως τα κύρια χαρακτηριστικά του συγκλίνουν σε: «φαινόμενο με πολυδιάστατη φύση, ‘έννοια-ορίζοντας’ και πολιτικής διαχείρισης» (Παπαδοπούλου 2002, στο Βλαχάδη, 2009: 54).

Σε άλλη προσέγγιση, οι Gallie και Paugam (2002) προσθέτουν πως οι άνθρωποι δύναται να θεωρηθούν ως κοινωνικά αποκλεισμένοι εάν: «αποτρέπεται η πλήρης συμμετοχή τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή και/ή όταν η πρόσβασή τους σε εισοδήματα και άλλους πόρους (προσωπικούς, οικογενειακούς και πολιτισμικούς) είναι ανεπαρκής σε τέτοιο βαθμό ώστε να τους αποκλείει από το να απολαμβάνουν ένα επίπεδο διαβίωσης που θεωρείται αποδεκτό από την κοινωνία στην οποία ζουν» (Gallie & Paugam, 2002 στο Ρετινιώτη & Μάντζιου, 2010: 8).

Συνακόλουθα, ο κοινωνικός αποκλεισμός σχετίζεται με την αδυναμία πρόσβασης σε βασικές κοινωνικές πτυχές όπως η αγορά εργασίας, η υγεία, η εκπαίδευση, το κράτος, η κοινότητα (Levitas, 2007 στο Φερόνας, 2020: 15), ενώ η διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού είναι πολυδιάστατη και δύναται να λάβει διάφορες μορφές όπως η εγκατάλειψη, η περιθωριοποίηση, οι κοινωνικές διακρίσεις κ.α. (Φερόνας ακαδημαϊκές σημειώσεις στο Απίστουλας, 2018).

Η προσέγγιση του κοινωνικού αποκλεισμού καταδεικνύει τη σύνδεση του με το φαινόμενο της φτώχειας. Η Μπουρδούνη (2022) συμπεραίνει πως μολονότι τα δύο φαινόμενα τείνουν να αλληλεπικαλύπτονται ωστόσο δεν είναι ταυτόσημα και ο Βενιέρης (2006:50) υποστηρίζει ότι: «η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός σχετίζονται, δεν ταυτίζονται» (Βενιέρης, 2021).

Ακριβέστερα, για τον Βενιέρη η οικονομική αδυναμία δεν υποδηλώνει απαραίτητα και κοινωνικό αποκλεισμό (Βενιέρης, 2006: 50).

Η έρευνα του ΙΝ.Ε.-Γ.Σ.Ε.Ε. (2013) που αφορά την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό στην Ελλάδα, αντιπαραβάλλει διάφορες προσεγγίσεις. Οι παρελθούσες θεωρήσεις υπογραμμίζουν ότι τα φαινόμενα διαφοροποιούνται σε δύο βασικά σημεία:

i) Ως αποτέλεσμα της επικέντρωσης στην έλλειψη των εισοδηματικών κυρίως πόρων, η φτώχεια έχει μονοδιάστατη οπτική συγκριτικά με τον κοινωνικό αποκλεισμό.

ii) Σε αντιδιαστολή της δυναμικής φύσης του αποκλεισμού, η φτώχεια συνίσταται σε στατική έννοια.

Ωστόσο, οι εν λόγω τοποθετήσεις αμφισβητούνται. Επιπρόσθετα, αρκετοί σύγχρονοι ερευνητές προσεγγίζουν την φτώχεια ως πολυδιάστατης φύσης φαινόμενο, επιχειρώντας να συμπεριλάβουν την προσέγγιση της Πολυδιάστατης Αποστέρησης (multiple deprivation) στις σχετικές τους μελέτες (Ανδριοπούλου, Παπαδόπουλος & Τσακλόγλου, 2013).

Υπό το πρίσμα της σύνδεσης των δύο φαινομένων, η Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat) στο πλαίσιο της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020» απέδωσε τον δείκτη για άτομα που διαβιούν σε Κίνδυνο Φτώχειας ή Κοινωνικού Αποκλεισμού (AROPE Persons Living At Risk Of Poverty or Social Exclusion). Ο χαρακτήρας του δείκτη είναι μεικτός καταγράφοντας υψηλότερα ποσοστά κινδύνου φτώχειας, καθώς εσωκλείει τρεις διακριτούς δείκτες: α) κίνδυνο φτώχειας, β) υλική στέρηση, γ) νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας. Ακριβέστερα, αφορά το ποσοστό ατόμων ευρισκόμενα κάτω από το κατώφλι της φτώχειας, ή/και είναι αντιμέτωπα με υλική στέρηση ή/και διαβιούν σε νοικοκυριά με χαμηλή απασχόληση.

Η επικαιροποιημένη εκδοχή του δείκτη επρόκειτο να αξιοποιηθεί στο πλαίσιο της αξιολόγησης της στρατηγικής «Ευρώπη 2030», δηλαδή για την αριθμητική μείωση των φτωχών μέχρι το 2030. Ειδικότερα, ο επικαιροποιημένος δείκτης μέσω μίας ενιαίας γραμμής ισχύουσας για το σύνολο των Κ.Μ. μετρά τον πληθυσμό σε κίνδυνο φτώχειας ή και με υλικές και κοινωνικές στερήσεις, δηλαδή την αδυναμία πρόσβασης σε τουλάχιστον επτά βασικά αγαθά και υπηρεσίες που αντλούνται μέσω μιας λίστας δεκατριών που αναφέρονται εκτενέστερα στο Παράρτημα Ι (Ελληνικό Δίκτυο για την Καταπολέμηση της Φτώχειας, 2022).

Συνοψίζοντας, παρατηρούμε την άρρηκτη σύνδεση των δύο φαινομένων. Αξίζει να σημειωθεί πως τόσο η έννοια της φτώχειας στην πολυδιάστατη μορφή της όσο και ο κοινωνικός αποκλεισμός κατά τον Ντούνη (2013): «διαρρηγνύουν ουσιαστικά την ιδιότητα του πολίτη,

θέτοντας εν αμφιβόλω τη διεκδίκηση κατοχυρωμένων κοινωνικών δικαιωμάτων» (Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός: Κοινωνικό κράτος ή ευχολόγια; | socialpolicy.gr).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ — ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ: ΕΕ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ

2.1 Η κοινωνική ένταξη ως «ενεργητική ένταξη» (active inclusion) στο πλαίσιο της .Ε.Ε.

Η προσέγγιση της ενεργητικής ένταξης ως ένα εισηγητικό μέτρο στο πλαίσιο της πρόληψης και αντιμετώπισης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, κατατέθηκε στο επίσημο τραπέζι της Ε.Ε. στις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Μέσω της κύρωσης του Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ε.Ε. (2000) τονίστηκε πως: «η Ένωση, προκειμένου να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός και η φτώχεια, αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα κοινωνικής αρωγής και στεγαστικής βοήθειας προς εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης σε όλους όσους δε διαθέτουν επαρκείς πόρους» (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2014).

Συνεχίζοντας, σε αναγνώριση των συνεπειών του κοινωνικού αποκλεισμού η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε μία ιδιαίτερη σύσταση για την οικοδόμηση μιας «Ευρώπης χωρίς αποκλεισμούς». Με σημείο ορόσημο το κείμενο αναφοράς της Πράσινης Βίβλου του 2008 «για ένα Εισόδημα Ενεργητικής Αλληλεγγύης» και με βασικό εκφραστή τη Γαλλία προσεταιρίστηκε η εν λόγω προσέγγιση αρχικώς, από τις χώρες του λεγόμενου Κεντροευρωπαϊκού μοντέλου κοινωνικής ένταξης — Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία και Ολλανδία (Αμίτσης, 2014: 43).

Αναλυτικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2006 έχοντας ήδη παραδεχθεί την αναγκαιότητα της ισχυροποίησης των πολιτικών που αφορούσαν την απασχόληση και την κοινωνική προστασία προχώρησε σε εισήγηση προς τα Κ.Μ. για την υιοθέτηση μιας οριζόντιας στρατηγικής στη βάση της ενεργού ένταξης των αποκλεισμένων από την αγορά εργασίας (Αμίτσης, 2014). Έτσι, την άνοιξη του 2006, η Επιτροπή εγκαινίασε δημόσια διαβούλευση με αντικείμενο τη δράση σε επίπεδο Ε.Ε. κατά το άρθρο 138 της συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Ο κύριος στόχος ήταν η προώθηση της ενεργού ένταξης (Απίστουλας, 2022), δηλαδή η δυνατότητα πλήρους συμμετοχής στον κοινωνικό ιστό και στην αγορά εργασίας με προσανατολισμό στους πλέον ευάλωτους πολίτες (Φερόνας, 2023).

Τα εκπονημένα αποτελέσματα υπογράμμισαν ότι η προγενέστερη σύσταση του Συμβουλίου εν έτει 1992 της «Συνθήκης του Μάαστριχτ» περί χάραξης «Κοινών κριτηρίων σχετικά με επαρκείς πόρους και κοινωνική βοήθεια στα συστήματα κοινωνικής προστασίας», παραμένει επίκαιρη ως ένα σημαντικό εργαλείο αναφοράς για την πολιτική της Ε.Ε. στην πρόληψη/

αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ειδικότερα, ο Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. (1989) προβλέπει το δικαίωμα σε «επαρκείς παροχές και κοινωνική πρόνοια» για τους στερούμενους επαρκών μέσων διαβίωσης (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2014). Παράλληλα, η διαμόρφωση των νέων μέσων πολιτικής στις αρχές του '90 προβαλλόμενος στον μη δεσμευτικό χαρακτήρα της Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού (εφεξής Α.Μ.Σ.) για την κοινωνική προστασία και την κοινωνική ένταξη ενσωματώνει ήδη στους στόχους της την ενεργητική κοινωνική ένταξη των πιο περιθωριοποιημένων ατόμων και ομάδων (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2008).

Υπό αυτό το πρίσμα, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων το 2007 ανακοίνωσε τον «εκσυγχρονισμό της κοινωνικής προστασίας για μεγαλύτερη κοινωνική δικαιοσύνη και οικονομική συνοχή μέσω της προώθησης της ενεργητικής ένταξης των πλέον απομακρυσμένων από την αγορά εργασίας ανθρώπων». Η εισήγηση αφορούσε σε ολιστική στρατηγική ονομαζόμενη «ενεργητική ένταξη». Η φιλοσοφία της συγκεκριμένης στρατηγικής βασίζεται σε τρεις πυλώνες παρέμβασης για την αποφυγή του κοινωνικού αποκλεισμού:

α) Ενίσχυση του εισοδήματος σε επαρκές επίπεδο περί κατοχύρωσης ενός αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου για τις ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες.

β) Βελτίωση των συνθηκών πρόσβασης σε ποιοτικά αρτιότερες κοινωνικές υπηρεσίες, με προαγωγή της ενεργού συμμετοχής, υποστήριξης και επανένταξης στην κοινωνία.

γ) Διασύνδεση με την αγορά εργασίας μέσω ενεργητικών προωθητικών μέτρων απασχολησιμότητας — παροχή ευκαιριών εργασίας, κατάρτισης και ενίσχυσης δεξιοτήτων για την προώθηση της επανένταξης και αποφυγή των εργασιακών αντικινήτρων (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2007 στο Αμίτσης, 2014).

Έτσι, για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η οπτική θεμελιώνεται από τους στόχους που προσβέυει ήδη η Α.Μ.Σ. υιοθετώντας κοινές αρχές μεταξύ των Κ.Μ. με εστίαση σε τρεις βασικές προτεραιότητες: α) δικαίωμα σε επαρκής εισοδηματική στήριξη, β) προσπελασιμότητα σε ποιοτικές κοινωνικές υπηρεσίες, γ) αγορά εργασία χωρίς αποκλεισμούς (Απίστουλας, 2022).

Εν συντομία, το Ευρωπαϊκό μοντέλο της ενεργητικής ένταξης προσομοιάζει με ανθρωποκεντρικού τύπου στρατηγική η οποία κατοχυρώνει θεσμικά το δικαίωμα στην ισότιμη συμμετοχή του κοινωνικού και οικονομικού στίβου (Αμίτσης, 2014). Ταυτόχρονα, σημαντικό χρηματοδοτικό εργαλείο για την υλοποίησή της αποτελεί το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

(εφεξής: Ε.Κ.Τ.) καθώς παρέχει την οικονομική πλαισίωση για την επίτευξη των στοχευμένων μέτρων προς την κοινωνική ένταξη (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2008).

Στην περίπτωση της Ελλάδος, το Ε.Κ.Τ. στοχεύει στη βελτίωση των ευκαιριών απασχόλησης, στην ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης, στην καταπολέμηση της φτώχειας, των κοινωνικών ανισοτήτων και κάθε μορφής διάκρισης στην αγορά εργασίας. Επιπρόσθετα, προάγει την αύξηση της απασχολησιμότητας μέσω της εκπαίδευσης, της ανάπτυξης δεξιοτήτων και της δια βίου μάθησης, διότι και ενισχύει την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης προκειμένου οι πολίτες να γίνουν αποδέκτες ποιοτικότερων υπηρεσιών (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο).

Συνακόλουθα, οι άξονες θεμελίωσης της ενεργητικής ένταξης αντλούν τις βασικές τους αρχές από την Α.Μ.Σ. αλλά και από την χάρτα των κοινωνικών δικαιωμάτων της Ε.Ε. που εμπεριέχει το δικαίωμα στην κοινωνική προστασία, στην επαγγελματική κατάρτιση και στην αξίωση για κοινωνική και επαγγελματική ενσωμάτωση των «παραδοσιακά αποκλεισμένων» όπως τα Α.με.Α. (Βλαχάδη, 2009: 79). Με άλλα λόγια, υποστηρίζουν την ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνικοοικονομική ζωή με κύριο προσανατολισμό την προαγωγή της ενεργού ένταξης για τους πλέον ευάλωτους ανθρώπους/κοινωνικές ομάδες.

2.2. Η εφαρμογή της Στρατηγικής της Ενεργητικής Ένταξης στην Ελλάδα

Ο διάλογος περί αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα μέσω θεσμικών πρωτοβουλιών και δράσεων είναι ιδιαίτερα επίκαιρος στο πολιτικό πεδίο από ποτέ. Αναμφισβήτητα, οι βασικές πολιτικές της κοινωνικής ένταξης στη χώρα μας πριν το ξέσπασμα της κρίσης ήταν υπολειμματικές, κατακερματισμένες, αναποτελεσματικές ενώ η δημόσια διοίκηση παρουσιάστηκε ανέτοιμη και ακατάλληλη να την αντιμετωπίσει (Φερόνας, 2021).

Αρχικά, σε εθνικό επίπεδο η Ελλάδα μπήκε σε τροχιά ενός οργανωμένου σχεδίου που συμπεριελάμβανε πολιτικά μέτρα περί αντιμετώπισης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, μέσω της μορφής εθνικού σχεδίου δράσης για την κοινωνική ενσωμάτωση (Φερόνας, 2004). Στη συνέχεια, κομβικό σημείο αποτέλεσε η σύσταση της Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη και Μείωση της Φτώχειας στον απόηχο του 2014 αλλά και η προσφάτως δημοσιευμένη Στρατηγική 2021-2027.

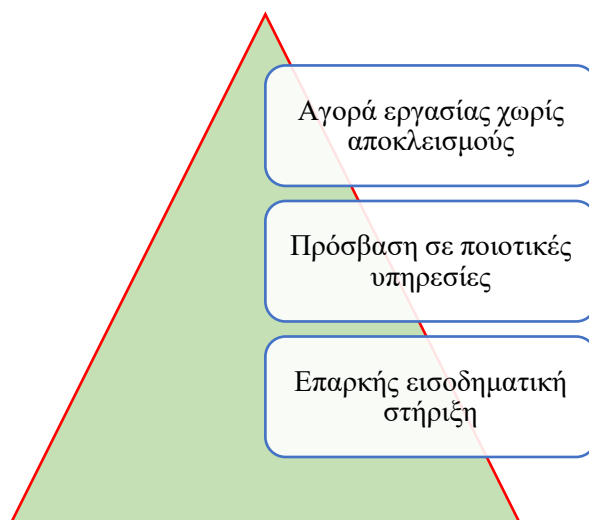
Η υιοθέτηση του Εθνικού Σχεδίου Κοινωνικής Ένταξης αποτελεί έναν κατευθυντήριο οδηγό για την υλοποίηση της Α.Μ.Σ. στο πεδίο της κοινωνικής ένταξης καθώς εντάσσει σε μία αδιάσπαστη στρατηγική το σύνολο των απαραίτητων ενεργειών με στόχο τον περιορισμό του

κοινωνικού αποκλεισμού και την προώθηση της κοινωνικής ένταξης (Πρέκα, 2009: 43). Στο ίδιο πρίσμα, το 2013 το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας σύστησε την Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη (εφεξής Ε.Σ.Κ.Ε) εγκαινιάζοντας ένα πλαίσιο συζήτησης υπό το πρίσμα της μετατόπισης από τις πολιτικές που χαρακτηρίζονται από τον Βενιέρη (2015: 103) ως: «παθητικής επιδότησης», προς μία νέα οπτική ανάπτυξης ενός μοντέλου «ενεργητικών πολιτικών».

Η Ε.Σ.Κ.Ε. πρωτοδημοσιεύτηκε τον Δεκέμβριο του 2014, ενώ επικαιροποιήθηκε το φθινόπωρο του 2018 με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία υλοποίησης και λαμβάνοντας υπόψη την αναγκαιότητα για κάλυψη των τωρινών αναγκών των ομάδων στόχου. Ειδικότερα, η Ε.Σ.Κ.Ε. συστήνεται ως ένα δίκτυ ασφαλείας για τις πληθυσμιακές ομάδες οι οποίες βιώνουν εντονότερα τις συνέπειες της οικονομικής ύφεσης ενώ έχει τη μορφή ενός αναπτυξιακού εργαλείου για την αποτελεσματική συμβολή κοινωνικών επενδύσεων μεγάλης κλίμακας (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 2022). Μέσω αυτής κατοπτρίζονται οι νέες προτεραιότητες για τη δημιουργία μιας ενεργητικής προσέγγισης με προσανατολισμό τη συνένωση των δημόσιων κοινωνικών παρεμβάσεων με τις αναπτυξιακές πολιτικές και την προώθηση της απασχόλησης, αλλά και την ολιστική υποστήριξη του ευπαθούς πληθυσμού υπό το πρίσμα των αλλαγών που διαδραματίστηκαν στο πεδίο της οικογένειας, της αγοράς εργασίας και της οικονομίας από τη δεκαετία του 2000 (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 2014).

Η Στρατηγική διαρθρώθηκε μέσω των τριών πυλώνων της προαναφερόμενης Σύστασης του 2008, οριοθετώντας τις βασικές προτεραιότητες δράσεων των πολιτικών κοινωνικής ένταξης και με κατευθυντήριο οδηγό τη στοχοθεσία της ενεργού ένταξης:

Σχήμα 2.1: Οι τρεις πυλώνες της Σύστασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ενεργό ένταξη

(πηγή: Απίστουλας, 2022).

Ειδικότερα, τα αυτοτελή «πακέτα παρέμβασης» με τη μορφή πυλώνων στη διάρθρωση της Ε.Σ.Κ.Ε., αντικατοπτρίζουν την ολιστική της παρέμβαση στην κάλυψη των ποικίλων αναγκών των ομάδων στόχου στις διάφορες φάσεις της ζωής τους (Cusworth et. al, 2009 στο Αμίτση, 2016: 158). Ταυτόχρονα, επωφελούνται νοικοκυριά που απειλούνται ή βρίσκονται παγιδευμένα σε συνθήκες φτώχειας ή αποκλεισμού (Σούρλας, 2019: 49). Παράλληλα, η εφαρμογή τους δεν οριοθετεί πεδία προτεραιοτήτων για την προώθηση ενός Πυλώνα έναντι κάποιου άλλου, αλλά περιγράφει τρεις ισότιμες διαστάσεις (Αμίτσης, 2016).

Επομένως, εν μέσω κρίσης διαμορφώθηκε έντονα η ανάγκη και ο προσανατολισμός προς μία ολοκληρωμένη προσέγγιση Ε.Σ.Κ.Ε. για την ενεργό ένταξη των λιγότερο ευνοημένων. Μία Ε.Σ.Κ.Ε. η οποία θα πρέπει να προωθεί ενεργητικότερες πολιτικές ένταξης στη βάση της επικαιροποίησης, με βελτιώσεις στο σχεδιασμό και μία αποτελεσματική μεθοδολογία.

2.2.1 Συζήτηση για την επικαιροποιημένη Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική ένταξη και τη Μείωση της Φτώχειας

Σε ακολουθία της Εθνικής Στρατηγικής που διαμορφώθηκε το 2014 και της επικαιροποιημένης Ε.Σ.Κ.Ε. του 2018, μέσω της Νέας Στρατηγικής εισαγόμαστε σε ένα καινούργιο μοντέλο «ενεργητικών πολιτικών» κοινωνικής προστασίας. Η Νέα Ε.Σ.Κ.Ε. χρονικής περιόδου 2021-2027 προσανατολίζεται στην πρόληψη και αντιμετώπιση των προκλήσεων που δημιουργούνται ως επακόλουθο των συνεπειών των φαινομένων της ανεργίας, της φτώχειας και του αποκλεισμού στον κοινωνικό ιστό της χώρας.

Οι παρεμβάσεις της νέας Ε.Σ.Κ.Ε. στοχεύουν στην προοδευτική αποκατάσταση της αυτοδυναμίας και του αυτοσεβασμού των πολιτών ενώ εστιάζουν σε κοινωνικά ευάλωτες ομάδες όπως π.χ. τα Α.με.Α, τα άτομα τρίτης ηλικίας, τα παιδιά, οι Ρομά, οι άστεγοι. Εμβαθύνει στη σημασία της ένταξης/επανένταξης στην αγορά εργασίας, ενώ το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων θέτει ως ετήσιο ποσοτικό στόχο 20.000 δικαιούχοι του Ε.Ε.Ε., να είναι ενεργοί συμμετέχοντες στις σχετικές πρωτοβουλίες. Αναφέρεται στη συνδρομή της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, στη βελτίωση της λειτουργίας του Εθνικού Μηχανισμού Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Συνοχής διαμέσου συντονισμένων δράσεων και συνεργειών αρμόδιων Δημόσιων Υπηρεσιών, Φορέων και Αυτοδιοικήτων Αρχών (Παπαναγιώτου, 2022: 36). Παράλληλα, εκτυλίσσεται ο Ψηφιακός Μετασχηματισμός στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού του συστήματος εξυπηρέτησης των πολιτών για την πρόσβαση στην κοινωνική προστασία, μέσω της ψηφιοποίησης των υπηρεσιών πρόνοιας του Οργανισμού Προνοιακών Επιδομάτων και

Κοινωνικής Αλληλεγγύης (εφεξής Ο.Π.Ε.Κ.Α.) (πηγή: Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025 (digitalstrategy.gov.gr)).

Με προσανατολισμό στους δικαιούχους οι οποίοι είναι ικανοί και διαθέσιμοι προς εργασία, η Ε.Σ.Κ.Ε προβλέπει δράσεις επαναδραστηριοποίησης στην αγορά εργασίας. Στον αντίποδα, για τους μη έχοντες εργασιακή ικανότητα όπως π.χ. παιδιά, υπερήλικες, μη εργασιακά ενεργούς πολίτες η αποκατάσταση προσεγγίζεται στη βάση της κοινωνικής συμμετοχής και της διασύνδεσής τους με Υπηρεσίες Κοινωνικής Φροντίδας προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 2022). Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013) έχει ήδη επισημάνει το προφίλ των ενεργητικών στρατηγικών ένταξης για την απασχόληση οριοθετώντας τον τρόπο ενσωμάτωσης αυτών που δύναται να εργαστούν σε μία βιώσιμη, ποιοτική εργασία. Παράλληλα, παρέχει σε αυτούς που δεν μπορούν ικανούς πόρους προκειμένου να ζήσουν με αξιοπρέπεια (European Commission, 2013: 29). Συνακόλουθα, η επικαιροποιημένη Ε.Σ.Κ.Ε. προσεγγίζει την κοινωνική ένταξη μέσω του τρίπτυχου παρέμβασης των πυλώνων της ενεργού ένταξης (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 2022: 32-33).

Συνοψίζοντας, σε μία προσπάθεια αποτίμησης των πρότερων εθνικών στρατηγικών αλλά και προσεγγίζοντας κριτικά την προσφάτως αναθεωρημένη, το οποίο συμπέρασμα απορρέει περί μείωσης της φτώχειας και επίτευξης της κοινωνικής ένταξης είναι ευμετάβλητο ενώ δύναται να θεωρηθεί επιστημονικά αυθαίρετο. Ωστόσο, μπορούμε να επισημάνουμε την ιδιαίτερη αναφορά σε ζητήματα προσβασιμότητας για ποιοτικές Υπηρεσίες Κοινωνικής Φροντίδας των πιο ευάλωτων πολιτών καθώς διαμορφώνεται μία πρώτη συντονισμένη προσπάθεια για ένα «δίκτυο προστασίας» με στόχο την αξιοπρεπή ανθρώπινη διαβίωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΤΟ ΕΛΑΧΙΣΤΟ ΕΓΓΥΗΜΕΝΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

3.1 Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα και ενεργητική ένταξη

Αναμφισβήτητα, στη δύση της πρώτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα η Ελλάδα βρέθηκε να βιώνει τις εξαιρετικά δραματικές συνέπειες του ξεσπάσματος της Οικονομικής κρίσης και των συνεπακόλουθων μέτρων λιτότητας. Αναπόφευκτα, εν μέσω μιας περιόδου έντονης διασάλευσης, ως επακόλουθο της οικονομικής ύφεσης και κατά συνέπεια της πτώσης του βιοτικού επιπέδου σε μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού, αναδείχθηκε η αναγκαιότητα θεσμοθέτησης ενός «δίκτυ ασφαλείας» με κοινωνικό χαρακτήρα.

Ο λόγος για το «δίκτυ-ασφαλείας» του Ε.Ε.Ε το οποίο συγκαταλέγεται στη χαρακτηριζόμενη «τρίτη γενεά μέτρων» προνοιακού χαρακτήρα με χρονικό ορίζοντα εφαρμογής από το '80 μέχρι τις μέρες μας. Ειδικότερα, τα εν λόγω μέτρα αποτελούν συνδυασμό επιδοματικής ενίσχυσης με ενεργητικές πολιτικές/υπηρεσίες ενεργοποίησης. Ο κύριος σκοπός τους αφορά την ένταξη των πολιτών στην αγορά εργασίας (Λαλιώτη, 2017), καθώς και την αντιμετώπιση των συνεπειών της φτώχειας και της πρόληψης του αποκλεισμού μέσω της λειτουργίας ενός «δίκτυ-προστασίας» για τους πιο ευάλωτους (Ο.Π.Ε.Κ.Α.).

Ακολούθως, το Ε.Ε.Ε. εντάσσεται στο πλαίσιο της Κοινωνικής Πολιτικής με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.) να επισημαίνει ότι: «τα προγράμματα Ε.Ε.Ε. είναι μη ανταποδοτικά, καθολικά μέτρα τα οποία εφαρμόζονται βάσει εισοδηματικών κριτηρίων και είναι σχεδιασμένα με τρόπο ώστε να λειτουργούν ως ύστατο δίκτυ-ασφαλείας το οποίο θα διασφαλίζει ότι τα άτομα και τα νοικοκυριά δεν θα βρεθούν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας» (OECD, 2013: 118).

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει επισημάνει τις διαφορές και την ποικιλομορφία των προγραμμάτων Ε.Ε.Ε. μεταξύ των χωρών σε σχέση με τον τρόπο λειτουργίας, το ρόλο και το ύψος της εγγυημένης ενίσχυσης (European Parliament, 2017: p.15). Ειδικότερα, όλες οι Ευρωπαϊκές χώρες έχουν αναπτύξει κάποιου είδους εισοδηματικού προγράμματος για την παροχή στους πολίτες τους επαρκών πόρων προς ικανοποίηση πρωταρχικών αναγκών και διατήρησης της αξιοπρέπειάς τους (Μαραγκός & Αστρουλάκης, 2010: 22). Το Ε.Ε.Ε. δύναται να οριστεί ως ένα σύστημα που εξασφαλίζει μια ύστατη στήριξη με τη μορφή οικονομικής ενίσχυσης προς πρόσωπα ευρισκόμενα σε κατάσταση ανάγκης αποσκοπώντας στην προστασία

της αξιοπρεπούς τους διαβίωσης (Ματσαγγάνης, 2004). Ακολούθως, ο Ματσαγγάνης (1999: 66) τονίζει πως: «η βασική του ιδέα σχετίζεται με ένα όριο ελάχιστου εισοδήματος το οποίο θεωρείται ότι αντιστοιχεί σε ένα αποδεκτό επίπεδο διαβίωσης».

Η συγκεκριμένη χρηματική παροχή καλύπτει τη διαφορά μεταξύ του πραγματικού εισοδήματος το οποίο χρειάζεται για τη διαβίωση ενός νοικοκυριού (Λαλιώτη, 2017). Η φιλοσοφία του Ε.Ε.Ε. αντικατοπτρίζεται στην δέκατη τέταρτη αρχή του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων (2022:20) που αναφέρει ότι: «κάθε άνθρωπος που δε διαθέτει επαρκείς πόρους έχει δικαίωμα σε επαρκείς παροχές ελαχίστου εγγυημένου εισοδήματος οι οποίες διασφαλίζουν αξιοπρεπή διαβίωση σε όλα τα στάδια της ζωής και αποτελεσματική πρόσβαση στα αναγκαία αγαθά και υπηρεσίες. Για όσους είναι σε θέση να εργαστούν, οι παροχές ελαχίστου εγγυημένου εισοδήματος θα πρέπει να συνδυάζονται με κίνητρα για επαν(ένταξη) στην αγορά εργασίας».

Τα κύρια χαρακτηριστικά του Ε.Ε.Ε. δύναται να συνοψιστούν ως εξής (Σπυροπούλου 2007: 200, Μαραγκός & Αστρουλάκης 2010: 22 στο Καρακάσογλου, 2016: 38-39):

- Απευθύνεται στα άπορα νοικοκυριά συνδυάζοντας μέτρα κοινωνικής και εργασιακής επανένταξης.
- Η χορήγησή του πραγματοποιείται υπό προϋποθέσεις. Προϋποθέτει έλεγχο των πόρων των αιτούντων ενώ αφορά παροχή σε χρήμα και όχι σε είδος.
- Σημείο εκκίνησης είναι το εγγυημένο εισοδηματικό όριο, όπως ορίζεται από την Πολιτεία. Αφορά κατώτατα εισοδήματα, τα οποία λειτουργούν ως δίχτυα ασφαλείας.
- Χορηγείται σε καθολική βάση. Δεν προϋποθέτει προηγούμενες εισφορές ή παρακράτηση φόρου. Με άλλα λόγια, δεν έχει ανταποδοτικό χαρακτήρα.
- Χρηματοδοτείται μέσω εσόδων της γενικής φορολογίας / του κρατικού προϋπολογισμού.
- Μηνιαία καταβολή, με τακτικό χαρακτήρα (όχι εφάπαξ) καθώς έχει στόχο την αντιμετώπιση των τρεχουσών αναγκών.
- Δεν υποκαθιστά άλλο επίδομα, αλλά ως πρόγραμμα συμπληρώνει μέχρι το εισόδημα ενός νοικοκυριού να αγγίξει το εγγυημένο όριο θωρακίζοντας έτσι το ύστατο δίχτυ ασφαλείας.
- Χωρίς χρονικό περιορισμό στη λήψη του.
- Τέλος, καταγράφεται ως δικαίωμα υποκειμενικό και μη διακριτικό. Δηλαδή, το πρόσωπο που επιθυμεί να το αποκτήσει θα πρέπει αρχικώς να υποβάλει σχετική αίτηση όπου ανάλογα με την ισχύουσα νομοθεσία και τις προδιαγραφές, δύναται να το λάβει ή όχι. Εν

αντιθέσει με άλλα είδη επιδοματικών παροχών, δικαιούχος ορίζεται το νοικοκυριό και όχι το άτομο.

Σε γενικές γραμμές, θα λέγαμε πως η βασική φιλοσοφία του Ε.Ε.Ε. συγκλίνει στην εγγύηση των ελάχιστων αξιοπρεπών συνθηκών βιοπορισμού από το Κράτος με κύριους αποδέκτες τα λιγότερα ευνοημένα πληθυσμιακά στρώματα.

3.2 Ιστορική αναδρομή της εφαρμογής του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην Ευρώπη

Με αφετηρία τον 16^ο αιώνα και το παράδειγμα των «Ελισαβετιανών Νόμων για τους φτωχούς» η εμπειρία της Βρετανίας σκιαγραφεί μία πρώτη δέσμη κρατικών μέτρων προνοιακού χαρακτήρα, οι οποίες συνέκλιναν στην υποχρέωση των τοπικών δημόσιων αρχών για παροχή φροντίδας των ανθρώπων σε ανάγκη (Λαλιώτη, 2017). Μέσω μιας μακρόχρονης περιόδου τροποποιήσεων νομολογιών και μεταρρυθμίσεων η πρώτη εφαρμογή πραγματοποιήθηκε από την μεταπολεμική κυβέρνηση των Εργατικών το 1946, βασιζόμενη ωστόσο στις εισηγήσεις της έκθεσης του Βαρόνου Beveridge που εκδόθηκε από την προγενέστερη Κυβέρνηση Εθνικής ενότητας του '42 (Barr, 1993 στο Ματσαγγάνη, 1999: 67).

Με το πέρας του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και έπειτα οι προνοιακές παροχές τέθηκαν ως βασική προτεραιότητα της Πολιτείας προς τους πολίτες με ανεπαρκή μέσα διαβίωσης (Hansen & Weisbrod, 1969 στο Λαλιώτη, 2017: 18). Είναι άξιο αναφοράς ότι στη Γερμανία η θεσμοθέτηση του Ε.Ε.Ε πραγματοποιήθηκε το 1962 (Ματσαγγάνης, 2004), ενώ η περίοδος από τα μέσα του '70 μέχρι τις μέρες μας, πλαισιώθηκε όχι μόνο από την εξάπλωση των προγραμμάτων Ε.Ε.Ε. στην πλειονότητα των Ευρωπαϊκών χωρών, αλλά και από την ανάδειξη και σταδιακή κυριαρχία του μοντέλου της «ενεργού πρόνοιας» (Natili, 2019 στο Φερόνας & Λαλιώτη, 2021: 16).

Το Ευρωπαϊκό ιστορικό θεσμοθέτησης μέτρων Ε.Ε.Ε. αναδεικνύει ποικίλα παραδείγματα χωρών και διαφορετικής πορείας υλοποίησης. Συμπληρωματικά της Γερμανίας, συναντούμε και άλλα παραδείγματα του Ευρωπαϊκού Βορρά όπως του Βελγίου, της Δανίας, της Ολλανδίας. Αξιοσημείωτο είναι πως η εμπειρία του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος Κοινωνικής Ένταξης (Revenu minimum d' Insertioy - R.M.I.) στη Γαλλία το 1988, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι καλλιέργησε το έδαφος, με εξαίρεση την Ελλάδα, για την εφαρμογή των προγραμμάτων Ε.Ε.Ε. στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου (Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία). Ειδικότερα, εισήγαγαν το μοντέλο του R.M.I. με εξατομικευμένο τρόπο στην εθνική τους

στρατηγική στοχεύοντας την επίτευξη της ένταξης/επανένταξης των ωφελούμενων στην αγορά εργασίας (Ματσαγγάνης, 2004 στο Παπαναγιώτου 2021).

Το βάπτισμα του πυρός πραγματοποιήθηκε από την Πορτογαλία το 1996, η οποία και θέσπισε ένα πρόγραμμα Ε.Ε.Ε. εθνικής εμβέλειας και εν συνεχεία από την Ιταλία το 1997 όπου τέθηκε ως προτεραιότητα στο πλαίσιο εκσυγχρονισμού του κράτους. Ωστόσο, στην Ιταλία το Ε.Ε.Ε έλαβε μετέπειτα χαρακτήρα τοπικού προγράμματος. Στην περίπτωση της Ισπανίας, το πρόγραμμα αναπτύχθηκε τοπικά στις δεκαεφτά αυτόνομες κοινότητές της. Η εμπειρία της πορείας εφαρμογής του Ε.Ε.Ε. που ανακύπτει από τα παραδείγματα της Πορτογαλίας και Ισπανίας μεταφέρουν τη σημασία των συμμαχιών ανάμεσα στους Πολιτικοκοινωνικούς Εταίρους. Στον αντίποδα, στην Ελλάδα η αντίστοιχη εμπειρία της πορείας του Ε.Ε.Ε. επισημαίνει ότι δεν έλαβε την ανάλογη υποστηρικτική προσέγγιση μίας ανάλογης συμμαχίας πολιτικοκοινωνικών φορέων (Λαλιώτη, 2017).

Μολονότι, οι χώρες που συνθέτουν το ονομαζόμενο τόξο του «νοτίου καθεστώτος ευημερίας» χαρακτηρίζονταν στο σύνολο τους από αποσπασματικού χαρακτήρα παροχές κοινωνικής πρόνοιας μέχρι το 1990 (Ferrera, 1996 στο Φερόνα, 2017: 1), ακολούθησαν μεταξύ τους διαφορετικές διαδρομές στο πεδίο εφαρμογής του Ε.Ε.Ε.. Μέχρι το 2012, η Ελλάδα παρέμενε η μόνη χώρα που απουσίαζε από το θεσμικό της οπλοστάσιο ένα πρόγραμμα Ε.Ε.Ε. είτε τοπικής είτε εθνικής εμβέλειας (Ματσαγγάνης, 2004).

3.2.1 Το ιστορικό εφαρμογής πολιτικών Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην Ελλάδα

Αναμφισβήτητα, η καθυστερημένη υιοθέτηση ενός προγράμματος Ε.Ε.Ε. στην Ελλάδα συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες του Νότιου Ευρωπαϊκού Τόξου αποτελεί ένα σημαντικό θεσμικό έλλειμμα (Σούρλας, 2019), μολονότι το Άρθρο 21 του Ελληνικού Συντάγματος του 1975 ήδη προβλέπει την κρατική μέριμνα περί εξασφάλισης αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης μέσω ενός μηχανισμού Ε.Ε.Ε. στο σύνολο των πολιτών της Επικράτειας (Ο.Π.Ε.Κ.Α.).

Η πρώτη συζήτηση για θεσμοθέτηση ενός προγράμματος Ε.Ε.Ε. έρχεται μέσω της εισήγησης του Βουλευτή της Νέας Δημοκρατίας κο Σούρλα το 1998. Ωστόσο, η πρόταση Σούρλα απορρίφθηκε δίχως να εφαρμοστεί η διαδικασία της ονομαστικής ψηφοφορίας. Παράλληλα, το 2000 και το 2004 ακολούθησαν και από άλλες πολιτικές μεριές η παρουσίαση βελτιωμένων εισηγήσεων έχοντας ωστόσο την ίδια κατάληξη (Λαλιώτη, 2017) .

Η αναδρομή στο 1961 καταδεικνύει ότι από κοινού τα Κ.Μ. του Συμβουλίου της Ευρώπης, ανάμεσά τους και η Ελλάδα, προέβησαν σε συμφωνία αναλαμβάνοντας την υποχρέωση περί μέριμνας των οικονομικά αδυνάτων διαμέσου ρητής κατοχύρωσης θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα στην κοινωνική πρόνοια το οποίο περιλαμβάνεται στους πυλώνες του Ε.Ε.Ε.. Άξιο αναφοράς για τον Σούρλα (2019) είναι ότι μελετώντας την πορεία θεσμοθέτησης του Ε.Ε.Ε. στην Ελλάδα διαφαίνεται μία διαδρομή ολιγορίας. Πράγματι, η Ελλάδα κύρωσε τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη με καθυστέρηση είκοσι χρόνων το 1984, για να ακολουθήσει τριάντα χρόνια ύστερα στο πλαίσιο των «μνημονιακών υποχρεώσεων» ένα πρώτο βήμα θεσμοθέτησης ενός προγράμματος Ελαχίστου Κοινωνικού Εισοδήματος (εφεξής Ε.Κ.Ε.). Το πρόγραμμα ήταν πιλοτικού χαρακτήρα και βάσει του Ν. 4093/2012 εφαρμόστηκε σε δεκατρείς επιλεγμένους Δήμους το 2014 (Σούρλας, 2019). Ωστόσο, η υλοποίηση του έφερε στην επιφάνεια διάφορα κωλύματα που κατέστησαν αναγκαία τη βελτίωση της παραμετροποίησης του προγράμματος (Λίτσα, 2022).

Σε ακολουθία της νέοεκλεχθέντας Κυβέρνησης ΣΥ.ΡΙΖ.Α-ΑΝ.ΕΛ., συστήθηκε βάσει του Ν. 4389/2016 άρθρο 135 το «Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης» (εφεξής Κ.Ε.Α.), η φύση του οποίου αφορούσε αμιγούς χαρακτήρα προνοιακού προγράμματος. Το Κ.Ε.Α. πρωτοεφαρμόστηκε το 2016 σε 30 Δήμους της χώρας ενώ το 2017 επεκτάθηκε καθολικά σε όλη την επικράτεια (Λαλιώτη, 2017). Η διαδικασία ένταξης στο πρόγραμμα διαμορφώθηκε μέσω ψηφιακής πλατφόρμας, με την ευθύνη λειτουργίας να ανήκει στην Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης (εφεξής Η.ΔΙ.Κ.Α. Α.Ε.). Παράλληλα, συστήνονται τα Κέντρα Κοινότητας (εφεξής Κ.Κ.) δρώντας επικουρικά στο έργο της Κεντρικής Κοινωνικής Υπηρεσίας και ενισχύοντας την διοικητική επάρκεια (Δημουλάς, 2017). Οι κύριοι Φορείς υλοποίησης του Κ.Ε.Α. ορίστηκαν το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Αλληλεγγύης μέσω της Διεύθυνσης Καταπολέμησης της Φτώχειας και της Διεύθυνσης Οικονομικής Διαχείρισης, ο Οργανισμός Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (εφεξής: Ο.Π.Ε.Κ.Α.), η Η.ΔΙ.Κ.Α., τα Κ.Κ., οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (εφεξής Ο.Τ.Α.) (Παπαναγιώτου, 2021) σε συνεργασία με άλλους Φορείς που αναφέρονται εκτενέστερα στο μέρος II του Παραρτήματος.

Ομοίως με την πρώτη πιλοτική εφαρμογή διατηρεί τη στοχοθεσία των αλληλένδετων πυλώνων της εισοδηματικής κάλυψης, της πρόσβασης και διασύνδεσης με κοινωνικές υπηρεσίες και επικουρικές παροχές σε συνδυασμό με προωθητικές υπηρεσίες ενεργοποίησης των δικαιούχων σε δράσεις. Τέτοια παραδείγματα προωθητικών δράσεων αποτελούν η διασφάλιση προτεινόμενων θέσεων απασχόλησης, η συμμετοχή σε προγράμματα αύξησης της

απασχολησιμότητας αλλά και η ένταξη στο εκπαιδευτικό πλαίσιο (Κατσούδα, 2020: 35). Παράλληλα, αποσαφηνίζεται περαιτέρω το πλαίσιο παροχής καθώς αναφέρεται σε διαμένοντες που τεκμηριώνουν μόνιμη και νόμιμη διαβίωση στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα, υποστηρίζεται η καταγραφή μέσω της κοινωνικής έρευνας των ανθρώπων που διαβιούν στο δρόμο ή σε καταλύματα επισφαλών συνθηκών από τις Κ.Υ. για τη λήψη της εγγυημένης παροχής (Ο.Π.Ε.Κ.Α.).

Ακολούθως, ανάλογα με τη σύνθεση του νοικοκυριού και τα εισοδηματικά κριτήρια ένταξης το μηνιαίο ποσό καθορίζεται έως το ύψος των 200€ για τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά, ενώ με κάθε επιπρόσθετο ενήλικο μέλος προσαυξάνεται κατά 100€ και εν συνεχεία για κάθε ανήλικο κατά 50€. Ιδιαίτερη πρόβλεψη υφίσταται για τη μονογονεϊκή οικογένεια και τα απροστάτευτα τέκνα, καθώς το μεγαλύτερο ηλικιακά ανήλικο μέλος θεωρείται ως ενήλικας, ενώ σε νοικοκυριό το οποίο απαρτίζεται από απροστάτευτα τέκνα, κάθε ένα λογίζεται επίσης ως ενήλικας. Επιπροσθέτως, το κατώτατο όριο προς λήψη ορίζεται στα 10€ και αντιστοίχως το ανώτατο στα 900€ ανεξαρτήτως της σύνθεσης του νοικοκυριού (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2017). Τέλος, οι σχετικοί πίνακες που αφορούν τη σύνθεση του νοικοκυριού σε σχέση με το εξαμηνιαίο ποσό, τα περιουσιακά στοιχεία και τα όρια καταθέσεων για την υπαγωγή στο πρόγραμμα παρατίθενται στο μέρος II του Παραρτήματος.

3.2.2 Το Υφιστάμενο Θεσμικό Πλαίσιο του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην Ελλάδα

Με το πέραςμα της διακυβέρνησης της χώρας το 2019 στη Νέα Δημοκρατία, το πρόγραμμα του Κ.Ε.Α. μετονομάστηκε σε Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα. Μολονότι, οι διατάξεις του σχεδίου νόμου δεν προβλέπουν κάποια σημαντική μεταβολή στις απαιτήσεις και τα ποσά του προγράμματος συγκριτικά με το προγενέστερο, η ειδοποιός διαφορά έγκειται στο κριτήριο της πραγματικής φοίτησης στην υποχρεωτική εκπαίδευση των ανηλίκων ενώ σταδιακά συμπεριλήφθηκαν και οι διαμένοντες/διαμένουσες σε Δομές Φιλοξενίας.

Ειδικότερα, στις περιπτώσεις των νοικοκυριών με ανήλικα τέκνα όπου ισχύουν οι προϋποθέσεις φοίτησής τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση, η χορήγηση του Ε.Ε.Ε. πραγματοποιείται εφόσον υφίσταται εγγραφή και πραγματική φοίτηση. Η τεκμηρίωση της επαρκούς φοίτησης συντρέχει όταν το ανήλικο μέλος δεν έχει την υποχρέωση της επανάληψης της ίδιας σχολικής τάξης ως επακόλουθο υπέρβασης των οριζόμενων απουσιών. Ταυτόχρονα, η διαπίστωση της μη πλήρωσης των παραπάνω προϋποθέσεων ισοδυναμεί αφενός με παύση

της επιδοματικής παροχής, αφετέρου με ανάκτηση τυχόν αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών αλλά και επανυποβολή αίτησης προς εκ νέου χορήγησή του (Κλειδαρά, 2019).

Προσφάτως, δημοσιεύτηκε διευκρινιστική εγκύκλιος για τις περιπτώσεις δικαιούχου νοικοκυριού με αναπηρία ανηλίκων τέκνων. Αναφέρεται ότι όταν δεν πληρούνται οι προδιαγραφές περί πραγματικής φοίτησης θα απαιτείται για την παραμονή στο πρόγραμμα είτε αίτημα είτε έκθεση αξιολόγησης από το αρμόδιο Κέντρο Διεπιστημονικής Αξιολόγησης, Συμβουλευτικής και Υποστήριξης ενώ η σχετική δημοσίευση παρατίθεται Παράρτημα ΙΙ (Διεύθυνση καταπολέμησης της Φτώχειας, 2023).

Συγχρόνως, η παρ. 2 του άρθρου 235 του ν. 4389/2016 (Α' 94) έλαβε τροποποίηση στο δωδέκατο εδάφιο της παραγράφου, με αποτέλεσμα στην παρ.2 να διαμορφωθεί πλαίσιο υποστηρικτικών μέτρων για το Ε.Ε.Ε.. Συνακόλουθα, συνυπολογίστηκαν οι διαμένοντες/διαμένουσες των Ξενώνων Μεταβατικής Φιλοξενίας Αστέγων καθώς και οι διαμένουσες σε Ξενώνες Γυναικών Θυμάτων Βίας ανά τους Δήμους της χώρας (Δικτυακός Τόπος Διαβουλεύσεων Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 2020).

Χαρακτηριστική είναι η καθυστέρηση στο πλαίσιο ενίσχυσης του τρίτου πυλώνα και κατά συνέπεια των δικαιούχων με τη διασύνδεση στην παραγωγική διαδικασία μέσω ενταξιακών δράσεων (Κοψίνη, 2021). Η υφιστάμενη διαδικασία στον τρίτο πυλώνα αποτυπώνει την ακολουθούμενη πορεία μέσω πληροφοριακής συνεδρίας στα Κ.Κ. ή στις Κ.Υ. περί των παροχών του δευτέρου πυλώνα. Έτσι, οι ωφελούμενοι με εργασιακή ικανότητα υποχρεώνονται στην καταγραφή τους στο μητρώο ανέργων της Δημόσιας Υπηρεσίας Απασχόλησης (εφεξής: Δ.ΥΠ.Α.). Σε συνεργασία με τον/την Εργασιακό/ή Σύμβουλο συντάσσουν το Ατομικό Σχέδιο Δράσης (εφεξής: Α.Σ.Δ.).

Ειδικότερα, το Α.Σ.Δ. συνίσταται στον προγραμματισμό των απαραίτητων βημάτων και ενεργειών για την υποστήριξη των αναζητούντων εργασία στην εύρεση απασχόλησης. Επιπρόσθετα, η συμπλήρωση του Ερωτηματολογίου (profiling) απαιτεί την προσωπική εμπλοκή του ανέργου. Παράλληλα, δεν τίθενται ζητήματα ορθών ή μη απαντήσεων, διότι η άντληση των πληροφοριών είναι σημαντική στη διαμόρφωση των επακολουθούντων ενεργειών στο πλαίσιο του Α.Σ.Δ., εναρμονισμένων στο ατομικό προφίλ του ανέργου ωφελούμενου (Λίτσα, 2022).

3.3 Κριτική προσέγγιση της εφαρμογής του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος στην Ελλάδα

Η αναζήτηση της πορείας του Ε.Ε.Ε. από τη στιγμή της πρώτης εισήγησης στο βήμα της Ελληνικής Βουλής το 1998 ως και την εφαρμογή του στα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας χαρακτηρίζεται από μία κατάσταση παραμέλησης. Από την χρόνια αμφιταλαντευόμενη στάση που χαρακτήριζε τις πολιτικοκοινωνικές ενδιαφερόμενες πλευρές, η πιλοτική του εφαρμογή ήρθε ως επακόλουθο της δέσμευσης της χώρας στο πλαίσιο των «μνημονιακών συμφωνιών» έναντι στους Δανειστές. Αναντίρρητα, το Ε.Ε.Ε έχει δεχθεί ποικίλες επικρίσεις διότι η αποτελεσματικότητά του βρίσκεται σε συνάρτηση πολλών παραμέτρων, όπως για παράδειγμα ο σχεδιασμός του και η λειτουργική συμπληρωματικότητά του συγκριτικά με τις προβλεπόμενες κοινωνικές παροχές ισχύουσες σε κάθε χώρα (Λαλιώτη, 2018: 303 στο Σακελλαρόπουλος, Οικονόμου, Σκαμνάκης & Αγγελάκη, 2018).

Παρόλη την καθυστερημένη εφαρμογή, το πρόγραμμα του Ε.Ε.Ε. αποτελεί μία σημαντική εθνική πολιτική καθολικής διάστασης αποτελώντας κοινωνικού προσήμου μετασχηματισμό στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα (Ματσαγγάνης κ.ά., 2017 στο Παπαναγιώτου, 2022). Στο πλαίσιο αξιολόγησης οι Ο.Τ.Α. εξέφρασαν ότι για πρώτη φορά προσέγγισαν τον άπορο πληθυσμό ο οποίος δεν είχε λάβει πρότερη προνοιακή αρωγή (Λαλιώτη, 2017). Ο Βενιέρης τονίζει ότι το Ε.Ε.Ε. προστατεύει «ακάλυπτες» κοινωνικές ομάδες, όπως οι νέοι με απουσία εργασιακής εμπειρίας, παρέχοντάς τους ένα ύστατο δίκτυ ασφαλείας από την φτώχεια (Βενιέρης στους Δημουλά & Κουζή 2018: 81). Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Καταπολέμησης της Φτώχειας προσθέτει ότι τα προγράμματα Ε.Ε.Ε. συνθέτουν καίριας σημασίας πολύπλευρες, ολοκληρωμένες στρατηγικές καταπολέμησης της φτώχειας σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο (ΕΑΡΝ, 2023).

Αναμφισβήτητα, η εφαρμογή του Ε.Κ.Ε. αποτέλεσε μία πρωτοτυπία για τα μέχρι τότε ελληνικά δεδομένα του προνοιακού χάρτη της χώρας. Ωστόσο, κατά το αρχικό στάδιο κατάφερε να υλοποιηθεί μόνο ο πρώτος πυλώνας της ενίσχυσης του εισοδήματος, έναντι των άλλων δύο που είχαν εξαιρετικά χαμηλής έντασης αποτελέσματα (Λαλιώτη, 2017). Έτσι, η πρώτη φάση υλοποίησης του προγράμματος στη χώρα μας σηματοδοτήθηκε από αρκετά κωλύματα που ανέκυψαν σε τοπικό και κεντρικό επίπεδο. Η αξιολόγησή του Ε.Κ.Ε. καταδεικνύει ποικίλες ποσοτικές αλλά και ποιοτικές πληροφορίες όπως τις πολλαπλές διοικητικές ανεπάρκειες και διαχειριστικές αδυναμίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η έλλειψη πόρων, η μη

στελέχωση από εξειδικευμένο προσωπικό αλλά και η ανεπαρκής λειτουργικότητα στο ηλεκτρονικό σύστημα καταγραφής (Δημουλάς, 2017).

Ως απόρροια της αξιολόγησης της πρώτης φάσης, οι βελτιώσεις που συνόδευσαν την καθολική εφαρμογή του Κ.Ε.Α. ήταν εμφανώς ορατές. Ακριβέστερα, δόθηκε η δυνατότητα στους επόπτες και χειριστές εργαζομένων σε Ο.Τ.Α. και Κ.Κ. να έχουν άμεση ενημέρωση για την πορεία της αίτησης εν μέσω λειτουργικότερης ψηφιακής πλατφόρμας. Η Π.Τ. έσπευσε να αποτιμήσει το Κ.Ε.Α ως ένα σημαντικό εργαλείο στην αναγνώριση και στήριξη των φτωχών νοικοκυριών. Ειδικότερα, η Π.Τ. υποστηρίζει ότι μολονότι, το σύστημα κοινωνικής προστασίας αξιολογείται ως υπολειμματικό και η υλοποίηση του προγράμματος δεν προξενεί αξιέπαινες μεταβολές στο φαινόμενο της φτώχειας, συντελεί σε ένα σημαντικό ποσοστό στη μείωση του χάσματος της φτώχειας και των ανισοτήτων (World Bank, 2019 στο Σιδηρόπουλος, 2019). Ταυτόχρονα, η Αναφορά για τη Φτώχεια στην Ελλάδα (2022:21) προσθέτει πως: «το Κ.Ε.Α. αναδείχτηκε σε κύριο εργαλείο αριθμητικής έστω μείωσης της φτώχειας, ενισχύοντας άτομα χαμηλού εισοδηματικού προφίλ».

Με την εδραίωση των προγραμμάτων Ε.Ε.Ε. στην Ελλάδα, υποστηρίχθηκαν οι δικαιούχοι στη διαχείριση των κύριων βιοτικών τους αναγκών. Ωστόσο, η οικονομική παροχή κυμαίνεται χαμηλά. Ιδιαίτερο προβληματισμό διεγείρει η περίπτωση της συμπερίληψης στο πρόγραμμα νοικοκυριών όπου εξαιτίας αδήλωτης εργασίας και απουσίας φορολογικής δικαιοσύνης παρουσιάζουν ψευδώς κατάσταση οικονομικής ένταξης. Έτσι, παρατηρούμε την ανεπάρκεια της εκάστοτε Δημοτικής Αρχής να επιτηρήσει την παραοικονομία των δικαιούχων (Σακελλαρόπουλος, Λαλιώτη, Κουράχης, 2019).

Ακολούθως, καθώς το ύψος του Ε.Ε.Ε. στην Ελλάδα είναι χαμηλότερο από τον ήδη περιορισμένο κατώτατο μισθό, οδηγούμαστε στην υποβάθμιση της αξίας της τεκμηριωμένης εργασίας και της διαβίωσης (Καρατζή, στο Πλυμάκης, 2019). Παράλληλα, η Έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (2017) φωτίζει τα σημεία αδυναμίας του Ε.Ε.Ε. αναφέροντας ότι: «τα προγράμματα Ε.Ε.Ε. αποτυγχάνουν να βγάλουν τον πληθυσμό από τις συνθήκες της φτώχειας διότι το ύψος τους δεν επαρκεί, δεν καταφέρνουν να καλύψουν όσους είναι σε ανάγκη και δεν φτάνουν στους ανθρώπους τους οποίους στοχεύουν» (European Parliament, 2017).

Στο πλαίσιο ισότιμης ανάπτυξης των πυλώνων σταδιακά εισήχθησαν δράσεις ενεργοποίησης των δικαιούχων στοχεύοντας στη βελτίωση της απασχολησιμότητάς τους. Τον Ιούνιο του 2021 ενεργοποιήθηκε καθολικά ο τρίτος πυλώνας. Επιπλέον, παρατηρήθηκε ως επακόλουθο της υποστελέχωσης στα Κ.Κ. ότι η εισοδηματική ενίσχυση δε διασυνδεόταν με τις κοινωνικές

παροχές που πρεσβεύει ο δεύτερος πυλώνας (Ελληνικό Δίκτυο για την Καταπολέμηση της Φτώχειας, 2022). Εντούτοις, από τον Ιούλιο του 2022 ξεκίνησε η άμεση σύνδεση των δικαιούχων με προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης εστιάζοντας στην ενίσχυση των δεξιοτήτων. Συνακόλουθα, η εφαρμογή τους αποτελεί ένα πρώτο βήμα καθώς οι δράσεις ενεργοποίησης ανοίγουν το δρόμο για την ολοκλήρωση του Ε.Ε.Ε. και τη διασφάλιση της ενεργητικής ένταξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ — Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΕΕΕ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟ ΒΟΛΟΥ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

4.1 Ο ρόλος των Κοινωνικών Υπηρεσιών του Δήμου Βόλου στην εφαρμογή πολιτικών κοινωνικής ένταξης δικαιούχων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρήσουμε τη διερεύνηση μίας σύντομης πτυχής του ρόλου που διαδραματίζουν οι Κοινωνικές Υπηρεσίες του Δήμου Βόλου υπό το φως αρχικά του Τμήματος Κοινωνικής Προστασίας καθώς εκεί εδρεύει και δραστηριοποιείται η Κεντρική Κοινωνική Υπηρεσία. Επιπλέον, θα παρουσιάσουμε την Κοινοφελή Επιχείρηση Κ.Ε.Κ.Π.Α.-Δ.Ι.Ε.Κ. Δήμου Βόλου η οποία τοποθετείται στους φορείς Γενικής Κυβέρνησης με την ιδιότητα του Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δίκαιου. Η φιλοσοφία της συνίσταται στην παροχή κοινωνικής φροντίδας, εκπονώντας προγράμματα στους τομείς της Κοινωνικής Μέριμνας και Αλληλεγγύης καθώς και Προαγωγής Υγείας.

Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στο καταστατικό λειτουργίας του Φορέα, μεταξύ των πρωταρχικών του στόχων είναι η διασφάλιση ενός δικτύου ελάχιστων παροχών προς τους πολίτες εκείνους που πλήττονται περισσότερο από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Οι αρμοδιότητές της περιλαμβάνουν την εκπόνηση και υλοποίηση δράσεων με στόχο τις ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες, τους ηλικιωμένους, τα παιδιά, τα Α.με.Α., τους άπορους, άνεργους κ.λπ.. Ειδικότερα, το Τμήμα Προγραμματισμού της Κ.Ε.Κ.Π.Α.-Δ.Ι.Ε.Κ. υλοποιεί συγχρηματοδοτούμενα έργα έχοντας προτεραιότητα τους δικαιούχους Ε.Ε.Ε. στο πεδίο της κοινωνικής ένταξης ενώ οι Δομές που διαχειρίζεται αναλύονται στο παρόν κεφάλαιο (Ευπαθείς Ομάδες (kekpa.gr)).

4.1.1 Αρμοδιότητες του Τμήματος Κοινωνικής Προστασίας Δήμου Βόλου

Μεταξύ των σκοπών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι να διαδραματίσει ένα ρόλο κλειδί που θα επιτρέψει το άνοιγμα της πόρτας στον κοινωνικό ιστό προκειμένου να επιτευχθεί η ευημερία της τοπικής κοινωνίας και κατ' επέκταση των ίδιων της των πολιτών (Σ.Κ.Λ.Ε., 1993: 63). Αυτός είναι και ο σκοπός των Κ.Υ. του Δήμου Βόλου όπου συνυφαίνουν την άσκηση της Κοινωνικής Πολιτικής σε τοπικό επίπεδο στοχεύοντας στην υποστήριξη των ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων που διαβιούν στα όρια του Δήμου και αποσκοπούν στην πρόληψη του κοινωνικού τους αποκλεισμού.

Η Κεντρική Κ.Υ. είναι επιφορτισμένη κυρίως με τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

- Υποδοχή κοινωνικών αιτημάτων – πληροφόρηση, διασύνδεση, συμβουλευτική

- Εισαγωγή σε κλινικές και ιδρύματα χρόνιων παθήσεων μέσω Ε.Ο.Π.Υ.Υ. και σε μονάδες ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης μέσω Υ.ΠΕ..
- Πιστοποίηση αστεγίας και τήρηση μητρώου αστέγων.
- Διενέργεια εισαγγελικών εντολών και διερεύνηση συνθηκών διαβίωσης ανηλίκων και ενηλίκων.
- Συμμετοχή στις διαδικασίες εισαγωγής του Ξενώνα Φιλοξενίας Κακοποιημένων Γυναικών.
- Διεξαγωγή Κοινωνικής Έρευνας για έκδοση ατομικού ερανικού λογαριασμού. Αξιολογούν περιπτώσεις για τη δημιουργία λίστας ωφελουμένων για έκτακτες παροχές σε τρόφιμα, σχολικά είδη κ.α..
- Συμμετοχή στην Επιτροπή αξιολόγησης αιτημάτων ένταξης στο κοινωνικό φαρμακείο.
- Συμμετοχή στην Επιτροπή για την καταλληλότητα κτιρίων και έγκριση χορήγησης άδειας λειτουργίας δομών για αστέγους
- Εκπροσώπηση της Υπηρεσίας στο Δίκτυο φορέων για την Υποστήριξη και Προστασία Θυμάτων Εγκληματικότητας υπό την αιγίδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης.
- Συμμετοχή στον Εθνικό Μηχανισμό Αναφοράς για την Αναγνώριση και Παραπομπή Θυμάτων Εμπορίας Ανθρώπων και στην επιτροπή για την αξιολόγηση πληγέντων από φυσικές καταστροφές (Κοινωνικές Υπηρεσίες | Δήμος Βόλου (dimosvolos.gr)).

Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο της Κοινωνικής Πολιτικής του Δήμου και προώθησης της κοινωνικής συνοχής λειτουργούν υπό την ομπρέλα του Τμήματος Κοινωνικής Προστασίας οι Δομές του Κοινωνικού Φαρμακείου και Παντοπωλείου, η Στέγη Υποστηριζόμενης Διαβίωσης, ο Ξενώνας Κακοποιημένων Γυναικών και τα Κέντρα Ανοικτής Περίθαλψης Ηλικιωμένων.

4.1.2 Η περίπτωση του Τμήματος Προγραμματισμού της ΚΕΚΠΑ-ΔΙΕΚ

Μολονότι, οι Κοινωνικές Δομές που θα εστιάσουμε ανήκουν διαρθρωτικά στο Τμήμα Προγραμματισμού με ανεξάρτητη λειτουργία, ωστόσο δρουν σε συνεπικουρία με την Διεύθυνση Κοινωνικής Προστασίας και μέσω προγραμματικής συμφωνίας εποπτεύονται από αυτήν. Πιο αναλυτικά:

Α) Το Κέντρο Κοινότητας και τα δύο Παραρτήματα ΡΟΜΑ: Την υλοποίηση της Πράξης στο πλαίσιο του Π.Ε.Π. Θεσσαλίας 2014-2020 έχει αναλάβει σε ακολουθία εντολής του Δήμου Βόλου η Κ.Ε.Κ.Π.Α.-Δ.Ι.Ε.Κ.. Κύριος σκοπός του «Κέντρου Κοινότητας» είναι η περαιτέρω υποστήριξη του Δήμου Βόλου στην εφαρμογή πολιτικών κοινωνικής προστασίας και η ανάπτυξη ενός τοπικού σημείου αναφοράς για την υποδοχή, εξυπηρέτηση και διασύνδεση των πολιτών με όλα τα Κοινωνικά Προγράμματα και Υπηρεσίες που υλοποιούνται στον Δήμο,

συμπεριλαμβανομένων των Δημοτικών Ενοτήτων αυτού. Ειδικότερα, η εν λόγω πράξη διαρθρώνεται μέσω τριών Υποέργων:

- Κέντρο Κοινότητας (Υποέργο I): η λειτουργία της δομής είναι επικουρική και δεν αντικαθιστά την Κεντρική Κ.Υ. του Δήμου. Στοχεύει στη διεύρυνση του φάσματος των παρεχόμενων υπηρεσιών κοινωνικού περιεχομένου προς τους ωφελούμενους-δημότες. Ταυτόχρονα, το Κ.Κ. υποστηρίζει τους δικαιούχους των προγραμμάτων του Ταμείου Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους (εφεξής: Τ.Ε.Β.Α.), του Ε.Ε.Ε., της ανθρωπιστικής βοήθειας, κ.α.. Συνοπτικά, οι προσφερόμενες υπηρεσίες αφορούν την εργασιακή συμβουλευτική, την ψυχοκοινωνική στήριξη, την διεξαγωγή δράσεων με κοινωνικοεπιμορφωτικό χαρακτήρα, προώθησης κοινωνικοποίησης και κοινωνικής ένταξης, διανομής τροφίμων και βασικών αγαθών, καθώς και άλλων συναφών υπηρεσιών, συνεργατικά με ομότιμους φορείς του Δήμου ή και άλλους αρμόδιους φορείς. Ο στόχος είναι η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και η διασφάλιση της κοινωνικής ένταξης των δικαιούχων (Κέντρο Κοινότητας & Παραρτήματα Ρομα (kekpa.gr)).
- Κ.Κ. με Παράρτημα ΡΟΜΑ Αγίας Παρασκευής (Υποέργο II): Οι στόχοι που προσβέει το Παράρτημα συνδέονται με την ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης και προώθησης στην απασχόληση του πληθυσμού των Ρομά του Οικισμού Αγίας Παρασκευής Βόλου, ο οποίος είναι αντιμέτωπος με πολλαπλό αποκλεισμό και διαβίει σε μη ικανοποιητικές συνθήκες (Κέντρο Κοινότητας & Παραρτήματα Ρομα (kekpa.gr)).
- Κ.Κ. με Παράρτημα ΡΟΜΑ Αλιβερίου (Υποέργο III): Το Παράρτημα λειτουργεί αδιαλείπτως, και με τον κύριο πυρήνα στελεχών να παραμένει ακέραιος, από το 1998 έως και σήμερα. Στην τωρινή του μορφή, στοχεύει στην ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης και προώθησης στην απασχόληση του Ρόμικου πληθυσμού της περιοχής του Αλιβερίου (Οικισμός Νέας Ιωνίας Βόλου), ο οποίος βιώνει πολλαπλό κοινωνικό αποκλεισμό και διαβίει κάτω από επισφαλείς συνθήκες (Κέντρο Κοινότητας & Παραρτήματα Ρομα (kekpa.gr)).

B) Τα Κοινωνικά Hotspot-Σημεία Πρόσβασης Πρόνοιακών Υπηρεσιών:

Η πράξη εντάσσεται στην εγκεκριμένη Στρατηγική Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (Σ.Β.Α.Α.) του Δήμου Βόλου με τίτλο: «ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ». Οι δράσεις της πράξης στοχεύουν να βελτιώσουν συμπληρωματικά και σε συνέργεια με τις υποδομές και άλλα προγράμματα, τις

επιχειρησιακές ενέργειες του Δήμου και των κοινωνικών φορέων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή παρέμβασης. Ο στόχος είναι η εποικοδομητική υποστήριξη των ατόμων που πλήττονται από την φτώχεια και ιδιαίτερος την ακραία φτώχεια. Επιπλέον, τα δύο Υποέργα της Πράξης λειτουργούν σε συνέργεια με το Κέντρο Κοινότητας και τις Υπηρεσίες Απασχόλησης. Ειδικότερα:

- Σημείο Πρόσβασης (Hot Spot) Νεάπολης (Υποέργο I): Η Δομή επικεντρώνεται στη διευκόλυνση και πρόσβασης των κατοίκων της περιοχής που διαβιούν σε συνθήκες φτώχειας μέσω υποστήριξης στην υποβολή αιτήσεων Ε.Ε.Ε. και παροχής στοχευμένων υπηρεσιών με έμφαση στην κατάλληλη πληροφόρηση, παραπομπή και εργασιακή συμβουλευτική.
- Σημείο Πρόσβασης (Hot Spot) Ξηροκάμπου (Υποέργο II): Η στόχευση επικεντρώνεται χωροταξικά και αφορά τη διευκόλυνση των κατοίκων της περιοχής των εργατικών κατοικιών στη Νέα Ιωνία του Βόλου σε υπηρεσίες πρόσβασης παροχών και αγαθών της πολιτείας. Ομοίως με το Υποέργο I, η εστίαση αφορά άτομα που διαβιούν σε συνθήκες φτώχειας ή έχουν την ανάγκη πληροφόρησης, διασύνδεσης και εργασιακής συμβουλευτικής καθώς στη συγκεκριμένη περιοχή καταγράφονται τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας της πόλης (Κοινωνικά HotSpot σε θύλακες φτώχειας του Δήμου Βόλου (Νεάπολη, Ξηρόκαμπος) (kekpa.gr)).

Γ) Το Γραφείο Διευκόλυνσης, Ενδυνάμωσης και Τεκμηρίωσης της Απασχόλησης (“Job Center”):

Η δομή απευθύνεται σε ωφελούμενους ανέργους, κατά προτεραιότητα της περιοχής παρέμβασης της Σ.Β.Α.Α. Βόλου, οι οποίοι εντάσσονται μέσω παραπομπής είτε ως Δικαιούχοι του Ε.Ε.Ε. είτε ακόμη ως ωφελούμενοι των δομών υποστήριξης της φτώχειας αλλά και του ξενώνα φιλοξενίας αστέγων. Αποτελεί νεοσύστατη πιλοτική Δομή στο πλαίσιο του Π.Ε.Π. Θεσσαλίας 2014-2020 και στοχεύει στην αύξηση των αιτούντων εργασία, στη βελτίωση της απασχολησιμότητας ώστε να καταστούν αυτάρκεις και να εξέλθουν από την επιδοματική ενίσχυση του Ε.Ε.Ε..

Έτσι, στο “Job Center” εφαρμόζεται μία ολοκληρωμένη προσέγγιση εργασιακής προετοιμασίας μέσω πρακτικών προώθησης της απασχόλησης με ομάδα-στόχο άτομα που πλήττονται από φτώχεια ή και κοινωνικό αποκλεισμό διασυνδέοντας τις υπηρεσίες απασχόλησης με τις αυτοδιοικητικές προνοιακές υπηρεσίες. Για τον Φεβρουάριο του 2023, η

εν λόγω Δομή αποτελεί το μοναδικό ενεργό “Job Center” σε επίπεδο Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα ενώ για αναλυτικότερες πληροφορίες οι αναγνώστες μπορούν να ανατρέξουν στο Παράρτημα ΙΙΙ (Γραφείο Διευκόλυνσης, ενδυνάμωσης και τεκμηρίωσης της απασχόλησης (Job Center) (kekpa.gr)).

ΜΕΡΟΣ Β'— ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ, ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΈΡΕΥΝΑΣ

5.1 Αντικείμενο και ερευνητικά ερωτήματα

Η εν λόγω έρευνα ήταν ποιοτική και επιλέχθηκε αυτό το είδος καθώς προσφέρει τη δυνατότητα της εις βάθος μελέτης ακόμα και ζητημάτων τα οποία δεν έχουν διερευνηθεί επαρκώς (Ισαρη-Πουρκός, 2015). Παράλληλα, δίνει φωνή και εκπροσώπηση σε αυτούς που διαβιώνουν ξεχασμένοι στο περιθώριο της κοινωνίας (Λεοντίδου, 2006 στο Ιωσηφίδης & Σπυριδάκης, 2006: 11). Ο πυρήνας της μεθοδολογικής αυτής προσέγγισης έχει σχεσιακό χαρακτήρα ενώ μεταξύ των πλεονεκτημάτων της συναντούμε τη δυνατότητα για διερεύνηση της βιωματικής εμπειρίας των κοινωνικών υποκειμένων. Με τον τρόπο αυτό ο ερευνητής τοποθετείτε σε θέση παρατήρησης των υποκειμένων κατανοώντας τον κόσμο μέσα από τις αντιλήψεις της δικής τους οπτικής. Στον αντίποδα, τα μειονεκτήματα που συνδέονται με την φύση της ποιοτικής έρευνας δύναται υπό κατάλληλες προϋποθέσεις, να μετατραπούν σε πλεονεκτήματα (Ιωσηφίδης, 2008: 23).

Το εμπειρικό μέρος της έρευνας διεξήχθη τον Φεβρουάριο του 2023. Αξίζει να αναφερθεί πως ο Προϊστάμενος του Τμήματος Προγραμματισμού της Κ.Ε.Κ.Π.Α.-Δ.Ι.Ε.Κ, διευκόλυνε σε όλα τα στάδια τη διεξαγωγή της έρευνας. Μεθοδολογικά, αναπτύχθηκε η έρευνα πεδίου στοχεύοντας στη διερεύνηση των στάσεων, των αντιλήψεων αλλά και στην κατανόηση της βιωμένης εμπειρίας των ερευνώμενων. Ως κύρια στρατηγική η μελέτη περίπτωσης ήταν εφικτή να υλοποιηθεί από την ερευνήτρια ως προς τα τρία, ξεχωριστά αλλά σχετικά, ζητήματα της σκοπιμότητας όπως παρουσιάζονται από τους Adler και Clark (2018: 340): «πρόσβαση, χρόνος και χρήμα». Επιπλέον, η περιπτώσιολογική ερευνητική στρατηγική μεταφέρει την προσοχή σε μία περίπτωση όπως στο συγκεκριμένο προσανατολισμό των Κοινωνικοπρονοιακών Δομών του Δήμου Βόλου.

Συνεχίζοντας, οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες παραχώρησαν μία ατομική συνέντευξη με την ερευνήτρια, απαντώντας σε ημι-δομημένες ερωτήσεις οι οποίες προετοιμάστηκαν σε προγενέστερο χρόνο. Ειδικότερα, δημιουργήθηκαν δύο διαφορετικοί οδηγοί συνέντευξης προσαρμοσμένοι ανάλογα για τους επαγγελματίες και τους δικαιούχους. Επιπλέον, στο πλαίσιο τήρησης του κώδικα δεοντολογίας και της ηθικής διάστασης, όλοι οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες στην ερευνητική διαδικασία έλαβαν εκ των προτέρων επαρκή

πληροφόρηση για το σκοπό διεξαγωγής της και τον εθελοντικό χαρακτήρα της συμμετοχής. Παράλληλα, υπήρξε διαβεβαίωση σχετικά με τη διασφάλιση της ανωνυμίας και της εμπιστευτικότητας, υπογράφοντας διαμορφωμένο έντυπο ενήμερης συγκατάθεσης.

Χαρακτηριστικό είναι πως για το σύνολο των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκαν τα απαιτούμενα τεχνικά μέσα παραγωγής (μαγνητόφωνο), ενώ υλοποιήθηκαν σε χώρο που παραχώρησαν οι εκάστοτε ερευνώμενες Κοινωνικές Δομές του Δήμου Βόλου με σεβασμό στην ιδιωτικότητα, το απόρρητο της διαδικασίας και μέσα στο χρόνο του ωραρίου λειτουργίας τους. Η διεξαγωγή της έρευνας στον επαγγελματικό χώρο που δραστηριοποιούνται οι ερευνώμενοι επαγγελματίες προσέδωσε στη διαδικασία τη δυνατότητα παρατήρησης του τρόπου αλληλεπίδρασης στο εργασιακό τους περιβάλλον. Άλλωστε, η μελέτη περίπτωσης δίνει την ευκαιρία να χρησιμοποιηθεί ένα ευρύτατο φάσμα ερευνητικών μεθόδων και τεχνικών (McKernan, 1996 στο Ίσαρη & Πουρκός, 2015: 63) όπως η παρατήρηση αλλά και η δυνατότητα συλλογής εμπειρικού υλικού μέσω σημειώσεων πεδίου (field notes).

Αξιοσημείωτο είναι πως αμφότερα οι συνεντευζιάζόμενοι στο σύνολό τους επέδειξαν αυθεντικό ενδιαφέρον για το θέμα, την πορεία και την πρόσβαση στα αποτελέσματα της ερευνητικής αυτής μελέτης.

5.1.1. Στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα

Όπως προαναφέρθηκε, η συγκεκριμένη έρευνα εξετάζει την επίτευξη της ενεργητικής ένταξης μέσα από τη σκοπιά των επαγγελματιών/χειριστών Ε.Ε.Ε. που συνθέτουν το πεδίο της Κοινωνικής Πολιτικής στο Δήμο Βόλου, αλλά και των δικαιούχων καθώς είναι και οι κύριοι αποδέκτες των υπηρεσιών. Έτσι, αποσκοπεί στη διερεύνηση των στάσεων, απόψεων και εισηγήσεων των επαγγελματιών, ενώ εστιάζει στη βιωμένη εμπειρία και στις αντιλήψεις των ίδιων των δικαιούχων σε μία απόπειρα να αναδυθεί στην επιφάνεια και να ακουστεί η φωνή της ίδιας της ομάδας-στόχο.

Τα τρία βασικά ερωτήματα που θέτονται μελετούν σε τι βαθμό το πρόγραμμα του Ε.Ε.Ε. εκπληρώνει τους στόχους του ως προς την αξιοπρεπή διαβίωση των ωφελούμενων και την ενεργητική ένταξη, την πρόληψη από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό ενώ εξετάζονται τα σημεία που χρήζουν βελτίωσης. Παράλληλα, διερευνάται η συνδρομή των Κ.Υ. στο πεδίο της ενεργητικής ένταξης των δικαιούχων Ε.Ε.Ε..

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, οι επιμέρους στόχοι της έρευνας αφορούν στη διερεύνηση των εξής ερωτημάτων:

1. Τη σκιαγράφιση του προφίλ των συνεντευξιζόμενων,
2. των προκλήσεων που εντοπίζονται κατά την εφαρμογή του προγράμματος (π.χ. εργασιακές συνθήκες, έλλειψη προσωπικού κτλ.),
3. των αντιλήψεων, των συναισθημάτων και των σκέψεων που δημιουργούνται στους ωφελούμενους από τη λήψη του επιδόματος,
4. αμφότερες απόψεις για την εφαρμογή των τριών πυλώνων: επάρκεια /αναβάθμιση βιοτικού επιπέδου, προαγωγή κοινωνικής συμμετοχής
5. της προσέγγισης της ομάδας-στόχο,
6. των προσδοκιών, της συνολικής αποτίμησης/αξιολόγησης, καθώς και των εισηγήσεων για τη βελτίωση του προγράμματος.

5.2 Πληθυσμός-Δείγμα

Ο πληθυσμός που προσεγγίστηκε για το σχηματισμό του δείγματος ήταν οι επαγγελματίες χειριστές που στελεχώνουν τις Δομές του Κέντρου Κοινότητας και των δύο Παραρτημάτων ΡΟΜΑ Αλιβερίου και Αγίας Παρασκευής, καθώς και του νεοσύστατου Κοινωνικού Hotspot Νεαπόλεως τα οποία ανήκουν στην Κ.Ε.Κ.Π.Α.-Δ.Ι.Ε.Κ. Δήμου Βόλου. Στο δείγμα των επαγγελματιών συμπεριλήφθηκε και ο Υπεύθυνος Πράξης ο οποίος συνάμα είναι χειριστής αλλά και επόπτης. Συγχρόνως, το άλλο μισό του δείγματος ήταν οι δικαιούχοι Ε.Ε.Ε. οι οποίοι διαβιούν στο Δήμο Βόλου και είναι εξυπηρετούμενοι των συγκεκριμένων δομών.

Στη συμπερίληψη του πληθυσμού στην ερευνητική διαδικασία δεν τέθηκαν περιορισμοί σχετιζόμενοι με το φύλο ή το μορφωτικό επίπεδο. Ωστόσο, απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή των ωφελούμενων ήταν το κριτήριο της ενηλικίωσης, η ανεργία αλλά και η προέλευση των εξυπηρετούμενων από ειδικές πληθυσμιακές ομάδες. Ένα πρόσθετο κριτήριο αφορούσε να μην είναι νέοι δικαιούχοι αλλά να λαμβάνουν το επίδομα με διάρκεια τουλάχιστον έξι μηνών, προκειμένου να αποτυπώσουν με βιωματικότερο τρόπο τις απόψεις τους από τη λήψη του Ε.Ε.Ε.. Στον αντίποδα, η βασική προϋπόθεση για τους επαγγελματίες ήταν να είναι επόπτες ή χρήστες στο χειρισμό των αιτημάτων Ε.Ε.Ε. και με επαγγελματικό προφίλ του κλάδου των κοινωνικών επιστημών (κοινωνικός επιστήμονας, κοινωνικός/η λειτουργός κ.α.).

Το σύνολο του δείγματος ήταν διψήφιο και διαμορφώθηκε ως εξής: Οκτώ (8) επαγγελματίες και οκτώ (8) ωφελούμενοι. Ειδικότερα:

- **Επαγγελματίες:** Το δείγμα των επαγγελματιών διαρθρώθηκε από επτά (7) γυναίκες, εκ των οποίων οι τέσσερις (4) ήταν Κοινωνικοί Λειτουργοί, Συντονίστριες και Επόπτριες, ενώ οι άλλες τρεις (3) χειρίστριες του ευρύτερου κλάδου των Κοινωνικών Επιστημών. Ο όγδοος συμμετέχοντας ήταν άρρενας, Κοινωνικός Επιστήμονας, Επόπτης και Υπεύθυνος Πράξης.
- **Ωφελούμενοι:** Το δείγμα των δικαιούχων διαμορφώθηκε από δύο (2) άνδρες, διαμένοντες του Ξενώνα Φιλοξενίας και έξι (6) γυναίκες εκ των οποίων οι τρεις (3) αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών, μία (1) Ρομά, μία (1) μετανάστρια και μία (1) μακροχρόνια άνεργη στο κατώφλι της τρίτης ηλικίας.

5.2.1 Δειγματοληψία

Στο πλαίσιο διεξαγωγής της έρευνας, η δειγματοληψία προσαρμόστηκε διαφορετικά για τις δύο ομάδες των συμμετεχόντων. Ειδικότερα:

α) **Δειγματοληψία ευκολίας:** χρησιμοποιήθηκε ο συγκεκριμένος τύπος για τους επαγγελματίες επόπτες και χειριστές λόγω της ευκολίας στην πρόσβαση. Ειδικότερα, η ίδια η ερευνήτρια εργάζεται και δραστηριοποιείται ενεργά σε Κοινωνική Δομή του Δήμου Βόλου. Αυτό είχε ως επακόλουθο να είναι ήδη επαρκώς ενήμερη για το προφίλ των επαγγελματιών που στελεχώνουν τις Προνοιακές Δομές της Κ.Ε.Κ.Π.Α.-Δ.Ι.Ε.Κ. παρέχοντάς της ευκολία τόσο στην προσέγγιση όσο και στην πρόσβαση.

β) **Στρωματοποιημένη τυχαία δειγματοληψία:** το συγκεκριμένο είδος εφαρμόστηκε στην προσέγγιση των δικαιούχων Ε.Ε.Ε.. Το δειγματοληπτικό πλαίσιο που χρησιμοποιήθηκε είχε τη μορφή καταλογογραφημένης ομάδας μονάδων και δόθηκε από τον Προϊστάμενο του τμήματος Προγραμματισμού. Το μητρώο παρείχε πληροφορίες στη βάση των χαρακτηριστικών της ενηλικίωσης, του είδους της ευαλωτότητας, της χρονικής διάρκειας λήψης του επιδόματος και της εργασιακής κατάστασης. Ακολούθως, πραγματοποιήθηκε στρωματοποίηση και τυχαία δειγματοληψία από κάθε στρώμα σύμφωνα με τα προαναφερόμενα χαρακτηριστικά.

5.3 Εργαλείο συλλογής δεδομένων

Το κύριο μεθοδολογικό εργαλείο συλλογής δεδομένων που χρησιμοποιήθηκε ήταν η ποιοτική εις βάθος, προσωπική συνέντευξη και επιλέχθηκε από την ερευνήτρια καθώς όπως ορθά αναφέρουν οι Adler και Clark (2018: 344): «ο συνεντευκτής έχει την ευκαιρία να προσαρμόσει ή τροποποιήσει τη συνέντευξη σε σχέση με τον ερωτώμενο». Παράλληλα, η Mason (2011)

προσθέτει πως: «οι συνεντεύξεις αποτελούν μία από τις πλέον κοινά αναγνωρισμένες μορφές της ποιοτικής ερευνητικής μεθόδου» τονίζοντας την αποδοχή της ευρύτατης χρήσης τους.

Στην περίπτωση της εν λόγω μελέτης, η εις βάθος προσωπική συνέντευξη βασίστηκε σε δύο διαφορετικούς οδηγούς ημι-δομημένων ερωτήσεων ανάλογα προσαρμοσμένοι για επαγγελματίες και εξυπηρετούμενους. Η επιλογή του λιγότερου αυτού δομημένου τύπου ερωτήσεων αποτελεί τη συνηθέστερη επιλογή στην ποιοτική έρευνα ενώ έχει ως κύριο πλεονέκτημα τη δυνατότητα καλλιέργειας επικοινωνιακής σχέσης ανάμεσα σε συνεντευκτή και συνεντευξιζόμενο (Adler και Clark, 2018: 345).

Επιπρόσθετα, ανιχνεύει και αντλεί πληροφορίες καθώς οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες εκφράζουν σκέψεις, συναισθήματα και απόψεις ελεύθερα. Ταυτόχρονα, συμβάλλει στην κατανόηση του ερευνητή των κοινωνικών συμπεριφορών, των στάσεων και αντιλήψεων που εκφράζουν οι συνεντευξιζόμενοι (Ιωσηφίδης, 2008: 113), ενώ επιτρέπει μεγαλύτερο βάθος συγκριτικά με άλλες τεχνικές συλλογής δεδομένων (Cohen, Manion, 2000: 374).

Για τη σφαιρικότερη προσέγγιση, οι θεματικοί άξονες συμπεριελάμβαναν δημογραφικές πληροφορίες, αλλά και ανοικτού τύπου ερωτήματα:

- α) ερωτήσεις γενικής φύσεως,
- β) ερωτήσεις εμβάθυνσης σε στάσεις, απόψεις και αντιλήψεις,
- γ) ερωτήσεις ικανοποίησης και βιωματικής εμπειρίας,
- δ) στρατηγικών διαχείρισης, έκφρασης προσδοκιών και διαμόρφωσης εισηγήσεων.

Ο μέσος όρος διάρκειας των συνεντεύξεων των δικαιούχων κυμάνθηκε στα είκοσι πέντε λεπτά (25), ενώ των επαγγελματιών τα τριάντα πέντε (35).

5.4 Περιορισμοί έρευνας

Κατά το σχεδιασμό της έρευνας είχε ληφθεί υπόψη εξ αρχής ο χρόνος υλοποίησης, το πληθυσμιακό δείγμα και ο τόπος διεξαγωγής. Αρχικώς, η έναρξη των συνεντεύξεων είχε καθοριστεί για τα τέλη Ιανουαρίου. Ωστόσο, οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες που επικράτησαν στο Νομό Μαγνησίας κατέστησαν αδύνατη τη διεξαγωγή τους λόγω της αδυναμίας μετακινήσεων και της υπολειτουργίας των Δομών. Έτσι, το ξεκίνημα των συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε με καθυστέρηση την δεύτερη εβδομάδα του Φεβρουαρίου.

Στο δείγμα των επαγγελματιών, θα μπορούσε να συμπεριληφθεί και η νεοσύστατη Δομή του HotSpot Ξηροκάμπου. Ωστόσο, η μη έγκαιρη έναρξη λειτουργίας της Δομής το κατέστησε ανέφικτο.

Αναμφισβήτητα, τα χωροταξικά όρια της εν λόγω έρευνας και η εστίασή της σε ένα μικρό πληθυσμιακό δείγμα του Δήμου Βόλου ως μελέτη περίπτωσης, δεν αφήνουν περιθώρια γενίκευσης σε συνάρτηση με ισχύουσες συνθήκες σε άλλους Δήμους της χώρας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ

6.1 Θεματική ανάλυση περιεχομένου

Η θεματική ανάλυση περιεχομένου συνίσταται σε μέθοδο εντοπισμού, ανάλυσης και αναφοράς των ποικίλων θεμάτων τα οποία ανακλύπουν από τα δεδομένα περιγράφοντάς τα με λεπτομέρειες (Braun & Clark, 2006). Η μέθοδος επιλέχθηκε με βάση το κριτήριο της ευχρηστίας και της ευρείας χρησιμοποίησής της στην ποιοτική έρευνα καθώς προσφέρει ευελιξία και θεωρητική ελευθερία στο πλαίσιο της διεξαγωγής της (Ισαρη-Πουρκός, 2015).

Θα λέγαμε ότι αποτελεί εκείνο το σημείο, όπου οι εκάστοτε ερευνητές/ερευνήτριες επρόκειτο να ιχνηλατήσουν τα πολυάριθμα νοηματικά μοτίβα εντός των δεδομένων. Ωστόσο, η εστίαση θα αφορά τα σχετιζόμενα με το υπό μελέτη θέμα και ιδίως στα δεδομένα αυτά που κρίνονται κατάλληλα για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων (Braun και Clarke, 2012 στο Τσιώλης, 2018: 98). Συνακόλουθα, η συνδρομή των ερευνητικών ερωτημάτων και αξόνων που τέθηκαν επρόκειτο να λειτουργήσουν ως «οδηγός» στην πορεία της ερευνητικής μας ανάλυσης και της δημιουργίας ενός θεματικού χάρτη.

6.1.1. Δημογραφικά Δεδομένα και σύνθεση προφίλ Δικαιούχων και Επαγγελματιών

Ο πρώτος ερευνητικός άξονας εστιάζει στα δημογραφικά δεδομένα αμφοτέρων των αποκρινόμενων. Επιπρόσθετα, η σκιαγράφηση των προφίλ πραγματοποιήθηκε μέσα από τις απόψεις των επαγγελματιών, της διερεύνησης πρότερης ή μεταγενέστερης επιμόρφωσης στο αντικείμενο και της προϋπηρεσίας τους στο πεδίο της ένταξης κοινωνικά ευάλωτων ομάδων. Παράλληλα, περικλείει ερωτήματα περιγραφικής φύσεως προκειμένου να αναδυθεί η στοχοθεσία των Κ.Υ. και των συμμετεχόντων Στελεχών.

Πίνακας 6.1: Δημογραφικά Στοιχεία Δικαιούχων Ε.Ε.Ε:

α/α	Φύλο	Ηλικία	Μορφωτικό επίπεδο	Τύπος διεξαγωγής	Τύπος Κατοικίας	Ευπαθής πληθυσμιακή ομάδα	Διάρκεια λήψης Ε.Ε.Ε	Οικογενειακή κατάσταση
Δ1	Άρρεν	58	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	Job Center	Ξενώνας Αστεγών	Άστεγος	11 μήνες	Άγαμος
Δ2	Άρρεν	56	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	Job Center	Ξενώνας Αστεγών	Άστεγος	11 μήνες	Σε διάσταση

Δ3	Θήλυ	35	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	Κέντρο Κοινότητας	Δωρεάν παραχώρηση	Μονογονέας	4 έτη	Άγαμη
Δ4	Θήλυ	60	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	Κέντρο Κοινότητας	Ενοικιαζόμενη κατοικία	Μετανάστρινα	6 έτη	Διαζευγμένη
Δ5	Θήλυ	63	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	Κέντρο Κοινότητας	Δωρεάν παραχώρηση	Τρίτη ηλικία	5 έτη	Χήρα
Δ6	Θήλυ	37	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	Κέντρο Κοινότητας	Δωρεάν παραχώρηση	Μονογονέας	20 μήνες	Διαζευγμένη με 2 τέκνα
Δ7	Θήλυ	45	Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	Κέντρο Κοινότητας	Ενοικιαζόμενη κατοικία	Μονογονέας	11 μήνες	Διαζευγμένη με 1 τέκνο
Δ8	Θήλυ	41	Στοιχειώδης εκπαίδευση	Καταυλισμός Ρομά Αλιβερίου	Ιδιόκτητη κατοικία	Ρομά	2 έτη	Χήρα

Πίνακας 6.2: Δημογραφικά Στοιχεία Επαγγελματιών:

α/α	Τόπος διεξαγωγής	Φύλο	Ειδικότητα	Συναφής εμπειρία	Πρότερη εκπαίδευση	Μεταγενέστερη εκπαίδευση
E1	Job Center	Άρρεν	Κοινωνικός επιστήμονας/Υπεύθυνος Πράξης	26 έτη	OXI	OXI
E2	ΚΚ. Παράρτημα ΡΟΜΑ Αγίας Παρασκευής	Θήλυ	Κοινωνική Λειτουργός (Συντονίστρια)	17,5 έτη	OXI	NAI
E3	Κ.Κ.	Θήλυ	Σύμβουλος Απασχόλησης /Κοινωνικός Επιστήμονας	10 έτη	OXI	NAI
E4	Κ.Κ.	Θήλυ	Κοινωνική Λειτουργός (Συντονίστρια)	7 έτη	OXI	NAI
E5	Κ.Κ.	Θήλυ	Κοινωνική Λειτουργός	15 έτη	OXI	NAI

E6	Κοινωνικό HOT SPOT ΝΕΑΠΟΛΗΣ	Θήλυ	Κοινωνική Λειτουργός (Συντονίστρια)	5 έτη	ΌΧΙ	ΌΧΙ
E7	ΚΚ. Παράρτημα ΡΟΜΑ (Αλιβέρι)	Θήλυ	Κοινωνική Λειτουργός (Συντονίστρια)	24 έτη	ΌΧΙ	ΝΑΙ
E8	ΚΚ. Παράρτημα ΡΟΜΑ (Αλιβέρι)	Θήλυ	Κοινωνικός Επιστήμονας	12 έτη	ΌΧΙ	ΌΧΙ

Οι παραπάνω πίνακες και οι γενικές ερωτήσεις που συμπεριλήφθηκαν στο πλαίσιο των συνεντεύξεων αποτυπώνουν ότι το ποσοστό των συμμετεχόντων δικαιούχων εκπροσωπείται από ευπαθές πληθυσμό, τις «ειδικές πληθυσμιακές ομάδες» (μακροχρόνια άνεργη γυναίκα άνω των 60 ετών, άνεργη γυναίκα με πολιτισμικές ιδιομορφίες, αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών, άνεργη γυναίκα με μεταναστευτικό ιστορικό, αστέγους). Οι βασικότερες απόψεις των επαγγελματιών για το προφίλ των δικαιούχων συνθέτουν κατά βάση στοιχεία κοινωνικού αποκλεισμού, φτώχειας, ευπαθών ομάδων, αλλά και σημεία έλλειψης φορολογικής δικαιοσύνης ή αδήλωτης εργασίας:

«εμ (...) οι ωφελούμενοι που προσέρχονται είναι άτομα τα οποία είτε βρίσκονται στο φάσμα της ακραίας φτώχειας πραγματικά. Δεν έχουν πόρους και το αντιλαμβάνεσαι από τη συνέντευξη μαζί τους είτε είναι άτομα που μπορούν να τεκμηριώσουν ότι βρίσκονται στο φάσμα της ακραίας φτώχειας ενώ υποκρύπτεται μαύρη εργασία.» (Επ.4).

Στον αντίποδα, το προφίλ των Επαγγελματιών έπεται από το χώρο των κοινωνικών επιστημών, οι οποίοι έχουν συναφές εργασιακό ιστορικό με πολυετή εμπειρία στις ευπαθείς ομάδες και ευχέρεια σε δράσεις κοινωνικής ένταξης από 5 έως 26 χρόνια. Χαρακτηριστικό είναι πως όλοι οι επαγγελματίες δήλωσαν πως δεν έλαβαν πρότερη εκπαίδευση στο αντικείμενο της εφαρμογής του Ε.Ε.Ε., ενώ η μεταγενέστερη επιμόρφωση είχε τη μορφή είτε κατάρτισης του Ε.Κ.Δ.Δ.Α. είτε ακόμη άτυπης εκπαίδευσης άλλων στελεχών.

Σε συνάρτηση με τη φύση των Δομών οι επαγγελματίες συμφώνησαν πως η στόχευση αυτών και ο ρόλος τους βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με ενταξιακού και υποστηρικτικού χαρακτήρα υπηρεσίες. Ταυτόχρονα, ο προσανατολισμός των υπηρεσιών αφορά τους κοινωνικοοικονομικά ευάλωτους πολίτες του Δήμου.

6.1.2 Πρώτος Πυλώνας: Εφαρμογή και Επάρκεια ΕΕΕ

Ο δεύτερος θεματικός άξονας ομαδοποιεί ερωτήματα αμφότερα από τους οδηγούς συνεντεύξεων προκειμένου να αποτυπώσει απόψεις για τον τρόπο εφαρμογής του προγράμματος στον πρώτο πυλώνα. Η διερεύνηση αφορά την επάρκεια της εισοδηματικής ενίσχυσης μέσα από το βλέμμα των δικαιούχων, το βαθμό κάλυψης στη βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου εμβαθύνοντας στις βιωματικές εμπειρίες. Παράλληλα, συνδυάζει τις αντιλήψεις των επαγγελματιών για τη χρησιμότητα του προγράμματος και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν στο πλαίσιο της εφαρμογής του.

❖ Επάρκεια εισοδηματικής παροχής και βιωματική εμπειρία:

Παρατηρούμε ότι οι αποκρίσεις κάποιων δικαιούχων τονίζουν την ανεπάρκεια της εισοδηματικής κάλυψης και τον μικρό αντίκτυπο στη βελτίωση των συνθηκών διαμονής. Ειδικότερα, μία αρχηγός μονογονεϊκής οικογένειας εμβαθύνει σε συναισθήματα που συνδέονται με την ανασφάλεια και την τωρινή αβεβαιότητα: *«Είναι αρκετά λίγα πιστεύω. Ποτέ δεν έχω αισθανθεί ότι πήρα κάτι παραπάνω για να βοηθήσω τα παιδιά μου και ειδικά σήμερα που μιλάμε έχουν ακριβύνει και τα πάντα»* (Δικ. 6).

Οι απόψεις τους προβάλλουν μία μονομερή ικανοποίηση στο πλαίσιο της διαβίωσης ως αποτέλεσμα της ανεπαρκούς κάλυψης. Έτσι, παρατηρούμε ότι ορισμένοι δικαιούχοι αντιλαμβάνονται ότι η παροχή δε βελτιώνει αισθητά τις συνθήκες διαμονής, δρα ωστόσο επικουρικά στο βαθμό που προσφέρει είτε βασικές πρόσθετες υπηρεσίες (εκπαιδευτικές πολιτικές) είτε συνεισφέρει στην κάλυψη απρόβλεπτων αναγκών. Παράλληλα, οι δικαιούχοι του Ξενώνα Μεταβατικής Φιλοξενίας Αστέγων προσδίδουν μία διαφοροποιημένη διάσταση καθώς αντιλαμβάνονται με θετικά χαρακτηριστικά τις νέες συνθήκες διαβίωσης συνδυαστικά με τη λήψη του επιδόματος ενώ προσιδιάζεται ως «ανάσα» και σημαντική βοήθεια: *«Οι συνθήκες στον Ξενώνα Αστέγων είναι εξαιρετικές. Εεε, φαντάσου τη μία στιγμή δεν είχα ούτε ευρώ και τώρα το μήνα έχω ένα ποσό. Αυτά τα δύο κατοστάρικα είναι σημαντικό!»* (Δικ.2).

Στο πλαίσιο διερεύνησης των τομέων βελτίωσης, οι ωφελούμενοι εκφράζουν τη συνδρομή του Ε.Ε.Ε. στη διαχείριση και αποπληρωμή λογαριασμών κοινής ωφέλειας. Συγχρόνως, αναφέρθηκε η συνεισφορά του και σε είδη πρώτης ανάγκης όπως η εξασφάλιση ρουχισμού, τροφίμων, αποπληρωμής ενοικίου αλλά και σημείων εκπλήρωσης μεμονωμένων ατομικών αναγκών. Συνεχίζοντας, εκφράστηκαν συναισθήματα που συνάδουν με την αίσθηση ασφάλειας από τη λήψη του ενώ σε άλλους επιδρά ανακουφιστικά στην ψυχική τους υγεία καθώς γίνεται αντιληπτό από τις εκφράσεις που επιλέγουν: *«ψυχολογικά πιο καλά, ότι εντάξει, υπάρχουμε,*

υπολογιζόμαστε, ότι είμαστε άνθρωποι» (Δικ.6). Στο ίδιο ερώτημα οι διαμένοντες του Ξενώνα συμπληρώνουν ότι σχεδιάζουν την κοινωνική τους επανένταξη: «Αρχικά, το αξιοποιούσα κυρίως στα τρόφιμα, αλλά όσο περνάει ο καιρός εεε έχω μαζέψει κάποια πράγματα και μου μένουν και χρήματα για να κάνω τη μετάβαση» (Δικ.1), «Ε, κοιτάω να κρατήσω για να πάω σε δικό μου σπίτι» (Δικ.2).

Στον αντίποδα, οι επαγγελματίες αναγνωρίζουν τη συμβολή του επιδόματος κατά βάση ως υποστηρικτική δράση. Κάποιοι θεωρούν πως δύναται να αποτελεί το μοναδικό τους εισόδημα ενώ το τοποθετούν στο ύψος της κάλυψης των βασικών, διατροφικών κυρίως αναγκών. Καθώς οι επαγγελματίες αναφέρουν την αποσπασματική κάλυψη καταναλωτικών αναγκών, ένας αποκρινόμενος προσθέτει και τη μονομερή κάλυψη των διαφοροποιημένων αναγκών όπως π.χ. τη μετακίνηση, την αποπληρωμή του ενοικίου ή ενός χρέους: *«Καλύπτει και ένα μικρό κομμάτι του προϋπολογισμού μιας οικογένειας. Οι ανάγκες αυτές διαφέρουν σε κάθε άνθρωπο. Κάποιοι μπορεί να πληρώσουν τα χρέη τους, άλλοι κομμάτι του ενοικίου τους, κάποιοι τη βενζίνη του αμαξιού τους γιατί βρίσκουν κατά καιρούς δουλειά μακριά, ή έχουν ανάγκη κίνησης και να συντηρήσουν το μηχανάκι τους γιατί είναι ντελιβεράδες, οτιδήποτε» (Επ.1).*

❖ Προκλήσεις στην εφαρμογή:

Οι απαντήσεις των επαγγελματιών υπογραμμίζουν τις πολλαπλές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν καθημερινώς στο πεδίο, δυσχεραίνοντας την υλοποίηση του προγράμματος. Κάποιοι θεωρούν την απουσία ουσιαστικής εκπαίδευσης ως ένα από τα εμπόδια για την εφαρμογή του προγράμματος. Η πλειονότητα ωστόσο στράφηκε στους τομείς διαχείρισης και σε μία σειρά οργανωτικών ελλείψεων που αντιμετωπίζουν όπως η απουσία εποπτείας, η ανύπαρκτη φύλαξη των χώρων, οι ασάφειες των κριτηρίων στο Ε.Ε.Ε. και η ανεπαρκής στοχοθεσία στον αρχικό σχεδιασμό. Επιπλέον, οι επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται με ειδικές πληθυσμιακές ομάδες στάθηκαν στον οριζόντιο χαρακτήρα του σχεδιασμού του Ε.Ε.Ε. καθώς παρατηρούν την μη προσαρμογή των όρων του στην ομάδα-στόχο που εξυπηρετούν: *«το επίδομα αυτό έχει σχεδιαστεί για ένα πολύ συγκεκριμένο τύπο νοικοκυριού που σε μεγάλο ποσοστό δεν αντιστοιχεί στον τρόπο που είναι οργανωμένη η Ρόμικη οικογένεια» (Επ.8).*

Συγχρόνως, αναφέρθηκαν στις αντιφάσεις στον ρόλο που καλούνται να διαδραματίσουν σχολιάζοντας χαρακτηριστικά πως «εκτελούν χρέη λογιστή» ή θεωρούν ότι αναλαμβάνουν αλλότρια καθήκοντα. Ταυτόχρονα, επισείουν την προσοχή στον αρνητικό αντίκτυπο των εν λόγω υποχρεώσεων στις υπηρεσίες κοινωνικής επανένταξης: *«Αυτό που είναι δύσκολο για εμάς*

εδώ είναι το ότι δουλεύουμε για την κοινωνική ένταξη των ανθρώπων, αλλά παράλληλα κάνουμε και έλεγχο στους ανθρώπους» (Επ.2).

6.1.3 Συνοδευτικές Κοινωνικές Υπηρεσίες

Ο συγκεκριμένος ερευνητικός άξονας αναφέρεται στον δεύτερο πυλώνα του Ε.Ε.Ε. εξετάζοντας την ικανοποίηση των ωφελούμενων από τις κοινωνικές παροχές, τη συμμετοχή αυτών στις κοινωνικού χαρακτήρα δράσεις αλλά και την επαφή τους με τις Κ.Υ.. Συγχρόνως, μεταφερόμαστε νοερά στις υπό μελέτη Δομές, καθώς γινόμαστε «μάρτυρες» των ενεργειών που εφαρμόζονται για την προαγωγή της συμμετοχής και της ένταξης. Η ομαδοποίηση των ερωτημάτων συνδυάζει αμφίδρομα την οπτική των ληπτών και των επαγγελματιών.

❖ Ικανοποίηση Κοινωνικών Παροχών:

Μέσω των αποκρίσεων των συνεντευξιαζόμενων παρατηρούμε πως ο δεύτερος πυλώνας έχει επικουρική δράση. Ιδιαίτερες αναφορές έγιναν στην παροχή του Τ.Ε.Β.Α., στις εκπαιδευτικές πολιτικές αλλά και στη συνύπαρξη με άλλα επιδόματα. Ειδικότερα, εκφράστηκαν απόψεις ικανοποίησης: *«Εεε, είναι μία μεγάλη βοήθεια, μεγάλη βοήθεια!» (Δικ.2).* Σε σχέση με την έκπτωση ηλεκτροδότησης του Κ.Ο.Τ. όλοι οι δικαιούχοι την αποτίμησαν θετικά θεωρώντας την ως τη σημαντικότερη παροχή ενώ οι δύο διαμένοντες του Ξενώνα Αστέγων δεν ήταν σε θέση να εκφέρουν άποψη καθώς δεν έχει χρειαστεί να τη χρησιμοποιήσουν.

Αναφερόμενοι στη λήψη πρόσθετων επιδομάτων, τρεις ωφελούμενοι λαμβάνουν το επίδομα παιδιού (Α21) και δύο το επίδομα στέγασης. Οι απόψεις των αρχηγών μονογονεϊκών οικογενειών συγκλίνουν σε θετικές αντιλήψεις για την υποστηρικτική δράση των πρόσθετων επιδομάτων: *«Είναι ό,τι και να πάρεις σημαντική βοήθεια και με του ενοικίου μπορώ και ζω» (Δικ.7), «Ναι, είναι καλό το Α21 μπορώ να πω. Όταν υπάρχει μία επιπλέον υποστήριξη καταλαβαίνεις ότι το επίδομα σε βοηθάει» (Δικ.6).*

❖ Επαφή/Ανταπόκριση Κοινωνικών Υπηρεσιών:

Σχετικά με την πρότερη επαφή με τις Κ.Υ. πριν τη λήψη του Ε.Ε.Ε., η πλειονότητα των δικαιούχων τόνισε πως δεν είχε χρειαστεί κατά το παρελθόν να τις προσεγγίσει. Το συγκεκριμένο γεγονός το οποίο αναφέρθηκε και βιβλιογραφικά αποδεικνύει πως με το Ε.Ε.Ε. διευκολύνθηκε η προσέγγιση μεταξύ Κ.Υ. και των ομάδων-στόχου. Εξάιρεση αποτελεί μία ωφελούμενη ανήκουσα σε ειδική πληθυσμιακή ομάδα η οποία διαφοροποιείται αναφέροντας το ιστορικό της με τις Κ.Υ.: *«Ναι, έπαιρνα διάφορα επιδόματα και με ξέρανε και στην Πρόνοια και στο Παράρτημα» (Δικ.8).*

Ακολουθώντας τις απόψεις των δικαιούχων σχετικά με την ανταπόκριση των Κ.Υ. στις ανάγκες τους εκφράζουν στο σύνολο μία αίσθηση γενικότερης αποδοχής. Δείχνουν να αποσυνδέουν την ελλιπή ικανοποίησή τους από τον πρώτο πυλώνα ενώ μερίδα των δικαιούχων προκειμένου να την εκφράσει προσανατολίζει τη συζήτηση στη θετική προσέγγιση των επαγγελματιών και στην άμεση ανταπόκρισή τους. Συγχρόνως, σημαντικό σημείο για κάποιους λήπτες αποτελεί και η οργανωτική βελτίωση στον προγραμματισμό των ραντεβού συγκριτικά με το παρελθόν.

Εν κατακλείδι, ορισμένοι τις εκλαμβάνουν ως ζωτικής σημασίας υπηρεσίες στο πλαίσιο της επανένταξής τους τονίζοντας ιδιαίτερος όχι μόνο την εξυπηρέτηση αλλά και την κοινωνική επαφή που αναπτύσσεται μέσω της συμβουλευτικής: *«Δεν έχω παράπονο, με βοηθάνε σε όλα. Ε, να για εμένα είναι σημαντικό που μου μιλάνε, αν δεν υπήρχε αυτή η κοινωνική επαφή δεν θα ξέραμε τι μας περιμένει. Θα είχαμε πεθάνει κιόλας»* (Δικ.2).

❖ Προαγωγή κοινωνικής συμμετοχής και ένταξης:

Στο πλαίσιο ανάδειξης της προαγωγής κοινωνικής συμμετοχής και ένταξης ομαδοποιήθηκαν αμφίδρομες απόψεις. Σχετικά με τη συμμετοχή τους σε κοινωνικές εκδηλώσεις που διοργανώνονται από τις Κ.Υ. πέντε εκ των ωφελούμενων δήλωσαν πως μολονότι δεν είχαν έως τώρα σχετική ενημέρωση για τέτοιου χαρακτήρα δράσεις, εντούτοις θα ήθελαν να ενημερωθούν προκειμένου μελλοντικά να συμμετέχουν. Από την άλλη, παρατηρώντας την ανατροφοδότηση τριών συμμετεχόντων διαπιστώνουμε τον αντίκτυπο των κοινωνικών δράσεων στην ενίσχυση της απασχολησιμότητας και στη δημιουργία θετικών συναισθημάτων. Ειδικότερα, η συμμετοχή σε κοινωνική εκδήλωση ερμηνεύτηκε ως ευκαιρία για διεύρυνση γνώσεων αλλά και βελτίωση δεξιοτήτων. Άλλος ωφελούμενος νοηματοδοτεί τις δράσεις με τη δημιουργία πρωτόγνωρων συναισθημάτων: *«Ναι, έχω συμμετάσχει στην ομάδα θεάτρου. Με βοήθησε πάρα πολύ, ξεφεύγεις δηλαδή από την καθημερινότητα και είναι ένα πράγμα που δεν το είχα ξανακάνει ποτέ. Μαθαίνω και πράγματα που είναι ευκαιρία να τα μάθω»* (Δικ.2).

Στον αντίποδα, οι επαγγελματίες προσέθεσαν πως οι Δομές που εκπροσωπούν έχουν πραγματοποιήσει εκδηλώσεις κοινωνικού χαρακτήρα, αν και όχι με τη συχνότητα που θα επιθυμούσαν. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων δράσεων που διεξήχθησαν είναι: προαγωγή υγείας, ανθρώπινο εμπόριο, διαπολιτισμικές δράσεις, θεατρική παιδεία, κοινωνικές διακρίσεις, αυτοβελτίωση. Μολονότι, μία Συντονίστρια αναφέρει τη μικρή συμμετοχή των ωφελούμενων στις δράσεις, οι υπόλοιποι στέκονται ιδιαίτερος στη μεγάλου βαθμού θετική ανταπόκριση από το κοινό. Μία συνεντευξιαζόμενη τονίζει: *«Ο κόσμος ανταποκρίνεται και ανταποκρίθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό. Εεμ μου έκανε εντύπωση όταν έγιναν κάποια σεμινάρια*

με αντικείμενο το life-coaching, οι άνθρωποι που συμμετείχαν έρχονταν και μετά από πολύ καιρό και μας ρωτούσαν πότε θα ξανακάνουμε» (Επ.3).

Για τη φύση των εκδηλώσεων αυτών, όλοι οι Επαγγελματίες θεωρούν πως συντελούν στην κοινωνική συμμετοχή καθώς αυξάνεται το ενδιαφέρον, βελτιώνονται οι συνθήκες συμμετοχής και ενεργοποιούνται οι δικαιούχοι. Ειδικότερα, κάποιιοι εξ αυτών προβάλλουν τη σημαντικότητα της διαπολιτισμικής μεσολάβησης και ευαισθησίας ενώ τις νοσηματοδοτούν ως σημαντικό βήμα στο δρόμο για την κοινωνική ένταξη με διττή στόχευση τόσο για την ομάδα-στόχο όσο και για το ευρύ κοινό: *«Είναι ιδιαίτερα σημαντική γιατί πρώτα από όλα δε στοχεύεις μόνο στις ομάδες αυτές, τις υποβαθμισμένες κοινωνικά, αλλά και στο ευρύ κοινό. Άρα, λιθαράκι-λιθαράκι βάζεις με την ψηφίδα σου και εσύ να φτιάξεις τον πίνακα της κοινωνικής ένταξης αυτής της ιδιαίτερης ομάδας» (Επ.1).*

❖ **Ενέργειες και διασύνδεση με ποιοτικές κοινωνικές υπηρεσίες:**

Διερευνώντας τις ενέργειες που πράττουν οι επαγγελματίες, η πλειονότητα επισήμανε ότι προκειμένου να διασυνδέσουν τους ωφελούμενους με ποιοτικές κοινωνικές υπηρεσίες αφητηριακή προσπάθεια αποτελεί η ανίχνευση και εκτίμηση αναγκών, η οποία ακολούθως θα οδηγήσει στην εξατομικευμένη ενημέρωση. Επιπρόσθετα, κάποιιοι επαγγελματίες αποδίδουν ιδιαίτερης σημασίας νόημα στην ενθάρρυνση για αυτοβούληση του ατόμου με σκοπό οι λήπτες είτε να επιλέξουν να παραπεμφθούν είτε να αναζητήσουν μόνοι τους τις κατάλληλες υπηρεσίες.

Οι αποκρίσεις των ερωτηθέντων τονίζουν τη σημασία της διεπιστημονικότητας στην προσέγγιση του ατόμου, τις εσωτερικές και εξωτερικές παραπομπές, την ενεργοποίηση και τη συμβουλευτική προκειμένου οι ίδιοι οι ωφελούμενοι να καταστούν αυτόνομοι και να διεκδικήσουν τις υπηρεσίες που τους ταιριάζουν. Επιπρόσθετα, επαγγελματίες του Παραρτήματος ΡΟΜΑ στάθηκαν στη μεθοδολογία που εφαρμόζουν μέσα από την Κοινωνική Εργασία με Ομάδες αλλά και με Κοινότητα αποσκοπώντας να προάγουν ενταξιακού χαρακτήρα δράσεις: *«Εμείς συνεχίζουμε όλο αυτόν τον τρόπο που δουλεύαμε μέσα από ομάδες προσπαθώντας να έρθουν οι άνθρωποι σε επαφή με τον υπόλοιπο πληθυσμό και να νιώσουν μέρος αυτού, όπως είναι και ο στόχος μας» (Επ.7).*

Αξίζει να σημειωθεί πως όλοι οι επαγγελματίες συμφώνησαν για τη σημασία της συνέργειας και της συμπληρωματικότητας μεταξύ των Φορέων ως ένα καίριο σημείο για την εφαρμογή βέλτιστων υπηρεσιών με αποτελεσματική διαχείριση.

❖ Δεύτερος πυλώνας και ενεργητική ένταξη:

Ολοκληρώνοντας τον θεματικό άξονα αρκετοί επαγγελματίες στάθηκαν στην αξία του δεύτερου πυλώνα εκφράζοντας θετικές απόψεις για τη σημαντικότητά του. Αντιλαμβάνονται τη φιλοσοφία των υπηρεσιών του ως καθοριστικής σημασίας για την επίτευξη της ενεργητικής ένταξης του δικαιούχου συγκριτικά με τον πρώτο πυλώνα. Ειδικότερα, οι συγκεκριμένοι επαγγελματίες χρησιμοποίησαν λέξεις όπως αυτοβελτίωση, αυτοπεποίθηση, ενδυνάμωση προκειμένου να περιγράψουν την απήχηση των υπηρεσιών στην ενεργοποίηση του ατόμου: *«Ναι, πιστεύω πως αυτός ο πυλώνας είναι αρκετά σημαντικός. Συντελεί στην ενεργητική του ένταξη και είναι μία ολιστική προσέγγιση εε του ατόμου και σε ό,τι αφορά τις ανάγκες που έχει ο καθένας και προσπαθεί να τις φέρει εις πέρας»* (Επ.5).

Στον αντίποδα, άλλοι επαγγελματίες παρότι αναγνωρίζουν τη σημαντικότητά του σχολιάζουν τα σημεία αυτά που παρεμποδίζουν την εφαρμογή του. Ειδικότερα, επικεντρώθηκαν στην έλλειψη επαρκούς προσωπικού και κατάλληλων εργαλείων, στην απορρόφηση του ποιοτικού χρόνου που καταλαμβάνει η αίτηση του Ε.Ε.Ε., ερμηνεύοντας ότι μειώνει τα περιθώρια εφαρμογής συνοδευτικών υπηρεσιών. Μία Συντονίστρια συμπληρώνει χαρακτηριστικά: *«ο δεύτερος πυλώνας αποτιμάται θετικά. Θα θέλαμε όμως να μπορούμε να το δουλέψουμε ακόμη περισσότερο»* (Επ.4).

6.1.4. Διασύνδεση με την Αγορά Εργασίας

Ο θεματικός αυτός άξονας εξειδικεύεται στον τρίτο πυλώνα του προγράμματος, της διασύνδεσης με την αγορά εργασίας, προβάλλοντας αμφίδρομες τοποθετήσεις:

❖ Απόψεις δικαιούχων, ικανοποίηση, διασύνδεση:

Μολονότι οι ωφελούμενοι φαίνεται να έχουν συνδέσει το πρόγραμμα Ε.Ε.Ε. με την εισοδηματική παροχή ωστόσο όλοι είναι ενήμεροι για το Α.Σ.Δ. και τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου (profiling). Χαρακτηριστικό είναι πως και οι οκτώ δικαιούχοι ανέφεραν πως δεν έλαβαν καμία υποστηρικτική δια ζώσης ενέργεια από Εργασιακό Σύμβουλο της Δ.ΥΠ.Α. προκειμένου να ολοκληρωθεί το Α.Σ.Δ.. Αναφερόμενοι στο profiling ισχυρίστηκαν ότι πραγματοποιήθηκε με τη συνδρομή είτε του προσωπικού Λογιστή είτε του Κοινωνικού Επιστήμονα των Κ.Κ.. Στο σύνολό τους οι δικαιούχοι αποτιμούν τη διασύνδεση με τη Δ.ΥΠ.Α. ως μη ικανοποιητική, τονίζοντας την έλλειψη ενημέρωσης, την απουσία υποστηρικτικών ενεργειών, τις ασαφείς και απρόσωπες υπηρεσίες. Ταυτόχρονα, οι δικαιούχοι εκλαμβάνουν την αδυναμία διαχείρισης, την έλλειψη εμπιστοσύνης στην αποτελεσματικότητα των διαδικασιών

και την απουσία ευελιξίας στην ανταπόκριση εξατομικευμένων αναγκών: «*Σήμερα που μιλάμε ο Ο.Α.Ε.Δ., σου λέει μόνο ηλεκτρονικά, μέσω email. Ρε παιδιά, ξέρετε τον τελευταίο μήνα αν έχω Internet ή όχι να ανοίξω email;*» (Δικ.6).

Σε συνάρτηση με τις Υπηρεσίες διασύνδεσης τρίτου πυλώνα των Κοινωνικών Δομών οι απαντήσεις δείχνουν πως η πλειονότητα έχει αξιοποιήσει τις συγκεκριμένες Υπηρεσίες εστιάζοντας στην αμφίδρομη αλληλεπίδραση με τους επαγγελματίες. Στην ερώτηση εάν έχουν παραπεμφθεί στο Job Center, ορισμένοι δικαιούχοι μοιράζονται την εμπειρία τους από τη διασύνδεση αυτή ενώ εκφράζονται θετικά για τις προσπάθειες των επαγγελματιών και την εξατομικευμένη προσέγγιση: «*Οι υπηρεσίες ήταν πολύ κατατοπιστικές, με βοήθησαν άσχετα αν δεν βρήκα κάτι, έχω μπει σε ένα δρόμο. Μοιάζει σαν να υπάρχει κάποιο φως στην άκρη του τούνελ*» (Δικ.2).

Κατά τη διερεύνηση του ιστορικού λήψης των πρόσθετων ενεργειών στο πεδίο της επανένταξης στην αγορά εργασίας, οι απαντήσεις μοιράζονται. Μία ωφελούμενη εκφράζει την ικανοποίησή της από την επαφή με τις Κ.Υ.: «*Έχω πάρει τα πάντα, πληροφόρηση, δουλειά έχω βρει, ότι είναι μας φτιάχνουν τα κορίτσια*» (Δικ.8). Στον αντίποδα, οι υπόλοιποι δικαιούχοι διαφοροποιούνται. Δύο συνεντευξιαζόμενοι συμπληρώνουν πως έχουν συμμετάσχει σε προωθητικές δράσεις από τις Κ.Υ. σχετιζόμενες με θεματικές εκδηλώσεις τεχνικών αναζήτησης εργασίας αναφέροντας και την υποστήριξη στο πλαίσιο ενεργών προκηρύξεων. Ωστόσο, αρκετοί σχολίασαν πως δεν έχουν ιστορικό στις προαναφερόμενες υπηρεσίες λόγω ελλιπούς ενημέρωσης.

Τέλος, σχετικά με τις μελλοντικές ενέργειες που θα επιθυμούσαν να λάβουν προκειμένου να υποστηριχθούν στη διασύνδεσή τους με την αγορά εργασίας οι ωφελούμενοι πρόσθεσαν κατά σειρά τη σημασία της διερεύνησης ενδιαφερόντων, την ολιστική προσέγγιση μέσω συνέργειας υπηρεσιών, τη στοχευμένη πληροφόρηση, την εκπαίδευση σε σύγχρονους τρόπους αναζήτησης εργασίας, την προσαρμογή στα κριτήρια επιλεξιμότητας σε συνάρτηση με προσφερόμενες θέσεις εργασίας: «*(...) να δουν την ιστορία σου, την κατάστασή σου ουσιαστικά*» (Δικ.6).

❖ Τρίτος πυλώνας: Απόψεις επαγγελματιών και πρόσθετες ενέργειες

Σύμφωνα με τις απόψεις των επαγγελματιών σχετικά με τον τρίτο πυλώνα και την επίτευξη του στόχου του παρατηρούμε διαφορούμενες απόψεις. Μολονότι οι επαγγελματίες τον αναγνωρίζουν ως τον σημαντικότερο τονίζοντας την άμεση καταγραφή των ανέργων και την ουσία της ένταξης των πλέον αποκλεισμένων, εντούτοις η πλειονότητα θεωρεί ότι ο τρόπος εφαρμογής του προσιδιάζει με τυποποιημένη διαδικασία. Οι απόψεις τους για το συγκεκριμένο ζήτημα φέρνουν στην επιφάνεια την αβεβαιότητα, την αίσθηση έλλειψης αμεσότητας και των

απρόσωπων υπηρεσιών, των πολύπλοκων και χρονοβόρων διαδικασιών που διεκπεραιώνει η Δ.ΥΠ.Α.. Συνακόλουθα, όλοι οι επαγγελματίες θεωρούν πως με τον τρόπο που εφαρμόζεται ο τρίτος πυλώνας η στοχοθεσία του δεν επιτυγχάνεται απαντώντας έτσι και σε ένα ερευνητικό ερώτημα.

Σε κάποια σημεία παρατηρούμε την έλλειψη συνεργασίας, την ανάγκη για ουσιαστική διασύνδεση, καθώς και την αντίληψη των παθητικών πολιτικών που δεν προωθούν την κινητοποίηση. Μία Συντονίστρια αναφέρει χαρακτηριστικά: *«Σε σχέση με την Δ.ΥΠ.Α. πολύ αρνητικά τον αποτιμώ. Δεν υπάρχει συνεργασία με την Δ.ΥΠ.Α. σε επίσημο επίπεδο που να μπορεί να διασφαλίζει ότι θα υπάρχει μία διαδρομή τέτοια που ο ωφελούμενος πραγματικά μέσα από τη συνεργασία αυτή θα δει κάποια οφέλη»* (Επ.4).

Στο ερώτημα για τις ενέργειες διασύνδεσης τρίτου πυλώνα που υλοποιούνται από τις Κ.Υ., αρκετοί επαγγελματίες νοσηματοδοτούν τις προσπάθειές τους ως καίριας σημασίας για τη διασύνδεση των ληπτών με την παραγωγική διαδικασία. Οι επιπρόσθετες αυτές ενέργειες συγκλίνουν κατά σειρά στις εξής: ενημέρωση, διαμεσολάβηση με εργοδότες, εκπαίδευση του ατόμου στην ενεργή αναζήτηση εργασίας ενώ εξατομικεύουν την παροχή υπηρεσιών στις ιδιαίτερες ανάγκες της ομάδας-στόχο. Παράλληλα, τονίζεται η σημασία της παραπομπής στην εξειδικευμένη Δομή του Job Center ενώ περιγράφεται η φιλοσοφία της στο πλαίσιο της ενεργοποίησης του ατόμου και της διασύνδεσης με την αγορά εργασίας απεικονίζοντας μία ολιστική προσέγγιση από τη μέχρι τώρα εμπειρία: *«Οι δικές μας ενέργειες στόχευσαν να φτιάξουμε κάποια εξειδικευμένη Δομή η οποία θα μπορούσε να αναλάβει από ένα σημείο και μετά πιο στοχευμένα στην απασχόληση τρόπο το κομμάτι της σύνδεσης με την αγορά εργασίας, το Job Center»* (Επ.1).

6.1.5 Αποτίμηση και προτάσεις για βελτίωση

Στον τελευταίο ερευνητικό άξονα επιχειρείται η προσέγγιση του Ε.Ε.Ε. μέσω της αξιολόγησης, της συμβολής του στη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, της επίτευξης της ενεργού ένταξης και της προσέγγισης των ομάδων-στόχου. Παράλληλα, αναδεικνύονται οι προσδοκίες των ωφελούμενων, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του προγράμματος. Τέλος, οι εισηγήσεις μέσω της αποτίμησης των πυλώνων αποτελούν κομβικό σημείο της μελέτης καθώς δίνουν φωνή στους αποκρινόμενους να εκφράσουν την πραγματικότητά τους αλλά και να συνηχήσουν αμφιδρόμως στη βελτίωση του προγράμματος και την επίτευξη των στόχων.

❖ Προσδοκίες ωφελούμενων:

Η συμπερίληψη των μελλοντικών προσδοκιών στη συνέντευξη προσέφερε τη δυνατότητα στους αποκρινόμενους να εκφράσουν σχέδια και προτεραιότητες. Η πλειονότητα ιεραρχεί την εύρεση εργασίας μέσω της συνδρομής των Κ.Υ. ως βασική τους προσδοκία. Συγχρόνως, μία ωφελούμενη με μεταναστευτικό ιστορικό στέκεται στην κατοχύρωση της ασφάλειας και των αναγκών για τη διαβίωσή της: *«δεν έχω μεγάλες προσδοκίες αλήθεια! Τώρα πια θέλω να έχω ασφάλεια, τα απαραίτητα»* (Δικ.4).

Ταυτόχρονα, οι διαμένοντες στον Ξενώνα Φιλοξενίας Αστέγων προσθέτουν και την ομαλή μετάβασή τους στον κοινωνικό ιστό μέσω της εξασφάλισης της στέγασης και των στοιχειωδών για την επιβίωση. Ειδικότερα, ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του ενός εξ αυτών που μοιράζεται την επιθυμία του να καταστεί αυτόνομος καθώς απορρέει το δικαίωμα για αυτοδιάθεση και αυτοσυντήρηση: *«Οι δικές μου προσδοκίες βασικά είναι να μην τις χρειάζομαι αυτές τις υπηρεσίες, να είμαι ανεξάρτητος»* (Δικ.1).

❖ Απόψεις επαγγελματιών, προσέγγιση ομάδας-στόχο:

Οι εκτιμήσεις των επαγγελματιών στο πλαίσιο της βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων που εξυπηρετούν εμφανίζουν διαφοροποίηση. Μερίδα των επαγγελματιών αναφέρει πως αντιλαμβάνονται το Ε.Ε.Ε ως ένα ολιστικής υποστήριξης πρόγραμμα με πολυεπίπεδη προσέγγιση στο σχεδιασμό καθώς περιλαμβάνει εκτός της εισοδηματικής ενίσχυσης και συνοδευτικές παροχές. Τα παραδείγματα που περιεγράφηκαν αφορούσαν εκπαιδευτικές πολιτικές, κάλυψη διατροφικών αναγκών και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, διασύνδεση με την αγορά εργασίας καθώς επίσης και προαγωγής κοινωνικού και πολιτιστικού χαρακτήρα δράσεων.

Ωστόσο, η πλειονότητα των ερωτηθέντων διαφοροποιείται αναφέροντας πως η εισοδηματική πολιτική είναι προβληματική και απαιτείται η εστίαση σε εναλλακτικές, ενεργητικές παροχές ως προϋπόθεση επιτυχίας του προγράμματος. Επιπλέον, αναγνωρίζουν πως η εισοδηματική παροχή δεν είναι αυθύπαρκτη αλλά υπάρχει η αναγκαιότητα συνύπαρξης με τους άλλους πυλώνες ενώ εστιάζουν και σε οργανωτικές ελλείψεις. Σε αρκετά σημεία παρομοιάζεται με «σανίδα σωτηρίας» καθώς και με «ελάχιστο δίκτυο ασφαλείας» δίχως να επιφέρει ουσιαστική βελτίωση στο βιοτικό επίπεδο των ωφελούμενων. Έτσι, αρκετοί στέκονται στη μικρής εμβέλειας συνδρομή του στην κάλυψη αναγκών αλλά και στην άρση των φαινομένων.

Στο ίδιο σημείο, αναδύεται η αμφισβήτηση σε σχέση με την κάλυψη αναγκών αξιοπρεπούς διαβίωσης διαπιστώνοντας πως οι δικαιούχοι παραμένουν σε κατάσταση ακραίας φτώχειας. Σε ό,τι αφορά τον κοινωνικό αποκλεισμό κάποιοι επαγγελματίες επισημαίνουν την καλλιέργεια αρνητικής εικόνας από τα Μ.Μ.Ε. για ειδικές πληθυσμιακές ομάδες στο πλαίσιο αναπαραγωγής του φαινομένου. Παράλληλα, υποστηρίζουν πως με τις ισχύουσες συνθήκες όχι μόνο δεν αίρεται, αλλά υπάρχει ισχυρός κίνδυνος το άτομο να περιέλθει σε εγκλωβισμό στην «παγίδα της φτώχειας» και διαίωνιση της κατάστασης.

Επιπρόσθετα, οι αναφορές αντιπαραβάλουν την καθυστερημένη εφαρμογή, με την αυτοδιάθεση και την αυτοβούληση του ατόμου προκειμένου να ενεργοποιηθεί: *«Θεωρώ να συμβάλει στην πρόληψη, από τη στιγμή όμως που και το ίδιο το άτομο __ επιθυμεί την αλλαγή του»* (Επ.5). Στο ερώτημα αν οι επαγγελματίες θεωρούν ότι η παροχή βοήθειας φθάνει σε αυτούς που τη χρειάζονται περισσότερο και ερευνώντας εις βάθος την προσέγγιση της ομάδας-στόχο, οι απαντήσεις φέρουν μία μικρή μερίδα επαγγελματιών να υποστηρίζει ότι σε μεγάλο ποσοστό το Ε.Ε.Ε. εκτείνεται ως «δίκαιο-δίχτυ» στους ανθρώπους που το έχουν περισσότερο ανάγκη και στις παραδοσιακά ευάλωτες ομάδες: *«Σε γενικές γραμμές ναί. Πιστεύουμε πράγματι πως οι άνθρωποι οι οποίοι παίρνουν το Ε.Ε.Ε. το έχουν ανάγκη και το χρειάζονται»* (Επ.1).

Ωστόσο, η πλειονότητα διαφοροποιείται ανάλογα με την καθημερινή τους εργασιακή εμπειρία στο πεδίο. Ακριβέστερα, οι επαγγελματίες αναφέρουν πως συχνά η επιδοματική στήριξη δε φθάνει σε αυτούς που τη χρειάζονται περισσότερο με έναν αριθμό πολιτών σε ανάγκη να μην έχει πρόσβαση στη λήψη της. Εν αντιθέσει, αναφέρουν ότι λαμβάνουν το επίδομα άνθρωποι για τους οποίους είτε υφίσταται αδήλωτη εργασία είτε όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν «εκμεταλλεύονται τις αδυναμίες του φορολογικού συστήματος». Υποστηρίζουν πως αυτό αποτελεί ένα από τα βασικότερα μειονεκτήματα της εφαρμογής του προγράμματος: *«(...) πιστεύω πως πολλά άτομα το λαμβάνουν λαθεμένα, ενώ υπάρχουν και άτομα που όντως το δικαιούνται και δεν το παίρνουν»* (Επ.5). Συγχρόνως, στις περιπτώσεις εργαζομένων των Παραρτημάτων ΡΟΜΑ παρατηρούμε την εν μέρει προσέγγιση ως αποτέλεσμα των μη προσαρμοσμένων όρων στις ιδιαίτερες συνθήκες της ομάδας-στόχο: *«Εδώ οι οικογένειες ζούνε σε παράγκα εξαιρούνται από το Ε.Ε.Ε. λόγω της φοίτησης των παιδιών»* (Επ.8).

Τέλος, οι επαγγελματίες διαχωρίζουν τα όρια που καλύπτει η βοήθεια ανάλογα με την εκάστοτε ομάδα-στόχο και με την έννοια της φτώχειας σε απόλυτη και σχετική, συγκλίνοντας πως προσεγγίζεται ο πληθυσμός ο οποίος διαβιεί σε εξαιρετικά ακραίες συνθήκες φτώχειας: *«Θα πρέπει να ορίσουμε ποια είναι η ομάδα στόχου. Αυτός που έχει φτάσει στα όρια της φτώχειας ναί,*

για το σχετικό βάζω ερωτηματικό. Αυτός όμως που είναι στο απόλυτο, θα βοηθηθεί. Στο απόλυτο ναι, φθάνει» (Επ.3).

❖ Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα, εμπόδια στην ενεργητική ένταξη:

Συνεχίζοντας, οι επαγγελματίες εκφράζουν τη γνώμη τους σχετικά με τα πλεονεκτήματα του προγράμματος. Αναμφισβήτητα, οι απόψεις τους συμφωνούν πως είναι σημαντικό πλεονέκτημα ότι έστω και με αργά βήματα θεσμοθετήθηκε ένα πρώτο «δίκτυ ασφαλείας» στην Ελλάδα. Στα επιπρόσθετα πλεονεκτήματα, αναφέρονται η εξασφάλιση ελάχιστων αλλά βασικών παροχών στους μη έχοντες, καθώς και η αμεσότητα διότι με ελάχιστα δικαιολογητικά δύναται να λάβουν μια μικρή εισοδηματική ενίσχυση με περίοδο εξαμήνου.

Ένα άλλο σημαντικό σημείο που εστίασαν είναι η προσέγγιση και επαφή των ωφελούμενων με τις Δομές, προσφέροντας δυνατότητες για παροχή συνοδευτικών κοινωνικών υπηρεσιών: *«Το Ε.Ε.Ε. μας δίνει την ευκαιρία να φέρουμε στο τραπέζι της διαπραγματεύσεως με τον ωφελούμενο μια σειρά από συνοδευτικές υπηρεσίες που αλλιώς δεν θα τις ζητούσε και δεν θα είχαμε και εμείς επαφή μαζί του»* (Επ.1).

Στον αντίποδα, τα μειονεκτήματα και τα εμπόδια που παρέθεσαν συνδέονται καταρχάς με τη φύση της εισοδηματικής πολιτικής που εμπεριέχει στοιχεία παθητικού χαρακτήρα καθώς δύναται να εγκλωβίσει τον λήπτη σε ένα «φαύλο κύκλο εξάρτησης». Άλλα αναφερόμενα μειονεκτήματα είναι η ανεπαρκής κάλυψη, τα υποκειμενικά κριτήρια, η απουσία ενός νόμου πλαισίου. Συγχρόνως, ο ελεγκτικός ρόλος που καλείται να διαδραματίσει ο επαγγελματίας, καθώς και οι επιπτώσεις στο συναισθηματικό επίπεδο ως αποτέλεσμα των πολυεπίπεδων ελέγχων δρουν επιβαρυντικά τόσο στους ίδιους όσο και στην ομαλή λειτουργία των Κ.Υ.: *«Έχουμε έλεγχο από διάφορους Φορείς. Από την Περιφέρεια, από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α., από το Υπουργείο Εργασίας. Οι έλεγχοι είναι συχνοί και φυσικά αυστηροί, __ταράζουν τη λειτουργία της Δομής! Θα πρέπει να είμαστε σε διαρκή κατάσταση λογοδοσίας»* (Επ.4).

Σύμφωνα με τις αποκρίσεις των επαγγελματιών για τα σημεία που παρεμποδίζουν την ενεργητική ένταξη χαρακτηριστική είναι η μονομερής οπτική της εισοδηματικής πολιτικής γεγονός που συμβάλλει στην παθητική στάση του λήπτη. Έτσι, στους επαγγελματίες είναι διάχυτη η αντίληψη της παθητικότητας και προτείνουν βελτιώσεις στην εφαρμογή κατά περίπτωση, σύμφωνα με τις ιδιαίτερες ανάγκες των ομάδων-στόχου. Οι τρόποι που εισηγούνται για την άρση του εν λόγω εμποδίου αφορούν κυρίως κίνητρα προσανατολισμένα στην ενεργοποίηση, στη θετική διεκδίκηση στο πλαίσιο της ένταξής τους αλλά και στην αναγκαιότητα για εκσυγχρονισμό και επανασχεδιασμό του προγράμματος καθώς και του

Φορέα χορήγησης: «Όταν βάζουμε μαζί σε ένα πλαίσιο αδιαχώρητο την επίδοση των κοινωνικών επιδομάτων και από την άλλη Υπηρεσίες Κοινωνικής Ένταξης είναι λάθος εκ της αρχής του» (Επ.1).

❖ Αξιολόγηση και εισηγήσεις:

Σχετικά με τον πρώτο πυλώνα οι απόψεις στο σύνολο των δικαιούχων συγκλίνουν στην αναγκαιότητα για αύξηση της εισοδηματικής ενίσχυσης ως αντίβαρο της ανεπαρκούς κάλυψης. Ιδιαίτερω, στέκονται στην προτεραιοποίηση των πιο ευάλωτων: «Σε κάποιους ανθρώπους σίγουρα η κατάστασή τους είναι μειονεκτικότερη να τους δίνουν κάποια παραπάνω χρήματα» (Δικ.3).

Σε συνάρτηση με τον δεύτερο πυλώνα, οι δικαιούχοι επαναλαμβάνουν την ικανοποίησή τους σε σχέση με την προσέγγιση των Στελεχών στις Κ.Υ. και την εκπαιδευτική πολιτική στο Κ.Ο.Τ.. Ταυτόχρονα, προστίθεται και η θετική αποτίμηση από την πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες: «Είμαι πολύ ευχαριστημένος από τις παροχές. Έχω πάει και στο Κοινωνικό Φαρμακείο το οποίο ήταν πολύ καλό και πήρα τα φάρμακα δωρεάν» (Δικ.1). Στο πλαίσιο της παροχής του Τ.Ε.Β.Α. αρκετοί εισηγούνται την αύξηση της συχνότητας διανομής των προϊόντων στο δίμηνο αλλά και της ποσότητας με εστίαση σε ακριβότερα είδη. Σε άλλο σημείο, προτείνονται και οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες προς ενίσχυση των γνωστικών κυρίως δεξιοτήτων.

Σχετικά με τον τρίτο πυλώνα οι ωφελούμενοι εκφράζουν αρνητική εικόνα. Ειδικότερα, τον αντιλαμβάνονται ως τον δυσκολότερο πυλώνα λόγω της αίσθησης μη συμπερίληψης, του ηλικιακού αποκλεισμού και των απρόσωπων υπηρεσιών της Δ.ΥΠ.Α.: «Απαπαπά, εκεί είναι το δύσκολο, δεν ξέρω τι θα κάνω, δεν ξέρω αν μπορεί κάτι να με καλύψει, είναι αυτό που αισθάνεται ο κάθε άνθρωπος όταν τον βγάζουν στο περιθώριο» (Δικ.5).

Συνακόλουθα, οι εισηγήσεις που προκύπτουν είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τη διασύνδεση του ατόμου με την αγορά εργασίας τονίζοντας τις εργασιακές ευκαιρίες και βιώσιμες θέσεις εργασίας, τον περιορισμό αδήλωτης εργασίας με σκοπό την προσφορά τεκμηριωμένων εργασιακών θέσεων, την αύξηση των κοινωφελή προγραμμάτων της Δ.ΥΠ.Α. με δυνατότητα ανανεώσεων. Εξίσου προτείνουν στοχευμένη ενημέρωση και εκπαιδευτικές δράσεις σε σύγχρονα εργαλεία αναζήτησης εργασίας, ταχύτερες και αμεσότερες διαδικασίες στο πλαίσιο ατομικού σχεδιασμού και εξατομικευμένη προσέγγιση του/της Συμβούλου Απασχόλησης για τους ικανούς και διαθέσιμους προς εργασία. Επιπρόσθετα, εστίασαν στην αναγκαιότητα για ουσιαστική συνέργεια μεταξύ των Κ.Υ. και της Δ.ΥΠ.Α. για την αποτελεσματική τους σύνδεση

με την παραγωγική διαδικασία: *«Να προσπαθήσουν οι Σύμβουλοι να βοηθήσουν και από τις δύο πλευρές, να ασχοληθούν με τους ανθρώπους, να βρουν θέσεις εργασίας»* (Δικ.3).

Στον αντίποδα, οι επαγγελματίες διαδοχικά προέβαλαν διάφορες απόψεις στο πλαίσιο βελτίωσης του προγράμματος. Ειδικότερα, αναφέρθηκαν στον εκσυγχρονισμό της πλατφόρμας, στην απλούστευση της διαδικασίας, στη εναρμόνιση της με άλλες υπηρεσίες αλλά και προέβησαν σε εις βάθος εισηγήσεις για διερεύνηση οικονομικών κριτηρίων περί της αποφυγής της «πλασματικής εικόνας» των φορολογικών δηλώσεων και εφαρμογή της κοινωνικής έρευνας για αποτύπωση πραγματικής κατάστασης. Επιπρόσθετα, οι επαγγελματίες τονίζουν την αναγκαιότητα για επαναξιολόγηση και αναπροσαρμογή των όρων του Ε.Ε.Ε. σε συνάρτηση με τον τρόπο ζωής και τις εκάστοτε ανάγκες των ομάδων-στόχων καθώς διαπιστώνουν αρκετές περιπτώσεις μη συμπερίληψης και αποκλεισμού από ένα πρόγραμμα ενταξιακού χαρακτήρα: *«Δυστυχώς, εεε οι αποφάσεις είναι οριζόντιες δηλαδή ότι ισχύει για όλον τον πληθυσμό ισχύει και για τους ΡΟΜΑ, έχοντας όμως άλλες συνθήκες και με άλλους τρόπους οργανώσει τη ζωή τους. Έπρεπε δηλαδή, να αξιολογηθούν καλύτερα οι όροι για τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα»* (Επ.8).

Επιπλέον, οι επαγγελματίες αναγνωρίζουν τη σημαντικότητα του δευτέρου πυλώνα και προσθέτουν εισηγήσεις για διαχείριση χρόνου, κατάλληλα εργαλεία με επαρκώς εξειδικευμένο προσωπικό για το μέγιστο αποτέλεσμα των κοινωνικών δράσεων. Σε συνάρτηση με τον τρίτο πυλώνα προτείνουν γρηγορότερες και αμεσότερες διαδικασίες, στέκονται ιδιαίτερος στην αναγκαιότητα ουσιαστικότερης και θεσμοθετημένης συνεργασίας με την Δ.ΥΠ.Α., στη δημιουργία βιώσιμων θέσεων εργασίας αλλά και στη δια ζώσης εξατομικευμένη προσέγγιση με τον ωφελούμενο. Τέλος, εισηγούνται την ευχρηστία του συστήματος, την εκπαίδευση των επαγγελματιών για εφαρμογή βέλτιστων πρακτικών, την εξειδίκευση της νομοθεσίας καθώς επίσης και την αύξηση της εισοδηματικής παροχής σε συνάρτηση με τον κατώτατο μισθό και στο πλαίσιο αποφυγής της «παγίδας της φτώχειας».

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ — ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΒΔΟΜΟ: ΣΥΖΗΤΗΣΗ

7.1 Σύνοψη

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα επιχειρήσουμε να συνοψίσουμε τα συμπεράσματα καθώς η συζήτηση θα διαρθρωθεί με εστίαση στα τρία κύρια ερευνητικά ερωτήματα και υπό-ερωτήματα (βιωμένη εμπειρία, αξιολόγηση), λαμβάνοντας υπόψη τις αποκρίσεις των συμμετεχόντων/συμμετεχουσών συγκριτικά με άλλες βιβλιογραφικές μελέτες:

- Σε τι βαθμό το πρόγραμμα Ε.Ε.Ε. εκπληρώνει τους στόχους του ως προς την αξιοπρεπή διαβίωση των ωφελούμενων και την ενεργητική ένταξη, την πρόληψη από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό;
- Ποια σημεία του προγράμματος χρήζουν βελτίωσης;
- Ποια είναι η συνδρομή των Κοινωνικών Υπηρεσιών στο πεδίο της ενεργητικής ένταξης των δικαιούχων Ε.Ε.Ε.;

Ο μακροχρόνιος δισταγμός για την υλοποίηση ενός προγράμματος Ε.Ε.Ε. στην Ελλάδα τερματίστηκε μόλις το 2012 και με την καθολική του εφαρμογή το 2017 συστήθηκε ένα πρώτο «δίκτυο-ασφαλείας» στη χώρα μας. Όπως αποτυπώθηκε και στη θεματική ανάλυση το Ε.Ε.Ε. συνέβαλε στην προσέγγιση των ασθενέστερων νοικοκυριών δίχως πρότερο ιστορικό με τις Κ.Υ. (Λαλιώτη, 2017).

Με επίκεντρο την ίδια την «ομάδα-στόχο» παρατηρούμε πως σκιαγραφείται η όψη ενός «κοινωνικοοικονομικά αδύναμου πληθυσμού» προερχόμενος από ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες της πόλης. Από την μία, οι απόψεις των επαγγελματιών επιβεβαιώνουν αυτήν την εικόνα. Από την άλλη, φέρνουν στο φως τις αντιφάσεις, την πολυπλοκότητα και τα κενά στους όρους του προγράμματος. Αφορμώντας από την καθημερινή τους εμπειρία οι επαγγελματίες αναφέρονται σε αδήλωτη εργασία, θολές γραμμές στη φορολογική δικαιοσύνη αλλά και αδράνεια στους ικανούς προς εργασία λήπτες των προνοιακών επιδομάτων γεγονός που συνάδει με τον κίνδυνο εγκλωβισμού στην «παγίδα της φτώχειας» (Απίστουλας, 2020).

Επιπλέον, οι επαγγελματίες εμφανίζονται ιδιαίτερος προβληματισμένοι καθώς ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού αντιμέτωπο με φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό δε λαμβάνει Ε.Ε.Ε. ως αποτέλεσμα των κενών στο σύστημα ηλεκτρονικών διασταυρώσεων καθώς και της μη προσαρμογής των όρων του προγράμματος στις ιδιαιτερότητες των ομάδων-στόχου. Η

διαπίστωση αυτή υποδεικνύει ότι αρκετές περιπτώσεις στο Δήμο Βόλου εκπίπτουν από το «δίκτυ-ασφαλείας» με συνέπεια να μην προσεγγίζεται στο σύνολο η «ομάδα-στόχος». Ταυτόχρονα, το πρόσφατο Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για αναπροσαρμογή του Ε.Ε.Ε. (2023) επιβεβαιώνει πως: «το 35 % του πληθυσμού της Ε.Ε. σε ηλικία εργασίας που αντιμετωπίζει κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ενδέχεται να μην καλύπτεται από ελάχιστο εισόδημα ή άλλες κοινωνικές παροχές» (Κείμενα που εγκρίθηκαν - Επαρκές ελάχιστο εισόδημα που διασφαλίζει την ενεργό ένταξη - Τετάρτη 15 Μαρτίου 2023 (europa.eu)).

Η ανάλυση των αμφίδρομων απαντήσεων στο ερευνητικό ερώτημα για το βαθμό της συμβολής του Ε.Ε.Ε. στην αξιοπρεπή διαβίωση, το θέτει στο ύψος της κάλυψης βασικών και επείγουσων αναγκών σχετιζόμενες κυρίως με τη διατροφή, τη στέγαση, τη διαχείριση λογαριασμών κοινής ωφέλειας αλλά και ένα μικρό προϋπολογισμό των απαραίτητων ενός νοικοκυριού σε συνάρτηση με τις εξατομικευμένες ανάγκες του. Οι εν λόγω αποκρίσεις αποτυπώνονται και στη φιλοσοφία του προγράμματος η οποία αποσκοπεί στην ικανοποίηση των άμεσων αναγκών των ωφελούμενων νοικοκυριών —παροχή τροφίμων, ειδών πρώτης ανάγκης και εξασφάλισης ενός ανεκτού επιπέδου διαβίωσης (Ματσαγγάνης στο Καμινιώτη 2013: 19).

Οι απόψεις των ωφελούμενων για τον πρώτο πυλώνα, με εξαίρεση τους διαμένοντες στον Ξενώνα Αστεγών, ανέδειξαν την έλλειψη ικανοποίησης και επάρκειας στην πλήρη κάλυψη των βασικών αναγκών. Οι δικαιούχοι υποστηρίζουν πως καταφέρνουν να ζήσουν επαρκώς είτε με πρόσθετα επιδόματα είτε με τη στήριξη του οικογενειακού τους πλαισίου. Το παραπάνω επιβεβαιώνεται και σε μελέτη του ΙΝ.Ε.-Γ.Σ.Ε.Ε. η οποία προσθέτει ότι η συμβολή των προγραμμάτων Ε.Ε.Ε. στη μείωση της φτώχειας, πραγματοποιείται μέσω του συμψηφισμού με άλλα επιδόματα (Μαραγκός & Αστρουλάκης, 2010). Ωστόσο, εξέφρασαν τη χρησιμότητά του καθώς επιδρά βελτιωτικά στην ψυχοκοινωνική τους κατάσταση, ενισχύοντας συναισθήματα ασφάλειας διότι εξασφαλίζουν τα απαραίτητα για τη διαβίωσή τους και προστατεύονται από την ακραία φτώχεια. Παράλληλα, η πλειονότητα των επαγγελματιών το προσιδίασαν με μικρή συμβολή προς ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο, αλλά στάθηκαν στην ύπαρξη «δίκτυ-προστασίας» ως ασπίδα πρόληψης κυρίως από την ακραία φτώχεια. Γίνεται αντιληπτό, πως το Ε.Ε.Ε. προσομοιάζει με μέτρο ανακούφισης το οποίο δεν επαρκεί στο πλαίσιο βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των οικονομικά αδύναμων νοικοκυριών.

Όσον αφορά τον δεύτερο πυλώνα παρατηρούμε τη θετικότερη αποτίμηση αμφιδρόμως των συνεντευξιζόμενων. Οι επικουρικές παροχές (Κ.Ο.Τ., Τ.Ε.Β.Α.) επενεργούν ανακουφιστικά στη διαχείριση της καθημερινότητάς τους. Συγχρόνως, για κάποιους εξ αυτών η κοινωνική

επαφή με τους επαγγελματίες είναι πρωτεύουσας σημασίας ενώ όλοι αναφέρθηκαν στην ικανοποίησή τους από την εξυπηρέτηση και την υφιστάμενη οργανωτική λειτουργία στοιχείο που αντικατοπτρίζεται και στην ετήσια έρευνα ικανοποίησης για το 2022 της Κ.Ε.Κ.Π.Α.-Δ.Ι.Ε.Κ. (Μέτρηση Ικανοποίησης Ωφελουμένων ΚΕΝΤΡΟΥ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ & παραρτ. ΡΟΜΑ, Job Center Βόλου, 2022).

Σχετικά με τη συμβολή του Ε.Ε.Ε. στην άρση του Κοινωνικού Αποκλεισμού οι επαγγελματίες εμφανίζονται ιδιαίτερος επιφυλακτικοί παραμένοντας ένα ερώτημα που είναι δύσκολο να απαντηθεί. Οι απόψεις των επαγγελματιών στέκονται κυρίως στη συμβολή των κοινωνικών και εκπαιδευτικών δράσεων και τη θετική επίδρασή τους στην κοινωνική ένταξη. Κάποιοι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες επιβεβαίωσαν σε διαφορετικό ωστόσο βαθμό την επίδραση αυτών στο γνωστικό τομέα, στην απασχολησιμότητα, στη συμμετοχικότητα. Συνακόλουθα, ο χαρακτήρας των κοινωνικών και εκπαιδευτικών δράσεων αντικατοπτρίζει στοιχεία του ορισμού της Silver (2010) για την κοινωνική ένταξη καθώς προάγει την κοινωνική αλληλεπίδραση και συνδράμει στην αύξηση ευκαιριών κοινωνικής συμμετοχής (Φερόνας, 2023).

Στο πλαίσιο προσεγγίσεων κοινωνικής ένταξης οι ενέργειες των Κ.Υ. του Δήμου Βόλου συνοψίζονται στην εξατομικευμένη ενημέρωση, στην ψυχοκοινωνική στήριξη, στην παραπομπή και διασύνδεση με άλλους Φορείς, στις κοινωνικές και εκπαιδευτικές δράσεις αλλά και στη διεξαγωγή έρευνας ικανοποίησης αποσκοπώντας στη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών και στην ενεργοποίηση των δικαιούχων. Ταυτόχρονα, οι επαγγελματίες αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα της ανάπτυξης δικτυακής συνεργασίας για τη διασύνδεση και το συντονισμό των βέλτιστων υποστηρικτικών παροχών. Ωστόσο, όπως επιβεβαιώνουν η έλλειψη επαρκούς προσωπικού και κατάλληλων εργαλείων, του απαιτούμενου χρόνου για συμπληρωματικές υπηρεσίες, της αναγκαιότητας ουσιαστικής εκπαίδευσης των στελεχών λειτουργούν ανασταλτικά στην παροχή συνοδευτικών υπηρεσιών και στο βαθμό της ποιοτικής ολοκλήρωσης του δευτέρου πυλώνα.

Στο πλαίσιο εφαρμογής του τρίτου πυλώνα, το Τμήμα Προγραμματισμού της Κ.Ε.Κ.Π.Α.-Δ.Ι.Ε.Κ. δημιούργησε μία εξειδικευμένη Δομή με ολιστικής προσέγγισης προσανατολισμό στη σύζευξη του δευτέρου πυλώνα με την ένταξη στην αγορά εργασίας. Η βιωμένη εμπειρία που απορρέει από τη διασύνδεση με την Δ.ΥΠ.Α. χαρτογραφεί τα πρόσθετα σημεία στο πρόγραμμα που χρήζουν βελτίωσης. Παρατηρούμε την απουσία μιας θεσμοθετημένης και αποτελεσματικής διαδικασίας ανάμεσα στους αρμόδιους Εταίρους για το σχεδιασμό και

υλοποίηση του πυλώνα (Υπουργείο Εργασίας, Ο.Π.Ε.Κ.Α., Ο.Τ.Α., Δ.ΥΠ.Α.). Αναμφισβήτητα, οι καθυστερήσεις και η ολιγόχρονη λειτουργία του τρίτου πυλώνα αποτυπώνουν την εξελικτική του πορεία μην επιτρέποντας περιθώρια γενικεύσεων και απόλυτων συμπερασμάτων της αποτίμησής του.

Ωστόσο, η μέχρι τώρα διαδρομή της καθορισμένης διαδικασίας δημιουργεί στους αποκρινόμενους την αίσθηση απρόσωπων υπηρεσιών με αμφισβήτηση της λειτουργικότητάς του. Επίσης, θα ήταν παρακινδυνευμένο να προβούμε σε συγκρίσεις από την ολιγόμηνη λειτουργία του Job Center σε τοπικό επίπεδο. Αξίζει ωστόσο να αναφερθεί η τήρηση των Υπηρεσιών Κοινωνικής ένταξης μέσω της συνεπικουρίας και της συνέργειας μεταξύ των Κ.Υ. από τις παραπομπές στη Δομή, που είχαν ως αποτέλεσμα για το 2022 δεκαοκτώ τοποθετήσεις με παραμονή δικαιούχων σε μόνιμες θέσεις εργασίας (Ετήσια Έκθεση Πράξης: Γραφείο Διευκόλυνσης, Ενδυνάμωσης και Τεκμηρίωσης της Απασχόλησης, “Job Center” στην περιοχή παρέμβασης ΣΒΑΑ Βόλου, 2022).

7.2 Εισηγήσεις

Η αξιολόγηση του προγράμματος και οι αμφίδρομες εισηγήσεις καταδεικνύουν τα σημεία για τη βελτίωση και την επίτευξη των στόχων του. Σύμφωνα με τα ποιοτικά αποτελέσματα, οι δικαιούχοι εισηγούνται αναδιαμόρφωση της εισοδηματικής παροχής στοχεύοντας στους οικονομικότερα αδύναμους. Επιπλέον, οι προτάσεις τους καθιστούν απαραίτητη την ειδική μέριμνα για την υλοποίηση αναγκαίων αποφάσεων προς εφαρμογή ενός μοντέλου προσωποποιημένων υπηρεσιών με ανταποκρισιμότητα στις ανάγκες τους και παροχή ποιοτικών προνοιακών υπηρεσιών. Αναφέρονται στη λήψη δίκαιων μέτρων και άρση διακρίσεων στο χώρο εργασίας, ενώ γίνεται αντιληπτό πως χρειάζονται αποτελεσματικότερα μέτρα μέσω δημιουργίας βιώσιμων αλλά και προστατευόμενων θέσεων απασχόλησης.

Ταυτόχρονα, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα αποτελεσματικό «δίχτυ-ασφαλείας» είναι απαραίτητη η άμεση αναδιάρθρωση και επανασχεδιασμός στο σύστημα κοινωνικής προστασίας με χάραξη πολιτικής σε τοπικό και εθνικό επίπεδο και με ισχυρές επενδύσεις στις Κ.Υ.. Επίσης, καθώς προέκυψε ότι ένα σημαντικό ποσοστό εν δυνάμει δικαιούχων βρίσκεται εκτός του κύκλου της επιδότησης στη Μαγνησία (Στεργίου, 2022), είναι σημαντικό οι αποφάσεις να μην έχουν οριζόντιο χαρακτήρα και να ληφθούν εις βάθος υπόψη οι ιδιαιτερότητες των ομάδων-στόχου από τον αρχικό σχεδιασμό. Στο πλαίσιο αυτό προτείνεται να ενισχυθούν οι μέθοδοι προσέγγισης καθώς και το εργαλείο της κοινωνικής έρευνας στο πεδίο επαλήθευσης στοιχείων αλλά και εκπόνησης ατομικού σχεδίου κοινωνικής ένταξης.

Ταυτόχρονα, θα πρέπει να υλοποιηθεί η εκπόνηση των αναλυτικών «χαρτών φτώχειας» και να προσδιοριστούν οι εστίες κοινωνικού διαχωρισμού ώστε να πραγματοποιηθούν συντονισμένες προσπάθειες και ουσιώδεις παρεμβάσεις για την υλοποίηση της στοχοθεσίας που αναφέρεται στην Περιφερειακή Στρατηγική για την Ένταξη και Καταπολέμηση της Φτώχειας σε επίπεδο Δήμου Βόλου.

Ιδιαίτερο βάρος θα πρέπει να δοθεί στη μετάβαση από τις παθητικές πολιτικές με στόχευση την ενεργό ένταξη διαμέσου της αποτελεσματικής σύζευξης δευτέρου και τρίτου πυλώνα προκειμένου να ενισχυθεί η απασχολησιμότητα των ωφελούμενων και να ενταχθούν/επανενταχθούν στην αγορά εργασίας. Άλλωστε, αποτελεί κοινό τόπο ότι οι επενδύσεις προς δεξιότητες είτε γενικές είτε εξειδικευμένες συνδράμουν στην κατεύθυνση θετικών αποτελεσμάτων συνδεδεμένων με την αύξηση της απασχολησιμότητας και της ανθρώπινης ευημερίας (Λαλιώτη, 2019 :6). Προς αυτήν την κατεύθυνση το Ε.Ε.Ε. μετατοπίζεται από την παθητική αντίληψη λειτουργώντας βελτιωτικά στο πεδίο ένταξης και διασύνδεσης με την αγορά εργασίας.

Αξίζει να σημειωθεί πως εκτός από έναν καλό οργανωτικό σχεδιασμό για την επίτευξη της ενεργού ένταξης είναι αναγκαία η δικτυακή συνεργασία, η συσπείρωση, η σύνθετη δράση και η ουσιώδης υποστήριξη στο πρόγραμμα από το σύνολο των εμπλεκόμενων Κοινωνικοπολιτικών Φορέων, της Εκκλησίας αλλά και του Τρίτου Τομέα (Προς την ενεργητική ένταξη των πλέον απομακρυσμένων από την αγορά εργασίας ανθρώπων (europa.eu)). Τέλος, οι επιπρόσθετες εισηγήσεις περιλαμβάνουν:

α) την ολοκλήρωση του εκσυγχρονισμού του ψηφιακού μετασχηματισμού και της διαλειτουργικότητας των πληροφοριακών συστημάτων προς διευκόλυνση στη διασταύρωση στοιχείων και την ποιοτικότερη εξυπηρέτηση,

β) την ουσιαστική κατάρτιση του προσωπικού και την είσοδο κατάλληλων μεθοδολογικών εργαλείων και πόρων για εκπόνηση ποιοτικών συνοδευτικών υπηρεσιών με προώθηση ενεργού συμμετοχής στον κοινωνικό ιστό.

Εν κατακλείδι, για την προσέγγιση της ενεργητικής ένταξης είναι σημαντικό να ενσκήψουμε και στις εμπειρίες άλλων χωρών που καθιστούν αναγκαίο τον διαχωρισμό των υπηρεσιών παροχής επιδομάτων και προαγωγής κοινωνικής ένταξης μέσω της αναζήτησης καλών πρακτικών από άλλα Κ.Μ. προκειμένου να σχεδιαστεί μία σύγχρονη και βιώσιμη κοινωνική πολιτική: *«Είναι η λύση που έχουν εδώ και δεκαετίες οι άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Αλλού δίνουμε τα οικονομικά επιδόματα και πρέπει να είναι ένας Κρατικός ή Αυτοδιοικητικός Φορέας με*

μόνιμους υπαλλήλους, με τη σφραγίδα τους κτλ. και τη δυνατότητα απολογισμού τους και αλλού έχουμε τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Ένταξης οι οποίες θα πρέπει να συνεργούν, να υποστηρίζουν τον ωφελούμενο προκειμένου να πάρουν από τις οικονομικές υπηρεσίες το επίδομά του και όχι να είναι το ίδιο πρόσωπο» (Επ.1).

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνόγλωσσες

Αμίτσης, Γ. (2014). *Το συλλογικό διακύβευμα της ενεργητικής ένταξης των ευπαθών ομάδων*. Αθήνα: Παπαζήση

Αμίτσης, Γ. (2016). *Εμβληματικές πρωτοβουλίες διαφύλαξης της κοινωνικής συνοχής την εποχή των Μνημονίων*. Αθήνα: Παπαζήση

Απίστουλας, Δ. (2022). *Ακαδημαϊκές σημειώσεις μαθήματος: Μετανάστευση και Πολιτικές ένταξης*. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Βενιέρης, Δ. (2006). *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα*. Αθήνα: Τόπος

Βενιέρης, Δ. (2015). *Κοινωνική Πολιτική. Έννοιες & Σχέσεις*. Αθήνα: Τόπος

Βενιέρης, Δ. (2018). *Κοινωνική Πολιτική σε χώρα χωρίς πατρίδα*. Σε: Δημουλάς, Κ. & Κουζής, Γ. (επιμ.). *Κρίση και Κοινωνική Πολιτική: Αδιέξοδα και Λύσεις*. Αθήνα: Τόπος

Βενιέρης, Δ. (2021). *Ακαδημαϊκές σημειώσεις μαθήματος: Κοινωνικά δικαιώματα και Εκπαίδευση*. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Βλαχάδη, Μ. (2009). *Μετανάστευση-Κοινωνικός αποκλεισμός και Πολιτικές Ένταξης στην Ελλάδα*. Αθήνα. Ανακτήθηκε από: [Microsoft Word - vivlio-koin.apokl.tel..doc \(wordpress.com\)](#)

Βουγιούκα, Α. (2008). *Νέες κοινωνικές ανάγκες-Νέες προσεγγίσεις Κοινωνικής Πολιτικής. Συμμετοχή και ενδυνάμωση των Κοινωνικών και Προνοιακών Υποκειμένων*. Αναπτυξιακή Σύμπραξη Συγκλίσεις

Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Ανακτήθηκε από: [Kallipos: Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας](#)

Ιωσηφίδης, Θ. & Σπυριδάκης, Μ. (2006). *Ποιοτική Κοινωνική Έρευνα. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*. Αθήνα: Κριτική

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική

- Κάλλας, Γ. (2015). *Θεωρία, μεθοδολογία και ερευνητικές υποδομές στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική
- Κασιμάτη, Κ. (Επιμ.). (2002). *Κοινωνικός αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Καυταντζόγλου, Ι. (2006). *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Εκτός, εντός και υπό*. Αθήνα: Σαββάλας
- Λαλιώτη, Β. (2017). *Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα. Το χρονικό ενός «πολυαναμενόμενου» αναγγελθέντος μέτρου*. Αθήνα: Gutenberg
- Ματσαγγάνης, Μ. (2004). *Η κοινωνική αλληλεγγύη και οι αντιφάσεις της: Ο ρόλος του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος σε μία σύγχρονη κοινωνική πολιτική*. Αθήνα: Κριτική
- Ματσαγγάνης, Μ. (2011). *Η κοινωνική πολιτική σε δύσκολους καιρούς*. Αθήνα: Κριτική
- Οικονόμου, Χ. & Φερόνας, Α. (2006). *Οι εκτός των τειχών. Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*. Αθήνα: Διόνικος
- Παπαδοπούλου, Δ. & Κουραχάνης, Ν. (2017). *Άστεγοι και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα της Κρίσης*. Αθήνα: Τόπος.
- Παπαδοπούλου, Δ. (Επιμ.). (1999). *Κοινωνικός Αποκλεισμός. Για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε*. Αθήνα: Αρμός
- Πετμεζίδου, Μ. & Παπαθεοδώρου, Χ. (2004). *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*. Αθήνα: Εξάντας
- Σούρλας, Γ. (2019). *Αλήθειες και Μύθοι για το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα. Για μία νέα ανάγνωση του Κοινωνικού Κράτους στην Ελλάδα*. Αθήνα: Παπαζήση
- Τσιώλης, Γ. (2018). *Θεματική Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων*. Στο Γ. Ζαϊμάκης (επιμ.), *Ερευνητικές Διαδρομές στις Κοινωνικές Επιστήμες. Θεωρητικές-Μεθοδολογικές Συμβολές και Μελέτες Περίπτωσης*. Πανεπιστήμιο Κρήτης – Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής έρευνας.
- Φερόνας, Α. (2014). *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός σε Ευρώπη και Ελλάδα. Έννοιες, Αντιλήψεις, Πολιτικές*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλα
- Φερόνας, Α. (2021). *Ακαδημαϊκές Σημειώσεις μαθήματος: Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός*. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Φερόνας, Α. (2019). *Κοινωνικός Αποκλεισμός και Κοινωνική Αλληλεγγύη στην Ελλάδα της Κρίσης*. Αθήνα: Διόνικος

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ:

Δημουλάς, Κ. (2017). Η Εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης στην Ελλάδα. *Κοινωνική Πολιτική*, 7, 7–24. Ανακτήθηκε από: [Η Εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης στην Ελλάδα Κοινωνική Πολιτική \(ekt.gr\)](#)

Ζαϊμάκης, Ι. (2005). *Δίκτυα κοινωνικής προστασίας. Μορφές παρέμβασης σε ευπαθείς ομάδες και πολυπολιτισμικές κοινότητες*. Ανακτήθηκε από: [Δίκτυα κοινωνικής προστασίας: Μορφές παρέμβασης σε ευπαθείς ομάδες και πολυπολιτισμικές κοινότητες, Αθήνα, Κριτική, 2005 | Yiannis Zaimakis - Academia.edu](#)

Κλειδαρά, Α. (2019, 30^η Δεκεμβρίου). *Το ΚΕΑ φεύγει, το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα έρχεται*. Ανακτήθηκε από: [Το ΚΕΑ φεύγει, το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα έρχεται - Αυτή είναι η μοναδική μεταβολή στα κριτήρια | Ειδήσεις \(dikaiologitika.gr\)](#)

Κοψίνη, Χ. (2021, 23^η Δεκεμβρίου). «Μαύρες Τρύπες» στο Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα. Εφημερίδα των Συντακτών. Ανακτήθηκε από: [«Μαύρες τρύπες» στο Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα | Η Εφημερίδα των Συντακτών \(efsyn.gr\)](#)

Μανιφάβα, Δ. (2022, 28^η Ιουλίου). *Η πανδημία αύξησε κοινωνικές ανισότητες και φτώχεια στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε από: [Η πανδημία αύξησε κοινωνικές ανισότητες και φτώχεια στην Ελλάδα | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ \(kathimerini.gr\)](#)

Ματσαγγάνης, Μ. (1999). Προστασία των χαμηλών εισοδημάτων και παγίδα της φτώχειας. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 100, 65-78. Ανακτήθηκε από: [Προστασία των χαμηλών εισοδημάτων και παγίδα της φτώχειας|The Greek Review of Social Research \(ekt.gr\)](#)

Μισσός, Β. (2021). Δίκτυ προστασίας: Η πολιτική οικονομία της εισοδηματικής φτώχειας στην Ελλάδα της κρίσης. *Κοινωνική Πολιτική*, 11, 74–96. Ανακτήθηκε από: [Δίκτυ προστασίας: Η πολιτική οικονομία της εισοδηματικής φτώχειας στην Ελλάδα της κρίσης|Κοινωνική Πολιτική \(ekt.gr\)](#)

Μπαλούρδος, Δ. & Πετράκη Μ., (Επιμ.). (2012). *Ειδική Συνεδρία της Διαρκούς Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων. Νέα φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός. Πολιτικές καταπολέμησης και καθιέρωση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος*. Βουλή των Ελλήνων. Ανακτήθηκε από:

(PDF) Νέα φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός: Πολιτικές καταπολέμησης και καθιέρωση ενός ελαχίστου εγγυημένου εισοδήματος | Maria Petraki - Academia.edu

Μπουρδούνη, Α. (2022, 19^η Μαΐου). *Κοινωνικός αποκλεισμός και φτώχεια: έννοιες ταυτόσημες*; Ανακτήθηκε από: Κοινωνικός αποκλεισμός και φτώχεια: έννοιες ταυτόσημες; (socialpolicy.gr)

Ντούνης, Α. (2013, 17^η Οκτωβρίου). *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός: Κοινωνικό Κράτος ή ευχολόγια*; Ανακτήθηκε από: Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός: Κοινωνικό κράτος ή ευχολόγια; | socialpolicy.gr

Παπαρρηγοπούλου, Π. (2004). *Απουσία κοινωνικού διαλόγου για το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε από: Ανάγκη κοινωνικού διαλόγου για το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα (uoa.gr)

Σακελλαρόπουλος, Θ., Οικονόμου, Χ., Σκαμνάκης, Χ. & Αγγελάκη, Μ.(Επιμ.), (2018). *Κοινωνική Πολιτική*. Αθήνα: Διόνικος. Ανακτήθηκε από: (5) Σακελλαρόπουλος Θεόδωρος, Χαράλαμπος Οικονόμου, Χριστόφορος Σκαμνάκης& Μαρίνα Αγγελάκη (επιμ.), Κοινωνική Πολιτική, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2018,σσ.666 | Theodoros Sakellaropoulos and Marina Angelaki - Academia.edu

Στεργίου, Γ. (2022). *Χιλιάδες χάνουν το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα στη Μαγνησία*. Ανακτήθηκε από: Χιλιάδες χάνουν το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα στη Μαγνησία - e-thessalia.gr

Φερόνας, Α. (2017). *Η Κοινωνική Πρόνοια στην Ελλάδα της κρίσης: Ο «φτωχός συγγενής» στη δίνη της νεοφιλελεύθερης λιτότητας*. Ανακτήθηκε από: Φερόνας-Τελική.pdf (eekp.gr)

ΔΕΛΤΙΑ ΤΥΠΟΥ

Δελτίο τύπου Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (2022). *Έρευνα εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των νοικοκυριών: Έτος 2021*.

Ανακτήθηκε από: A0802_SFA11_DT_AN_00_2021_01_F_EL (statistics.gr)

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων (2022). *Στις 27 Ιουλίου ξεκινούν οι αιτήσεις για το πρόγραμμα κατάρτισης 80.000 ανέργων*. Ανακτήθηκε από: Στις 27 Ιουλίου ξεκινούν οι αιτήσεις για το πρόγραμμα κατάρτισης 80.000 ανέργων - Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων (ypergasias.gov.gr)

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΕΣ ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ

Πρέκα, Β. (2009). *Η Εφαρμογή της Ανοιχτής Μεθόδου Συντονισμού (ΑΜΣ) στα Πεδία της Κοινωνικής Προστασίας και της Κοινωνικής Ένταξης*. (Διδακτορική διατριβή). Ανακτήθηκε από Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών: [Η εφαρμογή της ανοιχτής μεθόδου συντονισμού \(ΑΜΣ\) στα πεδία της κοινωνικής προστασίας και της κοινωνικής ένταξης \(didaktorika.gr\)](#)

Φερόνας, Α. (2001). *Η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού σε τοπικό επίπεδο: ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης*. (Διδακτορική διατριβή). Ανακτήθηκε από Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών: [Η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού σε τοπικό επίπεδο: ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης \(didaktorika.gr\)](#)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ:

Γκουγιαννού-Ζιάκα, Π., Δεκαβάλλα, Α. & Τσίγκου, Μ. (2015). *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε από: [ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.pdf \(teiwest.gr\)](#)

Καρακασόγλου, Α. (2016). *Η εφαρμογή του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε από: [Πάνδημος - Ψηφιακή Βιβλιοθήκη, Πάντειο Πανεπιστήμιο \(panteion.gr\)](#)

Κληματσούδα, Χ. (2017). *Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, η Ευρωπαϊκή Εμπειρία, οι Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης & η Εφαρμογή του στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε από:

[«Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, η Ευρωπαϊκή Εμπειρία, οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης & η εφαρμογή του στην Ελλάδα» \(uop.gr\)](#)

Λιναρδή, Μ. (2022). *Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα: Η εφαρμογή του και η αξιολόγηση του στον Δήμο Σπάρτης*. Ανακτήθηκε από: [Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα: Η εφαρμογή του και η αξιολόγησή του στον Δήμο Σπάρτης \(uop.gr\)](#)

Λίτσα, Α. (2022). *Η Εφαρμογή του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην Ελλάδα. Οι απόψεις δικαιούχων στο Δήμο Κορινθίων*. Κόρινθος: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Ανακτήθηκε από: [Litsa_19205.pdf \(uop.gr\)](#)

Σιδηρόπουλος, Μ. (2019). *Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης: Μία κριτική θεώρηση υπό το πρίσμα των αρχών του Κοινωνικού Σχεδιασμού*. Ανακτήθηκε από: [Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης: Μια κριτική θεώρηση υπό το πρίσμα των αρχών του Κοινωνικού Σχεδιασμού \(uop.gr\)](#)

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

Ανεξάρτητη Αρχή Δημόσιων Εσόδων: [ΑΑΔΕ \(aade.gr\)](http://aade.gr)

Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού. [EUR-Lex - open method coordination - EL - EUR-Lex \(europa.eu\)](http://eur-lex.europa.eu)

Γραφείο Διευκόλυνσης, Ενδυνάμωσης και Τεκμηρίωσης της Απασχόλησης:

[Γραφείο Διευκόλυνσης, ενδυνάμωσης και τεκμηρίωσης της απασχόλησης \(Job Center\) \(kekpa.gr\)](http://kekpa.gr)

Δήμος Βόλου-Κοινωνικές Υπηρεσίες: <https://dimosvolos.gr/el/koinonikes-upiresies>

Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης: [ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ - ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ \(dypa.gov.gr\)](http://dypa.gov.gr)

Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού: [ΕΙΕΑΔ – Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού \(eiead.gr\)](http://eiead.gr)

Ενιαίο Πληροφοριακό Σύστημα Myschool: [myschool](http://myschool.gov.gr)

Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα: [Ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα - Εθνικό Μητρώο Διοικητικών Διαδικασιών \(mitos.gov.gr\)](http://mitos.gov.gr)

Ελληνικό Δίκτυο για την Καταπολέμηση της Φτώχειας: <https://antipoverty.org.gr/>

Ελληνική Στατιστική Αρχή: [Κεντρική Σελίδα ΕΛΣΤΑΤ - ELSTAT \(statistics.gr\)](http://elstat.gov.gr)

Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο: [Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο \(esfhellas.gr\)](http://esfhellas.gr)

Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης (Η.ΔΙ.Κ.Α.-Α.Ε.): [Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης Α.Ε. - Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης ΑΕ \(idika.gr\)](http://idika.gr)

Κ.Ε.Κ.Π.Α.-Δ.Ι.Ε.Κ.: [Home \(kekpa.gr\)](http://kekpa.gr)

Κέντρα Κοινότητας: [Home Page - Εθνικός Μηχανισμός Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής \(kentrakoinotitas.gr\)](http://kentrakoinotitas.gr)

Κέντρο Κοινότητας της ΚΕΚΠΑ-ΔΙΕΚ Δήμου Βόλου: [Κέντρο Κοινότητας & Παραρτήματα Ρομα \(kekpa.gr\)](http://kekpa.gr)

Κοινωνικά Hot-Spot της ΚΕΚΠΑ-ΔΙΕΚ Δήμου Βόλου: Κοινωνικά HotSpot σε θύλακες φτώχειας του Δήμου Βόλου (Νεάπολη, Ξηρόκαμπος) (kekpa.gr)

Κοινωνικό Επίδομα Αλληλεγγύης: <https://keaprogram.gr>

Κοινοφελής Επιχείρηση ΚΕΚΠΑ-ΔΙΕΚ Δήμου Βόλου: Home (kekpa.gr)

Οι συνθήκες και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: Συνθήκες της ΕΕ (europa.eu)

Ο.Π.Ε.Κ.Α-Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα: Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα (ΚΕΑ) - ΟΠΕΚΑ (opeka.gr)

Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Θεσσαλίας: Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Θεσσαλίας – Πυλώνας της κοινωνικής ένταξης σε περιφερειακό επίπεδο (thess-entaxis.gr)

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων (ypergasias.gov.gr)

Ψηφιακός Μετασχηματισμός του ΟΠΕΚΑ: Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025 (digitalstrategy.gov.gr)

ΜΕΛΕΤΕΣ-ΕΚΘΕΣΕΙΣ-ΟΔΗΓΟΙ:

Ανδριοπούλου, Ε., Παπαδόπουλος, Φ. & Τσακλόγλου, Π. (2013). *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα: Επικάλυψη και διαφοροποιήσεις*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας-ΓΣΕΕ

Ελληνικό Δίκτυο για την Καταπολέμηση της Φτώχειας (2022). *Αναφορά για την Φτώχεια στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε από: [Anafora-gia-tin-ftoxia-stin-ellada-2022.pdf \(antipoverty.org.gr\)](#)

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2008): *Έκθεση σχετικά με την προώθηση της κοινωνικής ένταξης και την καταπολέμηση της φτώχειας, συμπεριλαμβανομένης της παιδικής φτώχειας, στην ΕΕ*. Ανακτήθηκε από: ΕΚΘΕΣΗ σχετικά με την προώθηση της κοινωνικής ένταξης και την καταπολέμηση της φτώχειας, συμπεριλαμβανομένης της παιδικής φτώχειας, στην ΕΕ | A6-0364/2008 | Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (europa.eu)

Ιατρόπουλος, Σ. (2022). *Μέτρηση Ικανοποίησης Ωφελούμενων Job Center Βόλου*. Βόλος: ΚΕΚΠΑ-ΔΙΕΚ. Ανακτήθηκε από: (2022) Μέτρηση Ικανοποίησης Ωφελούμενων JOB CENTER Βόλου (kekpa.gr)

Ιατρόπουλος, Σ. (2022). *Μέτρηση Ικανοποίησης Ωφελούμενων ΚΕΝΤΡΟΥ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ & παραρτ. ΡΟΜΑ*. Βόλος: ΚΕΚΠΑ-ΔΙΕΚ. Ανακτήθηκε από: [\(2022\) Μέτρηση Ικανοποίησης Ωφελούμενων ΚΕΝΤΡΟΥ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ & παραρτ. ΡΟΜΑ \(kekpa.gr\)](#)

Καμινιώτη, Ο. (Επιμ), (2013). *Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα: Προσεγγίσεις και προτάσεις ενόψει της πιλοτικής εφαρμογής του μέτρου*. Αθήνα: ΕΙΕΑΔ. Ανακτήθηκε από: [ΕΙΕΑΔ, Οκτώβριος 2013 Ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα \(eiead.gr\)](#)

Κατσίκας, Δ., Καρακίτσιος, Α., Φιλίνης, Κ. & Πετραλιάς, Α. (2014). *Έκθεση για το κοινωνικό προφίλ της Ελλάδας σε σχέση με τη φτώχεια τον κοινωνικό αποκλεισμό και την ανισότητα πριν και μετά από την εκδήλωση της κρίσης*. Αθήνα, Υπ. Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών & Δικτύων. Ανακτήθηκε από: [Έκθεση για το κοινωνικό προφίλ της Ελλάδας σε σχέση με τη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό και την ανισότητα πριν και μετά από την εκδήλωση της κρίσης : ΕΛΙΑΜΕΠ \(eliamep.gr\)](#)

ΚΕΚΠΑ-ΔΙΕΚ (2022). *Ετήσια Έκθεση Πράξης «Γραφείο Διευκόλυνσης, ενδυνάμωσης και τεκμηρίωσης της απασχόλησης (Job Center) στην περιοχή παρέμβασης -ΣΒΑΑ Βόλου*. Ανακτήθηκε από: [JOB CENTER Βόλου \(kekpa.gr\)](#)

Λαλιώτη, Β. (2019). *Μηχανισμοί Διάγνωσης Δεξιοτήτων: Μία Επισκόπηση*. Ανακτήθηκε από: [*Διασύνδεση Εκπαίδευσης & Αγοράς Εργασίας: Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία & η Ελληνική Περίπτωση \(eiead.gr\)](#)

Μαραγκός, Ι. & Αστρουλάκης Ν. (2010). *Το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα και οι πολιτικές του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην ΕΕ-15*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. Ανακτήθηκε από: [meleti9.pdf \(ineobservatory.gr\)](#)

Ρετινιώτη, Α. & Μάντζιου Ι. (2010). *Η πρόσβαση των φτωχών και κοινωνικά αποκλεισμένων που ζουν στο κέντρο της Αθήνας, στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης και της εργασίας*. Αθήνα: Γιατροί του κόσμου.

Τσιώλης, Γ. (2017). *Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Ανακτήθηκε από: [Thematic Analysis.pdf \(amarkos.gr\)](#)

NOMΟΘΕΣΙΕΣ

Γραφείο Τύπου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2008, 16^η Μαρτίου). *Προς την ενεργητική ένταξη των πλέον απομακρυσμένων από την αγορά εργασίας ανθρώπων*. Ανακτήθηκε από: [Προς την](#)

ενεργητική ένταξη των πλέον απομακρυσμένων από την αγορά εργασίας ανθρώπων - Publications Office of the EU (europa.eu)

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων (2023, 23^η Ιανουαρίου). *Διευκρινίσεις σχετικά με τον έλεγχο της επαρκούς σχολικής φοίτησης παιδιών με αναπηρία στα Προγράμματα «Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα» και «Επίδομα Στέγασης»*. Ανακτήθηκε από: [Ανάρτηση Πράξεων στο Διαδίκτυο | Πρόγραμμα Δι@ύγεια - Προβολή Πράξης \(diavgeia.gov.gr\)](#)

Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων/Δικτυακός Τόπος Διαβουλεύσεων. *Μέτρα για την υποστήριξη ευάλωτων ομάδων Άρθρο 4 «Άστεγοι» ως ωφελούμενη μονάδα του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος*. Ανακτήθηκε από: [ΤΜΗΜΑ ΙΙ Μέτρα για την υποστήριξη ευάλωτων ομάδων Άρθρο 4 «Άστεγοι» ως ωφελούμενη μονάδα του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος | Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων \(opengov.gr\)](#)

Κοινή Υπουργική Απόφαση για το Ε.Ε.Ε.. Ανακτήθηκε από: [Πληροφορίες για το ΕΕΕ - GMI \(keaprogram.gr\)](#)

[N.4389/2016, Άρθρο 235](#)

[N.4445/2016, Άρθρο 22](#)

[N.4549/2018, Άρθρο 22](#)

[N.4659/2020, Άρθρο 29](#)

[N.4756/2020, Άρθρα 4, 9 και 15](#)

[N.4808/2021, Άρθρο 136](#)

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ-ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Απίστουλας, Δ., Ζαννής, Π., Φερόνας, Α. (2023). *Σημειώσεις σεμιναρίου: Δημόσια Διοίκηση και Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες-Ποιότητα Παρεχόμενων Υπηρεσιών*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης

Απίστουλας, Δ., Γιαννούσης, Γ., Ζαννής, Π., Κασσελούρη, Ε. & Πανάγου, Α. (2020). *Σημειώσεις σεμιναρίου: Δημόσια Διοίκηση και Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες-Ποιότητα Παρεχόμενων Υπηρεσιών*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης

Αλτάνης, Π. (Επιμ.). (1993). *Κοινωνικές Υπηρεσίες στην Τοπική Αυτοδιοίκηση*. Αθήνα: Σ.Κ.Λ.Ε & Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α

Κομπότη, Δ., Κοντονάσιου, Ε., Μπουρίκος, Δ. & Πουλής, Κ. (2022). *Σημειώσεις σεμιναρίου: Οργάνωση και Διοίκηση Κοινωνικών Υπηρεσιών σε επίπεδο Τοπικής Αυτοδιοίκησης*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ-ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ-ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ

Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και Μείωση της Φτώχειας (2021). Αθήνα: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Ανακτήθηκε από: [Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και Μείωση της Φτώχειας \(kede.gr\)](https://www.kede.gr/)

Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη (2018). Αθήνα: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Ανακτήθηκε από: [ESKE.pdf \(perpa.gr\)](https://www.perpa.gr/)

Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη (2014). Αθήνα: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας. Ανακτήθηκε από: [979 \(taxheaven.gr\)](https://www.taxheaven.gr/)

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2013, 10^η Σεπτεμβρίου). *Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ελάχιστο ευρωπαϊκό εισόδημα και δείκτες φτώχειας»*. Ανακτήθηκε από: [EUR-Lex - 52013IE1960 - EL - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/)

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2008, 10^η Οκτωβρίου). *Σύσταση της επιτροπής σχετικά με την ενεργητική ένταξη των ατόμων που είναι αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας*. Ανακτήθηκε από: [EUR-Lex - 32008H0867 - EL - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/)

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1990). *Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Ανακτήθηκε από: [Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων - Publications Office of the EU \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/)

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2023, 15^η Μαρτίου). *Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 15^{ης} Μαρτίου σχετικά με το επαρκές ελάχιστο εισόδημα που διασφαλίζει την ενεργό ένταξη*. Ανακτήθηκε από: [Κείμενα που εγκρίθηκαν - Επαρκές ελάχιστο εισόδημα που διασφαλίζει την ενεργό ένταξη - Τετάρτη 15 Μαρτίου 2023 \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/)

Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. Περιφέρειας Θεσσαλίας (2015). *Περιφερειακή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και την καταπολέμηση της Φτώχειας 2014-2020 στην Περιφέρεια Θεσσαλίας*. Ανακτήθηκε από: [Microsoft Word - 3. PERIF STRAT FTOXEIA THESSALIA EYD PEP EXEC SUM FINAL \(thess-entaxis.gr\)](https://www.thess-entaxis.gr/)

Ξενόγλωσσες

Adler, E. & Clark, R. (2018). *Κοινωνική Έρευνα. Μία ξενάγηση στις μεθόδους και στις τεχνικές*. Μτφρ. Ε. Χράπαλος. Θεσσαλονίκη: Τζιόλα

Alcock, P. (1997). *Understanding poverty*. Palgrave Macmillan: Basingstoke.

Cohen, L. & Manion, J. (2000). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Μτφρ. Χ. Μητσοπούλου & Μ. Φιλοπούλου. Αθήνα: Μεταίχμιο

Levitas, R. (2005). *Three discourses of social exclusion*. Palgrave Macmillan, London

Mason, J. (2011). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Μτφρ. Ν. Κυριαζή. Αθήνα: Πεδίο

Procacci, G. (2013). *Αντιμέτωποι με τη φτώχεια : Η Λύση και οι φτωχοί του χθες και σήμερα*. Μτφρ. Μ. Κορασίδου. Αθήνα: Παπαζήσης

ARTICLES AND PAPERS:

Braun, V. & Clarke, V. (2006). *Using Thematic Analysis in Psychology*. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2.), 77-101

EAPN (2023). *Minimum Income Council Recommendation: Not Enough to Fight Poverty*. Retrieved from: [EAPN Position Paper on Adequate Income - EAPN](#)

Ethisam, A., Ayres, R., Fields, G., Ribe, H., Squire, L., Suridberg, M., Van de Walle, D. et.al. (1990). *World Development Report: Poverty*. Washington, DC: World Bank. Retrieved from: [World development report 1990 : poverty \(worldbank.org\)](#)

European Commission (2022). *Minimum income: more effective support needed to fight poverty and promote employment*. Retrieved from: [Minimum income: more effective support needed to fight poverty and promote employment - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission \(europa.eu\)](#)

European Commission (2017). *The European Pillar of Social Rights in 20 principles*

Retrieved from: [The European Pillar of Social Rights in 20 principles | European Commission \(europa.eu\)](#)

European Parliament (2017). *Minimum Income Policies in EU Member States*. Brussels: European Parliament. Retrieved from: [Minimum income policies in EU Member States \(europa.eu\)](#)

Eurostat, (2016). *Smarter, greener, more inclusive? indicators to support the Europe 2020 Strategy (2016 ed.)*. Luxembourg: Eurostat. Retrieved from: [Smarter, greener, more inclusive? Indicators to support the Europe 2020 strategy — 2016 edition - Products Statistical Books - Eurostat \(europa.eu\)](#)

Estivill, J. (2003). *Concepts and Strategies for Combating Social Exclusion: An Overview*. Portugal International Labor Office. Journal of Social Policy. Retrieved from: [Jordi Estivill \(2003\), Concepts and Strategies for Combating Social Exclusion: An Overview, Portugal: International Labour Office, 131 pp., £8.95 pbk | Request PDF \(researchgate.net\)](#)

European Commission. (2022, 28th of October). *New report on minimum income published*. Retrieved from: [New report on minimum income published - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission \(europa.eu\)](#)

OECD, (2013, 29th of July). Greece: *Reform of Social Welfare Programs* (Greek version). Paris: OECD. Retrieved from: [Greece: Reform of Social Welfare Programmes | READ online \(oecd-ilibrary.org\)](#)

Websites:

International Labour Organization (ILO): [International Labour Organization \(ilo.org\)](#)

International Day for the Eradication of Poverty: [International Day for the Eradication of Poverty | United Nations](#)

OECD: [Home page - OECD](#)

Poverty and Inequality Platform: [Homepage \(worldbank.org\)](#)

The European Pillar of Social Rights Action Pillar: [The European Pillar of Social Rights Action Plan \(europa.eu\)](#)

The World Bank: [World Bank Group - International Development, Poverty, & Sustainability](#)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα Ι.

Δείκτης AROPE-Σε κίνδυνο Φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού

Πίνακας 1.1: Δείκτης AROPE «Ευρώπη 2030»

<p><i>Ο δείκτης διερευνά τη δυνατότητα πρόσβασης στα εξής:</i></p> <ol style="list-style-type: none">
1. Πληρωμή πάγιων ενοικίων, λογαριασμοί ηλεκτρικού ρεύματος, νερού, αερίου και δόσεις δανείων ή αγορών,
2) για διακοπές τουλάχιστον μία εβδομάδα το χρόνο,
3) διατροφής με κρέας, κοτόπουλο, ψάρι ή λαχανικά ίσης θρεπτικής αξίας κάθε δεύτερη μέρα,
4) διαχείρισης έκτακτων αναγκών περίπου 410 ευρώ,
5) διάθεσης ιδιόκτητου ΙΧ επιβατηγού αυτοκινήτου,
6) πρόσβασης σε ικανοποιητική θέρμανση το χειμώνα και δροσισμό το καλοκαίρι,
7) αντικατάστασης φθαρμένων επίπλων,
8) πρόσβασης στο διαδίκτυο,
9) αγοράς καινούργιων ρούχων,
10) χρήσης δύο ζευγαριών υποδημάτων,
11) προσωπικών εξόδων,
12) κοινωνικές συναναστροφές και
13) συμμετοχής σε αμειβόμενες δραστηριότητες αναψυχής <p><i>* Η έλλειψη σε 7 από τα 13 αυτά αγαθά δηλώνει ότι το άτομο ζει σε συνθήκες υλικής στέρησης.</i></p>
--

Πηγή: (Ελληνικό Δίκτυο για την Καταπολέμηση της Φτώχειας, 2022).

Παράρτημα II.

Σχεδιασμός και Υλοποίηση του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος

Πίνακας 2.1: Αρμόδιοι Φορείς

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	Λογισμικό & λειτουργία της πλατφόρμας	Ενταξιακές δράσεις	Εφαρμογή
Διεύθυνση Καταπολέμησης της Φτώχειας της Γενικής Διεύθυνσης Κοινωνικής Αλληλεγγύης του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων	Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης (ΗΔΙΚΑ Α.Ε.)	Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (Δ.ΥΠ.Α)	Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α' βαθμού δια μέσω των Κοινωνικών Υπηρεσιών και των Κέντρων Κοινότητας του τόπου μόνιμης διαμονής
Διεύθυνση Οικονομικής Διαχείρισης του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων		Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Κ.Δ.Δ.Α.)	Κέντρα εξυπηρέτησης πολιτών του τόπου μόνιμης διαμονής (Κ.Ε.Π.)
Οργανισμός Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ο.Π.Ε.Κ.Α.)		Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού (ΕΙΕΑΔ)	
Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων (Α.Α.Δ.Ε.)			
Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων του			

Υπουργείου Οικονομικών			
---------------------------	--	--	--

Επιπρόσθετα, στο σχεδιασμό και υλοποίηση του Ε.Ε.Ε. εμπλέκονται και άλλοι φορείς όπως η Επιτροπή της Βουλής, το Υπουργείο Παιδείας, myschool, ο Ε.Φ.Κ.Α., οι τράπεζες, η Δ.Ε.Η., ο ΔΕΔΔΗΕ, το Taxisnet κ.ά.

πηγή: (ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ekka.org.gr) και ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (keaprogram.gr))

Πίνακας 2.2. Σύνθεση Νοικοκυριού και Εξαμηνιαίο Επίδομα

Σύνθεση Νοικοκυριού	Εξαμηνιαίο Εισόδημα
Μονοπρόσωπο Νοικοκυριό	1.200€
Νοικοκυριό αποτελούμενο από δύο ενήλικα μέλη ή μονογονεϊκή οικογένεια με ένα ανήλικο μέλος	1.800€
Νοικοκυριό αποτελούμενο από δύο ενήλικα και ένα ανήλικο μέλος ή μονογονεϊκή οικογένεια με δύο ανήλικα μέλη	2.100€
Νοικοκυριό αποτελούμενο από τρία ενήλικα μέλη ή δύο ενήλικα και δύο ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκή οικογένεια με τρία ανήλικα μέλη	2.400€
Νοικοκυριό αποτελούμενο από τρία ενήλικα και ένα ανήλικο μέλος ή δύο ενήλικα και τρία ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκή οικογένεια με τέσσερα ανήλικα μέλη	2.700€
Νοικοκυριό αποτελούμενο από τέσσερα ενήλικα μέλη ή δύο ενήλικα και τέσσερα ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκή οικογένεια με πέντε ανήλικα μέλη	3.000€

Για κάθε επιπλέον μέλος προστίθεται το εξαπλάσιο του αντίστοιχου εγγυημένου ποσού, όπως ορίζεται στο άρθρο 2 της παρούσης. Το δηλούμενο εισόδημα δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσό των 5.400 ευρώ, ανεξαρτήτως του αριθμού των μελών του νοικοκυριού.

2. Περιουσιακά κριτήρια

α. Ακίνητη περιουσία: Η συνολική φορολογητέα αξία της ακίνητης περιουσίας του νοικοκυριού, δεν μπορεί να υπερβαίνει στο σύνολο της το ποσό των 90.000 ευρώ για το μονοπρόσωπο νοικοκυριό, προσαυξανόμενη κατά 15.000 ευρώ για κάθε πρόσθετο μέλος και έως 150.000 ευρώ.

β. Κινητή περιουσία: 1. Η αντικειμενική δαπάνη των επιβατικών αυτοκινήτων Ιδιωτικής Χρήσης (Ι.Χ.), Μικτής Χρήσης (Μ.Χ.) ή και των δικύκλων του νοικοκυριού, δεν μπορεί να υπερβαίνει στο σύνολο της, το ποσό των 6.000 ευρώ. 2. Το συνολικό ύψος των καταθέσεων του νοικοκυριού ή/και η τρέχουσα αξία μετοχών, ομολόγων κ.τ.λ., όπως προκύπτουν από τις ηλεκτρονικές διασταυρώσεις, δεν μπορεί να υπερβαίνει τα όρια του κατωτέρω πίνακα για κάθε τύπο νοικοκυριού, μέχρι και το ποσό των 14.400 ευρώ.

Πίνακας 2.3: Σύνθεση Νοικοκυριού και όρια καταθέσεων/μετοχών/ομολόγων (Ο.Π.Ε.Κ.Α.).

Σύνθεση Νοικοκυριού	Όρια καταθέσεων, μετοχών, ομολόγων κ.τ.λ.
Μονοπρόσωπο Νοικοκυριό	4.800€
Νοικοκυριό που αποτελείται από δύο ενήλικες ή μονογονεϊκό νοικοκυριό με ένα ανήλικο μέλος	7.200€
Νοικοκυριό που αποτελείται από δύο ενήλικες και ένα ανήλικο μέλος ή μονογονεϊκό νοικοκυριό με δύο ανήλικα μέλη.	8.400€
Νοικοκυριό που αποτελείται από τρεις ενήλικες ή δύο ενήλικες και δύο ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκό νοικοκυριό με τρία ανήλικα μέλη	9.600€
Νοικοκυριό που αποτελείται από τρεις ενήλικες και ένα ανήλικο μέλος ή δύο ενήλικες και τρία ανήλικα μέλη	10.800€

ή μονογονεϊκό νοικοκυριό με τέσσερα ανήλικα μέλη.	
Νοικοκυριό που αποτελείται από τέσσερις ενήλικες ή δύο ενήλικες και τέσσερα ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκό νοικοκυριό με πέντε ανήλικα μέλη	12.000€
Νοικοκυριό που αποτελείται από τέσσερις ενήλικες και 1 ανήλικο μέλος ή δύο ενήλικες και πέντε ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκό νοικοκυριό με έξι ανήλικα μέλη.	13.200€
Νοικοκυριό που αποτελείται από πέντε ενήλικες ή δύο ενήλικες και έξι ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκό νοικοκυριό με επτά ανήλικα μέλη	14.400€

Περιουσιακό τεκμήριο:

Το συνολικό ποσό από τόκους καταθέσεων των μελών του νοικοκυριού σε όλα τα πιστωτικά ιδρύματα της χώρας ή του εξωτερικού, όπως έχουν δηλωθεί στην τελευταία εκκαθαρισμένη δήλωση φορολογίας εισοδήματος (Ε1), δεν μπορεί να υπερβαίνει ετησίως το ποσό που προκύπτει από τον κατωτέρω μαθηματικό τύπο: Ετήσιος τόκος = όριο καταθέσεων για κάθε τύπο νοικοκυριού * μέσο ετήσιο καταθετικό επιτόκιο /100. Ως έτος υπολογισμού του μέσου καταθετικού επιτοκίου ορίζεται εκείνο στο οποίο αντιστοιχεί η τελευταία εκκαθαρισμένη δήλωση φορολογίας εισοδήματος. Δεν γίνονται δεκτές αιτήσεις νοικοκυριών, τα μέλη των οποίων, βάσει της τελευταίας εκκαθαρισμένης δήλωσης φορολογίας εισοδήματος:

- ✚ Εμπίπτουν στις διατάξεις του φόρου πολυτελείας
- ✚ Δηλώνουν δαπάνες για αμοιβές πληρωμάτων σκαφών αναψυχής.
- ✚ Δηλώνουν δαπάνες για δίδακτρα σε ιδιωτικά σχολεία.
- ✚ Δηλώνουν δαπάνες για οικιακούς βοηθούς, οδηγούς αυτ/των, δασκάλους και λοιπό προσωπικό, όπως αυτές προσδιορίζονται στους αντίστοιχους κωδικούς του εντύπου Ε1.

Πηγή: Πληροφορίες - ΟΠΕΚΑ (opeka.gr)

Εικόνα 2.1: Έλεγχος επαρκούς σχολικής φοίτησης παιδιών με αναπηρία στο Ε.Ε.Ε. και στο Επίδομα Στέγασης

JAN
25

Έλεγχος επαρκούς σχολικής φοίτησης παιδιών με αναπηρία στο ΕΕΕ και στο Επίδομα Στέγασης

Αναρτήθηκε στη ΔΙΑΥΓΕΙΑ (ΑΔΑ: 6ΚΓΝ46ΜΤΛΚ-Μ05) η υπ' αρ. πρωτ. 6425/23-1-2023 εγκύκλιος της Υφυπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων με θέμα "Διευκρινίσεις σχετικά με τον έλεγχο της επαρκούς σχολικής φοίτησης παιδιών με αναπηρία στα Προγράμματα «Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα» και «Επίδομα Στέγασης»". Με την εγκύκλιο διευκρινίζεται ότι στις περιπτώσεις νοικοκυριών με παιδιά με αναπηρία, που αιτούνται για το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα ή το Επίδομα Στέγασης και δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις επαρκούς φοίτησης για το προηγούμενο σχολικό έτος ή/και εγγραφής για το τρέχον, θα ζητείται είτε αίτημα προς είτε αξιολογική έκθεση από το αρμόδιο Κέντρο Διεπιστημονικής Αξιολόγησης, Συμβουλευτικής και Υποστήριξης (ΚΕ.ΔΑ.Σ.Υ.), ως προϋπόθεση αίτησης για τα ανωτέρω επιδόματα, χωρίς να επιβάλλεται εξάμηνη ποινή αποκλεισμού.

Η πορεία και η εξέλιξη του αιτήματος προς το ΚΕ.ΔΑ.Σ.Υ., καθώς και η εφαρμογή της σχετικής αξιολογικής έκθεσης, θα παρακολουθείται και θα υποστηρίζεται από τους αρμόδιους επαγγελματίες της Κοινωνικής Υπηρεσίας ή/και του Κέντρου Κοινότητας του αρμόδιου δήμου (π.χ. Κοινωνικός Λειτουργός, Παιδαγωγός, Ψυχολόγος, κ.λπ.). Σε περίπτωση που οι προαναφερόμενοι επαγγελματίες κατά την παρακολούθηση της εφαρμογής της αξιολογικής έκθεσης του ΚΕ.ΔΑ.Σ.Υ., εκτιμούν ότι αναπλοήγητα δεν ακολουθείται το προτεινόμενο πλαίσιο στήριξης, δύνανται να μην αποδεχθούν επόμενη αίτηση ένταξης στο πρόγραμμα μέχρι την έναρξη υλοποίησης του πλαισίου αυτού (π.χ. μέχρι την εγγραφή σε σχολική μονάδα ειδικής αγωγής).

Δημοσιεύτηκε 25th January από τον χρήστη Διεύθυνση Καταπολέμησης της Φτώχειας

Εικόνα 2.2: Ένταξη μονογονεϊκών οικογενειών στο Ε.Ε.Ε. και το Επίδομα Στέγασης

Ένταξη μονογονεϊκών οικογενειών στο ΕΕΕ και το Επίδομα Στέγασης

Αναρτήθηκε στη ΔΙΑΥΓΕΙΑ (ΑΔΑ: 6Ζ7546ΜΤΛΚ-ΕΞΝ) η αρ. πρωτ. 63719/06-07-2022 εγκύκλιος της Υφυπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων με θέμα "Διευκρινίσεις για την ένταξη ωφελούμενων μονάδων ως μονογονεϊκών οικογενειών στα Προγράμματα «Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα» και «Επίδομα Στέγασης»". Με την εγκύκλιο διευκρινίζεται ότι οι ωφελούμενες μονάδες δύναται να εντάσσονται στα ως άνω Προγράμματα ως μονογονεϊκές οικογένειες **και σε περίπτωση** που συντρέχει ένα από τα ακόλουθα:

- 1) Το νοικοκυριό απαρτίζεται αποκλειστικά από τον γονέα και ενήλικο τέκνο για το οποίο προσκομίζεται απόφαση δικαστικής συμπαράστασης.
- 2) Το νοικοκυριό απαρτίζεται από τον γονέα και ένα ή περισσότερα ανήλικα τέκνα, καθώς και από έτερο ενήλικο μέλος για το οποίο προσκομίζεται απόφαση δικαστικής συμπαράστασης.

Δημοσιεύτηκε 8th July 2022 από τον χρήστη Διεύθυνση Καταπολέμησης της Φτώχειας

Εικόνα 2.3: Ενημέρωση σχετικά με εξαιρέσεις οικονομικών ενισχύσεων “Power Pass” και North Evia-Samos Pass”.

Ενημέρωση σχετικά με εξαιρέσεις οικονομικών ενισχύσεων “Power Pass” και “North Evia-Samos Pass”

1. Σύμφωνα με το άρθρο 3, παρ. 9 της ΚΥΑ 3365/2022 (ΦΕΚ 2827/Β/6-6-2022) το ποσό της έκτακτης οικονομικής ενίσχυσης λογαριασμών ηλεκτρικού ρεύματος οικιακών καταναλωτών “Power Pass” δεν υπολογίζεται στα εισοδηματικά όρια για την καταβολή οποιασδήποτε παροχής κοινωνικού ή προνοιακού χαρακτήρα.
2. Επίσης σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 3 της ΚΥΑ 3603/2022 (ΦΕΚ Τεύχος Β' 3347/28.06.2022) το ποσό της οικονομικής ενίσχυσης για την στήριξη της τουριστικής δραστηριότητας των πληγισίων περιοχών Βόρειας Εύβοιας και Σάμου “North Evia-Samos Pass” δεν υπολογίζεται στα εισοδηματικά όρια για την καταβολή οποιασδήποτε παροχής κοινωνικού ή προνοιακού χαρακτήρα.

Βάσει των ανωτέρω, οι συγκεκριμένες οικονομικές ενισχύσεις δεν υπολογίζονται στα εισοδηματικά όρια του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος (ΕΕΕ).

Δημοσιεύτηκε 6th July 2022 από τον χρήστη Διεύθυνση Καταπολέμησης της Φτώχειας

Παράρτημα III.

Τμήμα Προγραμματισμού και Κοινωνικές Δομές

Περιγραφή εργασιών: Το Τμήμα Προγραμματισμού της Επιχείρησης είναι αρμόδιο σύμφωνα με τον εσωτερικό κανονισμό της Κοινοφελούς για δράσεις όπως:

- Ο σχεδιασμός, προγραμματισμός και κατάθεση προγραμμάτων και προτάσεων επιχορήγησης από εθνικούς ή/και ευρωπαϊκούς πόρους και ταμεία.
- Η επίβλεψη των εργασιών για την παρακολούθηση του διοικητικού φακέλου των προγραμμάτων που έχουν ανατεθεί στο Τμήμα Προγραμματισμού και η επικοινωνία με τους αρμοδίους χρηματοδότες φορείς για την ικανοποίηση των απαιτήσεων τους. Στο τμήμα προγραμματισμού ανατίθεται κυρίως δράσεις απασχόλησης και υποστήριξης ευπαθών ομάδων με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες ή που βρίσκονται σε ακραία φτώχεια.
- Η σύνταξη αξιολογήσεων και εκθέσεων σε συνεργασία με τους υπεύθυνους των άλλων τομέων για ζητήματα ποιότητας και τεκμηρίωσης.
- Η τεκμηρίωση και σύνταξη μελετών περιλαμβανόμενων στρατηγικών σχεδίων επιχείρησης και επί μέρους σχεδίων δράσης καθώς και απολογιστικών εκθέσεων των έργων που έχουν ανατεθεί στο Τμήμα.
- Δραστηριότητες προβολής όπως αυτών μέσω του δικτυακού τόπου της επιχείρησης
- Η υποστήριξη των αναγκαίων επαφών για τις δημόσιες και διεθνείς σχέσεις της Κοινοφελούς στα πλαίσια προετοιμασίας ή/και υλοποίησης έργων.
- Εξασφάλιση της διαχειριστικής επάρκειας και των προϋποθέσεων αυτής.
- Η διοργάνωση διεθνών, εθνικών και τοπικών συνεδριών, ημερίδων, συσκέψεων και διαφορών άλλων εκδηλώσεων, διακρατικών συναντήσεων.
- Η δικτύωση με συναφείς φορείς στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Στην πράξη από την ίδρυση της Κοινοφελούς (2011) το Τμήμα Προγραμματισμού της Επιχείρησης είναι αρμόδιο για την υποστήριξη της Κ.Ε.Κ.Π.Α. - Δ.Ι.Ε.Κ. αναφορικά με:

1. την υποβολή έως την τελική έγκριση (ή απόρριψη) όλων των συγχρηματοδοτούμενων έργων της κοινοφελούς
2. την παρουσία της στο Διαδίκτυο, και την τροφοδότηση της ιστοσελίδας της Κ.Ε.Κ.Π.Α. - Δ.Ι.Ε.Κ.
3. την εγκατάσταση, εποπτεία και εξέλιξη του συστήματος Ποιότητας της επιχείρησης
4. την άμεση εποπτεία και υλοποίηση με ίδια μέσα έργων για :
  - τη φτώχεια (Κέντρο Κοινότητας, έργο ΕΣΠΑ)

- τις ευπαθείς ομάδες με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες (2 Κέντρα στήριξης Ρομά)
- την απασχόληση και κυρίως τις μορφές της που στηρίζουν την Κοινωνική Οικονομία (έργα όπως το Job Center, Γραφείο Επιχειρηματικότητας, κτλ.) ή έργα του Δήμου Βόλου με ολοκληρωμένο χαρακτήρα (π.χ. Β.Α.Α./Ο.Χ.Ε).
- την υποστήριξη άλλων τμημάτων για την υποβολή προγραμμάτων εθελοντισμού νέων και ανταλλαγών (π.χ. Erasmus+, EVS, κτλ). Επιπρόσθετα το Τμήμα, λειτουργεί ενίοτε ως τεχνικός σύμβουλος στις ομάδες έργου άλλων τμημάτων για την υλοποίηση έργων του ΕΣΠΑ.
- την υποστήριξη έργων και μελετών κοινωνικού χαρακτήρα και παροχής εμπειρογνομosύνη και συγχρηματοδοτούμενα έργα κοινωνικού χαρακτήρα του Δήμου Βόλου και ειδικότερα της Διεύθυνσης Προγραμματισμού του ΟΤΑ
- τη συμμετοχή για λογαριασμό της Κοινωφελούς σε εκθέσεις που αφορούν τον επιχειρησιακό σχεδιασμό του Δήμου Βόλου.

A. Πάγιες αρμοδιότητες του Τμήματος Προγραμματισμού για το 2023

1. **Ιστοσελίδα ΚΕΚΠΑ-ΔΙΕΚ (www.kekpa.gr):** συντήρηση, επέκταση και τροφοδότηση της ιστοσελίδας της επιχείρησης με άρθρα από τις δραστηριότητες της Κ.Ε.Κ.Π.Α. - Δ.Ι.Ε.Κ. που αποστέλλουν οι συντονιστές των έργων. Στην ιστοσελίδα μπορεί να ενσωματώνονται σταδιακά εργαλεία διαχείρισης έργων, ιστότοποι για εσωτερικό διάλογο και διαβούλευση, ηλεκτρονικές φόρμες συλλογής στοιχείων για στατιστικούς ή άλλους λόγους καθώς και αναρτήσεις ετησίων εκθέσεων της Κ.Ε.Κ.Π.Α. - Δ.Ι.Ε.Κ.
2. **Προγράμματα Εθελοντισμού Νέων** από χώρες της ΕΕ και χώρες που γειτνιάζουν με την ΕΕ
3. Το Τμήμα Προγραμματισμού **υποστηρίζει άλλα τμήματα** της ΚΕΚΠΑ-ΔΙΕΚ να υποβάλλουν προτάσεις στο πλαίσιο ευρωπαϊκών έργων συντονίζοντας την τελική υποβολή και παρέχοντας Τεχνικές Συμβουλές κατά τη διάρκεια της υλοποίησής του (π.χ. προγράμματα κινητικότητας σπουδαστών του ΔΙΕΚ). Επιβλέπει επίσης την απόκτηση των απαιτούμενων πιστοποιήσεων υλοποίησης ευρωπαϊκών έργων
4. **Σύστημα Διαχείρισης Ποιότητας:** Το τμήμα Προγραμματισμού έχει την ευθύνη του σχεδιασμού, συντονισμού ενεργειών, παρακολούθησης και εξέλιξης του συστήματος ποιότητας της Κοινωφελούς και των ποιοτικών εργαλείων (ΕΛΟΤ 1429:2008: * Διαχειριστική Επάρκεια Τύπου Β για την υλοποίηση έργων άνευ τεχνικού αντικειμένου, προμηθειών και υπηρεσιών, * Διαχειριστική Επάρκεια Τύπου Γ για την υλοποίηση έργων με ίδια μέσα). Το τμήμα συντονίζει την ομάδα ποιότητας της Κοινωφελούς που

αποτελείται από τους υπευθύνους ποιότητας των τμημάτων της σε όλες τις ενέργειες αναθεώρησης, επικαιροποίησης και εξέλιξης του συστήματος ποιότητας.

B. Έργα του Τμήματος Προγραμματισμού για το 2023

1. Νέα Έργα (100% χρηματοδότηση από το ΠΕΠ Θεσσαλίας 2014-20)

- αναμένεται εντός του 2023 η έναρξη υλοποίησης του εγκεκριμένου **Υποέργου 2 'Σημείο πρόσβασης (Hotspot) Ξηροκάμπου** της πράξης ‘‘Λειτουργία δύο (2) Κοινωνικών HotSpot σε θύλακες φτώχειας του Δήμου Βόλου (Νεάπολη, Ξηρόκαμπος) στο πλαίσιο της ΣΒΑΑ- Στρατηγικής Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης Δήμου Βόλου’ με κωδικό **ΟΠΣ: 5131947**, και η πρόσληψη 3 στελεχών
- αναμένεται εντός του 2023 η έναρξη υλοποίησης της Πράξης με **ΟΠΣ 5091686: «Γραφείο Επιχειρείν»**, στο κτίριο της πρώην ANEBO και η πρόσληψη 4 στελεχών

2. Κέντρο Κοινότητας & 2 Παραρτήματα Ρομά:

Το Τμήμα προγραμματισμού συντονίζει και για το 2023 την πράξη **«ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗ ΚΕΚΠΑ-ΔΙΕΚ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ "ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΟΥ»** με ΟΠΣ **5002811** που εντάσσεται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Περιφερειακό επιχειρησιακό πρόγραμμα Θεσσαλίας 2014-2020» με τα παρακάτω 3 υποέργα:

Υποέργο 1 : Κέντρο Κοινότητας Δήμου Βόλου.

Υποέργο 2 : Παράρτημα Ρομά Αλιβερίου Κέντρου Κοινότητας Δήμου Βόλου.

Υποέργο 3 : Παράρτημα Ρομά Αγ. Παρασκευής Κέντρου Κοινότητας Δήμου Βόλου.

Το Κέντρο Κοινότητας είναι μια νέα δομή (από το 2017 κ.ε.) εξυπηρέτησης των ανθρώπων που πλήττονται από φτώχεια με σημεία πρόσβασης σε όλους τους δήμους της χώρας. Αποτελεί μια one stop shop (υπηρεσία μιας στάσης) για τους ανθρώπους που θέλουν να καταθέσουν αίτηση για το μηνιαίο επίδομα του ΚΕΑ (Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης), να αναζητήσουν πληροφορίες για όλες τις κοινωνικές δράσεις του ΟΤΑ, να διασυνδεθούν με την απασχόληση, κτλ. Οι υπηρεσίες των Κέντρων κοινότητας υλοποιούνται πανελλαδικά από τις αρχές του 2017 από τις Κοινωνικές Υπηρεσίες των Δήμων της Χώρας ή από τις κοινωφελείς επιχειρήσεις των δήμων υπό την εποπτεία των Ο.Τ.Α. στους οποίους ανήκουν. Στο Βόλο, το Κέντρο Κοινότητας υλοποιείται από την Κ.Ε.Κ.Π.Α.-Δ.Ι.Ε.Κ. και ξεκίνησε τη λειτουργία του την 1/4/2017. Η ανάθεση στην Κοινωφελή επιχείρηση της υλοποίησης του έργου οφείλεται στην ύπαρξη ήδη 2 δομών του Κέντρου Κοινότητας (2 Παραρτήματα Ρομά σε Αλιβέρι και Αγία Παρασκευή) από προηγούμενες επιχειρησιακές περιόδους, οι 11 εργαζόμενοι των οποίων δεν μπορούσαν να

μεταφερθούν στο δήμο χωρίς απώλειες θέσεων εργασίας, ενώ πιθανά η κοινωφελής επιχείρηση θα έχανε τους αναλογούντες εθνικούς πόρους από τη λειτουργία των Κέντρων Ρομά – τουλάχιστον- για το πρώτο εξάμηνο του 2017.

Το «Κέντρο Κοινότητας Δήμου Βόλου και τα Παραρτήματα Ρομά» έχει συνολικό προϋπολογισμό 1.367.344,28 και υλοποιείται στη διάρκεια της περιόδου 31/03/2017 – 30/06/2022 με 100% χρηματοδότηση από το ΠΕΠ Θεσσαλίας 2014-20.

Οι δράσεις του Κέντρου Κοινότητας & των παραρτημάτων Ρομά έχουν ενταχθεί ως επιλέξιμες δράσεις στο επόμενο ΕΣΠΑ 2021-2027 από την Περιφέρεια Θεσσαλίας

Η πράξη έχει παραταθεί ως 30/10/2023 με διεύρυνση των παρεχομένων υπηρεσιών και αύξηση του προϋπολογισμού της Πράξης (κατά 521.936€) σε 1.889.280€

Οι νέες υπηρεσίες του Κέντρου Κοινότητας και των Παραρτημάτων Ρομά είναι:

- **2 νέες θέσεις εργασίας ΠΕ Ψυχολόγων για την εφαρμογή της «Εγγύησης για το Παιδί» (Child Guarantee)**
- **1 θέση ΠΕ/ΤΕ Κοιν. Λειτουργού για την στήριξη απόρων υπερηλίκων**
- **2 Θέσεις ΠΕ Οικονομολόγων για την προώθηση της απασχόλησης των Ρομά**

Κέντρο Κοινότητας και 2 Παραρτήματα Ρομά

Στο γενικότερο πλαίσιο του στρατηγικού σχεδιασμού της ελληνικής πολιτείας και της Περιφέρειας Θεσσαλίας ειδικότερα, για τη δημιουργία ενός ενιαίου Εθνικού Μηχανισμού (EM), που συντονίζει τις πολιτικές κοινωνικής ένταξης, παρακολουθεί και αξιολογεί την εφαρμογή τους, προσδιορίζει τις προτεραιότητες, με βάση τις εκάστοτε ανάγκες, ώστε να ενισχύει την αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα του συστήματος κοινωνικής προστασίας, ο Δήμος Βόλου συστήνει Κέντρο Κοινότητας υπό την εποπτεία της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας του Δήμου Βόλου με δύο Παραρτήματα Ρομά (Αλιβερίου και Αγίας Παρασκευής). Η Πράξη με ΟΠΣ 5008211 χρηματοδοτείται για το διάστημα 4/2017-6/2022 από το ΠΕΠ Θεσσαλίας 2014-2020.

Γενικοί στόχοι Πράξης για το 2023

- Η ανάπτυξη νέων υπηρεσιών (βλ. παρακάτω)
- Η ολοκλήρωση του φυσικού και οικονομικού αντικείμενου της Πράξης

Η προετοιμασία της ένταξης στο επόμενο ΕΣΠΑ 2021-2027

A. Κέντρο Κοινότητας: Το «Κέντρο Κοινότητας Δήμου Βόλου» από τα τέλη του Νοέμβρη του 2017 έχει μεταφερθεί και πλέον λειτουργεί στο ανακαινιζόμενο κτίριο του πρώην Υγειονομικού κέντρου στο Βόλο στο κέντρο της πόλης στην οδό 2ας Νοεμβρίου και απασχολεί σταθερά 5 7 άτομα με πλήρες ωράριο. Στον ίδιο χώρο αλλά με διακριτούς χώρους και ρόλους λειτουργεί και η διεύθυνση Πρόνοιας του ΟΤΑ η οποία διαθέτει και 2 μόνιμα στελέχη της για εποπτεία, συντονισμό και συνεργασία με την ομάδα του Κέντρου Κοινότητας.

Οι στόχοι για το 2023:

- Ολοκλήρωση της λειτουργικότητας των υποδομών λειτουργίας του (κτιριακά, εξοπλισμός) με την προσθήκη υποδομών hard & Soft από δράσεις του Β.Α.Α. Δήμου Βόλου. Οι συμπληρωματικές ενέργειες ως προς τις υποδομές συνίστανται: - στην παραλαβή του εξοπλισμού των νέων κοινωνικών δομών της για τη διασύνδεση των κοινωνικών υπηρεσιών του Δήμου Βόλου, και λοιπό ποιοτικό εξοπλισμό λειτουργίας.
- Η ανάπτυξη του συνόλου των δράσεων του σύμφωνα με τις νέες αρμοδιότητες που αναλαμβάνονται από τα Κέντρα Κοινότητας με απόφαση του Υπουργείου Εργασίας (διαχείριση αστέγων με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες λόγω αδυναμίας της Διεύθυνσης Πρόνοιας, ενσωμάτωση μια επιπλέον κοινωνικής λειτουργού από το προσωπικό αορίστου χρόνου της ΚΕΚΠΑ-ΔΙΕΚ και έναρξη διαχείρισης αιτήσεων ΟΠΕΚΑ).
- Η αξιοποίηση των χώρων του Κοινωνικού Κέντρου Νεάπολης για τη λειτουργία της νέας υπηρεσίας Child Guarantee και της διεύρυνσης των δράσεων Προαγωγής υγείας.

B. Παράρτημα Ρομά Αλιβερίου: Το Κέντρο Ρομά Αλιβερίου απασχολεί 7 άτομα και απευθύνεται στους Ρομά της περιοχής για παραπλήσιες λειτουργίες με το Κέντρο Κοινότητας, ενώ επιπρόσθετα εξυπηρετεί και ανάγκες κοινωνικής ένταξης των Ρομά στα πλαίσια του Εθνικού στρατηγικού σχεδίου για την Κοινωνική ένταξη των Ρομά.

Οι στόχοι για το 2023:

- Το Κέντρο Ρομά Αλιβερίου συνεχίζει το 2022 την υλοποίηση του εγκεκριμένου επιχορηγούμενου από το ΠΕΠ Θεσσαλίας 2014-2020 προγράμματός του. (2) Αναπλήρωση κενών στο προσωπικό (3) μείωση εντάσεων με ωφελούμενους, ιδιαίτερα όσους έρχονται από άλλες περιοχές και δηλώνουν διαμονή στην περιοχή χωρίς να κατοικούν εδώ
- Η πλήρωση κενών θέσεων λόγω παραιτήσεων στελεχών Σ.Ο.Χ.
- Η ανάπτυξη υπηρεσιών προώθησης της απασχόλησης των Ρομά

Γ. Παράρτημα Ρομά Αγίας Παρασκευής: Το Παράρτημα Ρομά Αγία Παρασκευής απασχολεί 4 άτομα και απευθύνεται στους Ρομά της περιοχής για παραπλήσιες λειτουργίες με το Κέντρο Κοινότητας, ενώ επιπρόσθετα εξυπηρετεί και ανάγκες κοινωνικής ένταξης των Ρομά στα πλαίσια του Εθνικού στρατηγικού σχεδίου για την Κοινωνική ένταξη των Ρομά.

Οι στόχοι για το 2023:

- Η μείωση του αριθμού ωφελουμένων μη Ρομά για την αποφυγή αλλοίωσης του χαρακτήρα του έργου (2) Η επανασύνδεση ωφελουμένων και δράσεων μετά την διακοπή τους στη διάρκεια της Πανδημίας του Covid-19 (3) αναπλήρωση προσωπικού λόγω αποχωρήσεων
- Η πλήρωση κενών θέσεων λόγω παραιτήσεων στελεχών ΣΟΧ
- Η ανάπτυξη υπηρεσιών προώθησης της απασχόλησης των Ρομά

3. Γραφείο Διευκόλυνσης, ενδυνάμωσης και τεκμηρίωσης της απασχόλησης (Job Center) στην περιοχή παρέμβασης της ΣΒΑΑ-Στρατηγικής Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης Δήμου Βόλου, με ΟΠΣ 5091685, στο κτίριο της πρώην ANEBO

Η πράξη ξεκίνησε τον Απρίλη του 2022 με την πρόσληψη 6 στελεχών: 3 κοινωνικοί λειτουργοί, 1 ψυχολόγος, 1 διοικητικός υπάλληλος και 1 οικονομολόγος, μέσω συμβάσεων ορισμένου χρόνου πλήρους απασχόλησης. Η πράξη έχει διάρκεια 19 μήνες.

Η πράξη εντάσσεται στην εγκεκριμένη Στρατηγική Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης του Δήμου Βόλου με τίτλο «ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ (ΒΑΑ)». Το Γραφείο Διευκόλυνσης, ενδυνάμωσης και τεκμηρίωσης της απασχόλησης (Job Centre) είναι μια κοινωνική δομή που εφαρμόζει πρακτικές προώθησης της απασχόλησης των ανέργων και των ατόμων που πλήττονται από φτώχεια ή/και κοινωνικό αποκλεισμό και διασυνδέει τις υπηρεσίες απασχόλησης με τις αυτοδιοικητικές προνοιακές υπηρεσίες. Στις υπηρεσίες του περιλαμβάνονται και ατομικές συναντήσεις με ειδικούς σε θέματα ανθρώπινου δυναμικού και ψυχολογίας, ομάδες ψυχοκοινωνικής στήριξης, βιωματικά εργαστήρια εκπαίδευσης και συνεργασία με πιθανούς εργοδότες, φορείς για απασχόληση καθώς και κοινωνικούς φορείς για τη δυνατότητα απασχόλησης σε όσους πληρούν τις προδιαγραφές που τίθενται. Η δομή απευθύνεται σε ωφελούμενους ανέργους / μειονεκτούντα άτομα, κατά προτεραιότητα της περιοχής παρέμβασης της Στρατηγικής ΒΑΑ Βόλου, οι οποίοι εντάσσονται μέσω πρόσκλησης / συνέντευξης ή παραπομπής ως Δικαιούχοι του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος (πρ. ΚΕΑ)

ή/και ως ωφελούμενοι των δομών υποστήριξης της φτώχειας και του ξενώνα φιλοξενίας αστέγων. Στόχος είναι η εξυπηρέτηση 300 ωφελουμένων.

4. Υποέργο 1 'Σημείο πρόσβασης (Hotspot) Νεάπολης' της πράξης 'Λειτουργία δύο (2) Κοινωνικών HotSpot σε θύλακες φτώχειας του Δήμου Βόλου (Νεάπολη, Ξηρόκαμπος) στο πλαίσιο της ΣΒΑΑ- Στρατηγικής Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης Δήμου Βόλου' με κωδικό ΟΠΣ: 5131947

Η πράξη ξεκίνησε τον Οκτώβρη του 2022 με την **πρόσληψη 4 στελεχών**: 2 Κοινωνικών Λειτουργών και 2 Διοικητικών. Η πράξη αφορά τη χρηματοδότηση έως την 31/10/2023 λειτουργίας Σημείου Πρόσβασης (HotSpot) κοινωνικών υπηρεσιών στους Αγ. Αναργύρους Νεάπολης Βόλου, για άτομα που πλήττονται από φτώχεια ή/και Κοινωνικό Αποκλεισμό στην περιοχή παρέμβασης της Στρατηγικής ΒΑΑ του Δήμου Βόλου. Το Σημείο Πρόσβασης Νεάπολης είναι μια νέα κοινωνική δομή που δημιουργείται με την αλλαγή λειτουργίας του υφιστάμενου Κοινωνικού κέντρου της Κ.Ε.Κ.Π.Α. - Δ.Ι.Ε.Κ. στην περιοχή παρέμβασης (Νεάπολη) σε HotSpot σημείο πρόσβασης κοινωνικών υπηρεσιών **σε συνέργεια και συμπληρωματικότητα με το Κέντρο Κοινότητας Βόλου** - για την διευκόλυνση των κατοίκων της περιοχής σε υπηρεσίες πρόσβασης σε παροχές και αγαθά της πολιτείας για άτομα που διαβιούν σε φτώχεια ή έχουν την ανάγκη πληροφόρησης, παραπομπής και συμβουλευτικής για την απασχόληση.

(πηγή: Αρμοδιότητες Προγραμματισμού (kekpa.gr))

Παράρτημα IV

Διαδικαστικά Επιστημονικής Έρευνας

Εικόνα 4.1: Άδεια Διεξαγωγής Επιστημονικής Έρευνας

Υπόψη: Προϊστάμενου Τμήματος Προγραμματισμού
κο Νικόλαο Αντωνάκη
Πληροφορίες: 24210-97366

Θέμα: «Άδεια για τη διενέργεια επιστημονικής έρευνας»

Αγαπητέ κε Αντωνάκη,

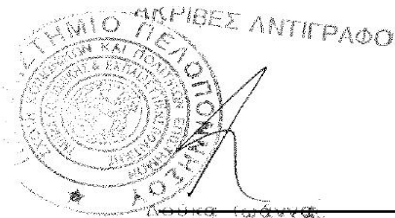
σε συνέχεια της επικοινωνίας μας, σας αποστέλλω την παρούσα επιστολή προκειμένου και τυπικά να μου επιτρέψετε την διεξαγωγή της έρευνας και την παραχώρηση χώρου στις Κοινωνικές Δομές της ΚΕΚΠΑ-ΔΙΕΚ Δήμου Βόλου που εποπτεύονται από το Τμήμα Προγραμματισμού με χρονική διάρκεια Ιανουάριος και Φεβρουάριος 2023.

Να σας υπενθυμίσω πως η έρευνα υλοποιείται στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής μου διατριβής στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη έχει τον τίτλο: «Ο ρόλος των Κοινωνικών Υπηρεσιών στην κοινωνική ένταξη των δικαιούχων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος. Μελέτη περίπτωσης οι Προνοιακές Δομές του Δήμου Βόλου», με Επιστημονικά Υπεύθυνο τον Αναπληρωτή Καθηγητή Δρ. Ανδρέα Φερόνα.

Όπως ήδη αναφέραμε, η δέσμευσή μου συνίσταται στη γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων σε εσάς και στη χρησιμοποίηση των ερευνητικών δεδομένων για ακαδημαϊκούς και όχι εμπορικούς σκοπούς.

Με εκτίμηση,

Μαρκέλλα Βαλασόμη, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, Κοινωνική Πολιτική: «Πολιτικές για τη μετανάστευση, τις κοινωνικές διακρίσεις και την ιδιότητα του πολίτη»

Ο Επιστημονικά Υπεύθυνος

Αναπλ. Καθηγητής Ανδρέας Φερόνας

Εικόνα 4.2: Έντυπο Ενημέρωσης Συγκατάθεσης

Κόρινθος, 24/01/2023
Αριθμ. Πρωτ.: 981

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών:

Κοινωνική Πολιτική: «Πολιτικές για τη μετανάστευση, τις κοινωνικές διακρίσεις και την ιδιότητα του πολίτη»

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

1. Τίτλος Μελέτης και Συντελεστές

Ο ρόλος των Κοινωνικών Υπηρεσιών στην κοινωνική ένταξη των δικαιούχων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος. Μελέτη περίπτωσης οι Πρόνοιακές Δομές του Δήμου Βόλου.

Κόρια Ερευνήτρια: Μαρκέλλα Βαλσάμη

Επιστημονικά Υπεύθυνος: Δρ. Ανδρέας Φερόνας, Αν. Καθηγητής Κοινωνικής Πολιτικής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

2. Παρουσίαση:

Είμαι Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου και συγκεκριμένα στο ΠΜΣ Κοινωνικής Πολιτικής «Πολιτικές για τη Μετανάστευση, τις Κοινωνικές Διακρίσεις και την Ιδιότητα του Πολίτη». Καλείστε να συμμετάσχετε ανώνυμα σε ερευνητική μελέτη στο πλαίσιο εκπόνησης της μεταπτυχιακής μου διατριβής η οποία και αφορά τον ρόλο των Κοινωνικών Υπηρεσιών στην κοινωνική ένταξη των δικαιούχων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος έχοντας ως μελέτη περίπτωσης τις Πρόνοιακές Δομές του Δήμου Βόλου. Πριν αποφασίσετε εάν θα συμμετάσχετε ή όχι, είναι σημαντικό να καταλάβετε γιατί γίνεται η συγκεκριμένη έρευνα. Αφιερώστε λίγο χρόνο για να διαβάσετε προσεκτικά τις παρακάτω πληροφορίες και να τις συζητήσετε

μαζί μου ή με άλλους, εάν το επιθυμείτε. Ρωτήστε με εάν υπάρχει κάτι που δεν είναι σαφές ή εάν χρειάζεστε επιπλέον πληροφορίες για το παρόν ενημερωτικό κείμενο ή για το έντυπο συγκατάθεσης. Πάρτε χρόνο για να αποφασίσετε εάν θέλετε ή όχι να συμβάλετε με τη συμμετοχή σας. Σας ευχαριστώ για το χρόνο που αφιερώνετε.

3. Ο σκοπός της μελέτης:

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η εμβάθυνση στο πρόγραμμα της ενεργητικής ένταξης μέσα από τη συνδρομή των Κοινωνικών Υπηρεσιών. Διερευνά σε βάθος την επίδραση του μέτρου στην αύξηση του βιοτικού επιπέδου των δικαιούχων, την αξιολόγηση των τριών πυλώνων, τις προκλήσεις αλλά και τις εισηγήσεις για βελτιώσεις.

5. Γιατί έχετε επιλεγεί:

Σας προσκαλούμε να συμμετέχετε σε αυτήν την έρευνα καθώς πιστεύουμε πως η εμπειρία σας ως Επαγγελματίας χειριστής αιτημάτων Ε.Ε.Ε. / ως δικαιούχου Ελαχίστου Εγγυημένου Εισοδήματος δύναται να αποτελέσει κινητήρια δύναμη στη βελτίωση πολιτικών και υπηρεσιών για το μέτρο της ενεργητικής ένταξης σε τοπικό επίπεδο.

6. Εθελοντική συμμετοχή:

Η συμμετοχή σας στην ερευνητική μελέτη είναι εθελοντική. Εάν αποφασίσετε να συμμετέχετε, θα σας δοθεί αυτό το έντυπο ενημέρωσης και θα σας ζητηθεί να υπογράψετε ένα έντυπο συγκατάθεσης. Μπορείτε ακόμα να ανακαλέσετε τη συγκατάθεσή σας, όμως, δεν ακυρώνει τη νομιμότητα των προηγούμενων επεξεργασιών στα δεδομένα που δώσατε. Δεν χρειάζεται να αιτιολογήσετε την απόφασή σας.

7. Διαδικασία συμμετοχής στην έρευνα:

Η έρευνα διεξάγεται μέσω ατομικών δια ζώσης συνεντεύξεων οι οποίες διαρκούν περίπου σαράντα λεπτά. Η ατομική συνέντευξη θα πραγματοποιηθεί μόνο μία φορά και για τις ανάγκες της έρευνας θα μαγνητοφωνηθεί. Οι ερωτήσεις θα είναι κυρίως ανοιχτού τύπου με ελάχιστες κλειστού και δεν είστε υποχρεωμένοι να απαντήσετε σε κάποια από αυτές εάν δεν τον επιθυμείτε. Οι ερωτήσεις δεν αφορούν σε ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα που ενδεχομένως προκαλούν αμηχανία.

8. Διάρκεια έρευνας:

Η έρευνα διεξάγεται κατά το χρονικό διάστημα Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2023, ενώ για τις ανάγκες της καλείστε να συμμετέχετε σε μία ατομική συνέντευξη διάρκειας περίπου σαράντα λεπτών.

9. Κίνδυνοι συμμετοχής

Εάν θεωρήσετε ότι η συζήτηση αφορά ευαίσθητα και προσωπικά δεδομένα και αισθανθείτε άβολα καθώς συζητάμε για κάποια θέματα αυτά μπορείτε να μην τα απαντήσετε. Δεν χρειάζεται να μας δώσετε καμία αιτιολογία για την άρνηση απάντησης σε κάποια ερώτηση ή γενικότερα της συμμετοχής σας στη συνέντευξη. Δεν υπάρχει καμία συνέπεια.

10. Οφέλη από τη συμμετοχή στην έρευνα:

Μέσω της συμμετοχής σας στην έρευνα ακούγεται η «φωνή» σας σε θέματα που αφορούν το μέτρο της ενεργητικής ένταξης στην Ελλάδα τόσο από την πλευρά των επαγγελματιών όσο και των ωφελούμενων. Μέσα από το μοίρασμα της βιωμένης εμπειρίας σας και την παρουσίαση των ερευνητικών δεδομένων θα μπορέσετε να προσφέρετε μεγαλύτερη κατανόηση για τον επίδραση του προγράμματος στο βιοτικό επίπεδο των δικαιούχων, να φωτίσετε τα σημεία που χρειάζονται βελτίωση για τη λειτουργικότητα του μέτρου αλλά και να καταθέσετε εισηγήσεις για τα ευαίσθητα αυτά ζητήματα.

11. Πώς θα χρησιμοποιήσουμε τα δεδομένα που συλλέγονται και τα αποτελέσματα της μελέτης:

Όλες οι πληροφορίες που συλλέγουμε για εσάς και από εσάς κατά τη διάρκεια της έρευνας θα κρατηθούν αυστηρά εμπιστευτικές. Σε καμία αναφορά ή δημοσίευση που θα κάνουμε δε θα περιλαμβάνουμε τα προσωπικά σας δεδομένα, δηλαδή δε θα είναι δυνατό να ταυτοποιηθείτε.

ΤΜΗΜΑ II: ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗ

Συγκατάθεση/συναίνεση συμμετέχοντα στην έρευνα

Έχω διαβάσει τις παρεχόμενες πληροφορίες ή μου τις έχουν διαβάσει. Είχα την ευκαιρία να υποβάλλω ερωτήσεις σχετικά με το περιεχόμενο της ενημέρωσης και όλες οι ερωτήσεις μου απαντήθηκαν ικανοποιητικά. Γνωρίζω ότι θα μου δοθεί αντίγραφο

αυτής της φόρμας συγκατάθεσης και η ερευνήτρια θα φυλάξει άλλο ένα αντίγραφο στο αρχείο. Συμφωνώ οικειοθελώς να συμμετάσχω σε αυτήν τη μελέτη/έρευνα.

Όνοματεπώνυμο Συμμετέχοντα

Υπογραφή

Ημερομηνία

Συγκατάθεση για χρήση (εγγραφής βίντεο/φωνής, φωτογραφίας) για σκοπούς δημοσιοποίησης, παρουσίασης ή εκπαιδευτικούς

Ναι

Όχι

Όνοματεπώνυμο Συμμετέχοντα

Υπογραφή

Ημερομηνία

Με εκτίμηση,

Μαρκέλλα Βαλσάμη, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου Κοινωνική Πολιτική: «Πολιτικές για τη μετανάστευση, τις κοινωνικές διακρίσεις και την ιδιότητα του πολίτη»

Δούκα Ιωάννα

Ο Επιστημονικά Υπεύθυνος

Αναπλ. Καθηγητής Ανδρέας Φερώνας

Παράρτημα V.

Οδηγός Συνέντευξης και σύμβολα μετεγγραφής

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΩΝ Ε.Ε.Ε.

1. Δημογραφικά/προσωπικά στοιχεία: (Φύλο, Ηλικία, Βαθμίδα Εκπαίδευσης, Επάγγελμα, Ανεργία/εργασία, Οικογενειακή κατάσταση, αριθμός τέκνων, Ειδική πληθυσμιακή ομάδα, Τύπος κατοικίας)

-ΕΠΑΡΚΕΙΑ Ε.Ε.Ε.

2. Πόσο καιρό λαμβάνετε το Ε.Ε.Ε. και ποιο είναι το ακριβές μηνιαίο ποσό που σας αντιστοιχεί;

3. Σε τι βαθμό είσαστε ικανοποιημένος/η από το ποσό αυτό; Πιστεύετε πως είναι επαρκές;

4. Μπορείτε να μου περιγράψετε τις συνθήκες διαμονής σας; Βελτιώθηκαν και σε τι βαθμό από όταν λαμβάνετε Ε.Ε.Ε.;

5. Υπάρχουν τομείς της ζωής σας που δρα βελτιωτικά και ποιοι είναι αυτοί; Ποιες ανάγκες ακριβώς σας καλύπτει; Σχολιάστε.

6. Σε τι ακριβώς βαθμό βελτιώθηκε η καθημερινότητά σας από την λήψη του; Περιγράψτε μου πώς το βιώνετε;

7. Με τι τρόπο καλύπτετε τις βιοτικές σας ανάγκες που σχετίζονται με την τροφή, τη στέγαση, την ένδυση; Πώς αξιοποιείτε το επίδομα;

-ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΠΥΛΩΝΑ - ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ:

8. Πριν τη λήψη του Ε.Ε.Ε. είχατε πρότερη επαφή με Κ.Υ. και σε τι βαθμό;

9. Ποια η γνώμη σας για τον δεύτερο πυλώνα του προγράμματος, δηλαδή με τις υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας; Είσαστε ικανοποιημένος/η; Σχολιάστε

10. Λαμβάνετε άλλα επιδόματα ή άλλες παροχές (π.χ. κοινωνικό τιμολόγιο, στέγασης, αναπηρίας, ΤΕΒΑ κ.α.). Είσαστε ικανοποιημένος/η από τη λήψη τους;

11. Έχετε συμμετάσχει σε υποστηρικτικές κοινωνικές δράσεις που υλοποίησαν οι Δομές (π.χ. προαγωγή υγείας). Αν ναι, πώς ακριβώς λειτούργησαν για εσάς;

12. Οι υπάρχουσες Κοινωνικές Δομές στο Δήμο Βόλου ανταποκρίνονται στις ανάγκες σας ως προς την εφαρμογή του μέτρου; Με ποιο τρόπο;

-ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΡΙΤΟΥ ΠΥΛΩΝΑ: ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

13. Ποια η γνώμη σας για τον τρίτο πυλώνα του Ε.Ε.Ε. ο οποίος σχετίζεται με τη διασύνδεση με την αγορά εργασίας; (Δηλαδή, με την εύρεση εργασίας μέσω Δ.ΥΠ.Α.) Είσαστε ικανοποιημένος/η; Σχολιάστε.
14. Έχετε χρησιμοποιήσει τις υπηρεσίες της Συμβούλου Απασχόλησης της Δομής; Με τι τρόπο έχετε αξιοποιήσει τις Υπηρεσίες αυτές στην καθημερινότητά σας;
15. Έχετε παραπεμφθεί στο Job Center στο πλαίσιο αναζήτησης εργασίας; Αν ναι, πώς έχουν λειτουργήσει οι υπηρεσίες για εσάς;
16. Έχετε συμμετάσχει σε ενημερωτικές δράσεις για την απασχόληση που διοργάνωσαν οι Κοινωνικές υπηρεσίες; Πώς ακριβώς λειτούργησαν για εσάς;
17. Τι άλλες υποστηρικτικές ενέργειες έχετε λάβει μέχρι τώρα και τι θα θέλατε να λάβετε για την αποτελεσματικότερη διασύνδεση με την αγορά εργασίας;

-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΒΕΛΤΙΩΣΗ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

18. Τι προσδοκάτε γενικά από τις εν λόγω υπηρεσίες;
19. Τι θα θέλατε να βελτιωθεί σε σχέση με το πρόγραμμα (πρώτο, δεύτερο και τρίτο πυλώνα); Ποιες είναι οι εισηγήσεις σας;

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ-ΧΕΙΡΙΣΤΩΝ Ε.Ε.Ε.

1. Δημογραφικά στοιχεία: (Φύλο, Ηλικία, Ειδικότητα, Θέση, Χρόνια προϋπηρεσίας στη Δομή, επιμόρφωση στο αντικείμενο)
2. Ποιος είναι ακριβώς ο ρόλος της Δομής που εργάζεστε αλλά και ο δικός σας;
3. Είχατε πρότερη εργασιακή εμπειρία με ευάλωτες/κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες;

-ΕΦΑΡΜΟΓΗ - ΕΠΑΡΚΕΙΑ Ε.Ε.Ε.

4. Προηγήθηκε εκ των προτέρων σχετική κατάρτιση/εκπαίδευση για την υλοποίηση του Ε.Ε.Ε. και τι είδους;
5. Ποια η γνώμη σας για τους δικαιούχους Ε.Ε.Ε.; Ποιο είναι το προφίλ των ανθρώπων που εξυπηρετείτε;
6. Ποια η άποψή σας για τη χρησιμότητα του Ε.Ε.Ε.; Ποιες ανάγκες καλύπτει το επίδομα;

7. Κατά την εφαρμογή του Ε.Ε.Ε. πού ακριβώς εντοπίζονται οι δυσκολίες/προκλήσεις και πού οφείλονται (π.χ. έλλειψη εκπαιδευμένου προσωπικού κ.α.). Ποιο είναι το δυσκολότερο σημείο στη διεξαγωγή του προγράμματος;

-ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

8. Ποια η άποψή σας για τον δεύτερο πυλώνα του προγράμματος; Θεωρείτε πως συντελεί και σε τι βαθμό στην ενεργητική ένταξη του δικαιούχου; Πώς τον αποτιμάτε;

9. Ποιες είναι οι δικές σας ενέργειες στη διασύνδεση του δικαιούχου με τις ποιοτικές κοινωνικές υπηρεσίες;

10. Διοργανώνετε εκδηλώσεις κοινωνικού περιεχομένου;. Πως θα κρίνατε την ανταπόκριση των εξυπηρετούμενων σε αυτές;

11. Θεωρείτε πως αυτές οι εκδηλώσεις προάγουν την κοινωνική συμμετοχή;

-ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

12. Με τι τρόπο εφαρμόζεται ο τρίτος πυλώνας που αφορά την εργασιακή ένταξη;

13. Ποια η άποψή σας για τον τρίτο πυλώνα του προγράμματος; Επιτυγχάνεται και σε τι βαθμό ο στόχος του;

14. Ποιες είναι οι δικές σας ενέργειες στη διασύνδεση του δικαιούχου με την αγορά εργασίας;

-ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΒΕΛΤΙΩΣΗ

15. Κατά την άποψή σας το Ε.Ε.Ε με τον τρόπο που εφαρμόζεται στη χώρα μας είναι ένα επιτυχημένο πρόγραμμα που συμβάλλει στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και γιατί;

16. Θεωρείτε πως συνδράμει στην προστασία από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό και με τι τρόπο;

17. Σύμφωνα με την άποψή σας ποιο είναι το σημείο που δύναται να παρεμποδίσει την επίτευξη της ενεργητικής ένταξης και με τι τρόπους μπορεί να αρθεί;

18. Θεωρείτε πως η παροχή βοήθειας φθάνει σε αυτούς που τη χρειάζονται περισσότερο; Προσεγγίζεται η ομάδα-στόχος; Αιτιολογήστε

19. Κατά τη γνώμη σας ποια πιστεύετε ότι είναι τα κυριότερα πλεονεκτήματα και από την άλλη τα κυριότερα μειονεκτήματα του προγράμματος και γιατί;

20. Τι θα βελτιώνατε από το Ε.Ε.Ε. και τι στους άλλους πυλώνες (εισόδημα, συμπληρωματικές υπηρεσίες, διασύνδεση με την αγορά εργασίας); Με άλλα λόγια, ποιες είναι οι εισηγήσεις σας για τη βελτίωση του προγράμματος;

Πίνακας 5.1: Σύμβολα μετεγγραφής

(...)	Σημαντική παύση
[γέλιο]	Εκτός ομιλίας πληροφορία που αναφέρεται από τον ερευνητή
_____	Υπογράμμιση: δηλώνει έμφαση μέσω της ανύψωσης του τόνου και της έντασης της φωνής

Πηγή: (Τσιώλης, 2017)